

نکنند و اگر کسی بگوید تغییر اخذ مالیات از قدیم بطور عشر مشکل است جواب میگویم راهمسانی برای آن هست که آسان است و اگر بخواهد دولایحه دیگر عرض میشود و اما در باب استقرار از بانک ملی البته هر چه زودتر را باید داد بدواز دقت در شرایط از طرفین و تصویب مجلس محترم و لازم دانستن قرض و اطلاع از صحت مصارف و لکن باید توضیح شود از وقتی که دولت علیه این چهار کرور را شروع کرده فرض میخواید تا آخر سال مدتی است چه عاید دولت شده از بقایای مالیات و گمرکات و سایر منافع دخل و از مساعدت که از باب آئینه اخذ شده بود البته باید صرف آنچه در صورت آن نظارت امنیه از جانب مجلس باشد که باز مثل سابق رؤساء خود بخورده و لشکر را بتعمدی و تکدی و زردی و اندارند آما اطلاع یافته ام یکصد سوار از خسته بتوان کسبکخانه پنج ماهست اقامه دارند و در ظرف پنجاه بهر یک نفر با مجیش سیزده تومان داده اند سر تیب از جیب خود انعام کرده سرهنگ مفروض گردیده لعاف و لباس و چاقوی جیب فروخته و در میان پهناسب می خوابند و چنان مضطر شده اند که اسبی که از لاهری میبرد برای نسیب گوشت آن که بخورند توی سر یکدیگر میزنند آه پس این دخل دولت چه شده خدا اصلاح فرماید (بنده ضعیف ابراهیم زنجانی)

۱۷ شهر محرم الحرام ۱۳۲۵
آقای سید محمد تقی - خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه پانزدهم فراتر کرد و گفت چند روز قبل نظام نامه مجلس سنا در مجلس قرائت شده و مورد آن را با آقایان دادند که ملاحظه نموده ایرادی دارند بکنند حال باید قرائت شود.
آقای میرزا افضلعلی - مجلس سنا به از آنکه خود مجلس شورای ملی منقذ شد و او را قبول کرد باید باشد در برون آن حرفی نماند دیگران حرفی ندارند خود دانند ولی ما هنوز از مجلس ملی خودمان نتیجه نگرفته ایم این آقای حجة الاسلام آقای آقا میرزا سید محمد صریحاً فرمودند هنوز احدی از وزرا و حکام دست از کارهای سابق خودشان برنداشته اند اگر بگوئیم ما هم عرض کرده ایم که فلان کار را بنظر آورده اند مجلس نظارت داشته باشد از خود مجلس چند نفری برخاسته چنانچه روزنامه مجلس شاهد است معارضه کرده اند که حق مجلس این مطالب نیست این صحیح است و قتیکه ادارات درست شود و وزراء مسئولیت خود را قبول نمایند و مجلس وقتی با امور جزئیة اعتراض نمیکند که قوانین تمام شده باشد اما تا وقتیکه قوانین تمام نشده همان مذاکره فقط باشد فایده ندارد ملت چنین مجلس را نمیخواهد تمام شدن قوانین یکسال طول خواهد کشید لایحه نوشته اند او را داده اند یکفقره معز السلطان که محاسب کل گمرک است آقای وزیر مالیه مسئولیت قبول کرده اند این محاسب را جزو وزارت خارجه چرا برده اند و علاوه وزارت خارجه تربیتی داشته هر کس داخل کار بوده او را مأموریت میدادند حال یک دفعه کسی را سفارت میفرستند ملت را هم میرسد اعتراض نماید بجهت اینکه برای حفظ حدود ملت میروند و مادامیکه حساب گمرک معلوم نشده بطور میروند فقره دیگر با کمال افتخار از اعضاء مجلس توضیح این مطلب را میخواهیم با اصول قوانین مشروطه دنیا در هیچ مملکت نیاید سانسور و ناظری برای انطباعات معین نمایند دولت ایران با آنها دستخطها هنوز مشروطه نیست چرا

دارای وزارت انطباعات است و برای اثبات این مدعا سند در دست است.
شیخ ابراهیم - همه میدانند وقتی که معز السلطان معاون شده چیزی نداشت حال حاضریم صدهزار تومان بدیم غیر آن چیزهایی که تلف کرده باقی را در هر جا هست مال ملت است بدیمه
احسن الدوله - همچو بنظر میاید که این مأموریت معز السلطان بفرایز حمایت میو نو از اثر دیگر ندارد و لادرس هم از آن طرف رفت کلید تمام حسابها او بود گفتیم باشد بجهت اینکه او اگر حسیب داشته باشد بدون کیسیون هم رسیدگی بحساب ممکن است حالا که اینها رفتند میو نو از خواهد گفت من وزیر بودم طرف حساب آنها بودند.
رئیس - معلوم نیست معز السلطان رفته باشد.
آقای میرزا فضلعلی - بعد از رسیدن بیاریس محقق میشود یانه.

حاجی محمد اسمعیل - در آن لایحه که ما استدعا کردیم معز السلطان در تبریز و اینجام ضبط شود و جواب آن هم بهمانطور که استدعا کرده بودیم لادرس بماند قبول شده بود و از این استعدا مجلس یک منظوری داشت و آن این بود اگر اختلاف حساب پیدا شود میتوان کاری کرد حال اگر لادرس نوکر دولت بود چرایی این رفت.
آقای میرزا محمود خوانساری - بقرینه بنده اگر ملت استدعا نمیکردش ماه دیگر هم میرفت
احسن الدوله - مواجیش را از گمرک تبریز گرفته و کرایه منزل و غیره راهم حواله گرفته است.
حاجی محمد اسمعیل - صحیح است معز السلطان اینست بدانیم کسی گفته است برود اگر دولت اجازه داده با آن دستخط سابق مضاف است اگر اجازه نداده چرا بدون این رفته است؟

حاجی سید ابراهیم - باید از دولت خواست.
حاجی محمد اسمعیل - دولت اگر اعطاء باین کار داشت چهار روز قبل دستخط دادند چرایی البته بی اجازه دولت نرفته چگونه نوکر میتوان بی اجازه برود.
آقای سید محمد تقی - وزیر مالیه تشریف دارند از ایشان توضیحات و کشف این مطلب را بخواهید
رئیس - در مسئله مأموریت معز السلطان باید تحقیق کرد و در باب لادرس هم جناب وزیر مالیه بهتر میدانند.
وزیر مالیه - در باب لادرس آن روز هم گفتگو شد گفتیم خبر ندارم ولی معلوم شد رفته است بی اجازه دولت.

احسن الدوله - از تلگراف خانه بخواهید اطلاع گیرند.
رئیس - توفیق او را خواستند برای اینکه او از محاسبات مطلع است توضیحات بدهد و باینجهت خواهش توفیق او شد.
آقای سید عبدالله - برای اینکه از (نور) حساب بخواهند اونکو بیاورند.
حاجی محمد اسمعیل - هزار ملاحظه دیگر بود و مصالحی ملاحظه کرده بودند و از دولت استدعا کردند و همین طور هم جواب آمد که قبول شد حال میخواهیم بدانیم که با اجازه دولت رفته آن دستخط چیست اگر بی اجازه رفته کاروانسرا نبوده بیاینه و بیرونه.

دکتروالی الله خان - اینها بیکه ذکر شد صحیح است يك مطلب هم است و آن اینست که هر کس از هر علمی اطلاع دارد آن را باید بان کار و ادارت و هر کس از یک شعبة با اطلاع است و حال معز السلطان را بیاریس جهت سفارت میفرستند باید اطلاعات کامل داشته باشد زیرا که بجهت حفظ حقوق و حدود هم وطنان میروند و کسبکه ابدأ داخل در اشکال نبوده چه طور میشود اطمینان حاصل کرد و چگونه میتوان حفظ حقوق و حدود نماید.
حاجی محمد اسمعیل - مثلثی است معروف بازی چشم بندی امروز که باید دولتین با هم اتفاق نموده کاری از پیش بردارند همان بازی چشم بندی شده با هم بگویند چشم و گوش خود را ببندند هیچ نگویند اگر حرف زده شد میگویند بی کفایت هستند و نمیتوانند کاری نمایند اگر حرف نزنیم حکایت دخل است و رشوه مردم را هم معطل کرده اند ملت هم منتظر است که چند نفر شسته برای آنها کار خواهند کرد و باینطور ابدأ کاری پیش نخواهد رفت.

حاجی محمد اسمعیل - مثلثی است معروف بازی چشم بندی امروز که باید دولتین با هم اتفاق نموده کاری از پیش بردارند همان بازی چشم بندی شده با هم بگویند چشم و گوش خود را ببندند هیچ نگویند اگر حرف زده شد میگویند بی کفایت هستند و نمیتوانند کاری نمایند اگر حرف نزنیم حکایت دخل است و رشوه مردم را هم معطل کرده اند ملت هم منتظر است که چند نفر شسته برای آنها کار خواهند کرد و باینطور ابدأ کاری پیش نخواهد رفت.

آقای سید حسن تقی زاده - من میگویم برای این ترتیبات که تشکیل وزارتخانهها داده شده باید بشنیم هر کاری را چه بکدام وزیر مسئول است یکی از مواد قانون اساسی این است فرمان یاستخطی صادر میشود پهر وزیر که راجع است باید امضا کند و مسئول از است و این رشته زیادتر از هشتاد وزیر ندارد دستخط صادر شد لادرس در تبریز بماند باید تفهیم بکنیم این دستخط راجع بکدام وزیر است بعد از آنکه معلوم کردیم باید تحقیق نمایم همان شب که دستخط صادر شد شب (۲۷) ذی الحجه لادرس در تبریز بوده یانه مسئله معز السلطان هم راجع میشود با اجازه ادارات حال ببینیم حق مداخله داریم یانه بنا بر قاعده کلی و از روی انصاف حق داریم نظارت نمایم که اشخاص بی کفایت را رشوه گرفته بکار مأمور نمایند و اینکه عرض میکنم راجع بجناب وزیر مالیه است پیش کش سابق حساب کنتم یا پیش فسط جدید الاختراع سیزده هزار تومان معز السلطان هزار تومان حاکم کاشان چهل هزار تومان رکن الدوله مداخل سال آئینه تلگرافخانه ده هزار تومان حاکم سواد کوه آیا اینها گرفته شده بیا نکند دادماند و مصرفش تصدیق مجلس خواهد شد یانه؟

آقای میرزا محمود خوانساری - یکفقره دیگر مال قوام الملک شیرازی.
آقای سید حسن تقی زاده - صحیح است شصت هزار تومان گرفته اند و میگویند هفت هزار تومان هم حکومت جدید مازندران داده است گویا برای بودجه سال آئینه چیزی باقی نمانده باشد.
وزیر مالیه - آن مبلغها را بگوئید.
آقای سید حسن تقی زاده - سیزده هزار تومان معز السلطان.

وزیر مالیه - این رشوه است.
آقای سید حسن تقی زاده - چهار هزار تومان رکن الدوله.
وزیر مالیه - این را نمیدانم ولی قراردادها این تفاوت عمل تمام جمع شود التزام هم گرفته شده اگر يك تومان علاوه گرفتند بجزایز برسد برای حاکم و بیشکار هم موجب معین گردام.
آقای سید حسن تقی زاده - میفرمایند نگرفته اند.
وزیر مالیه - احتمال میروند از باب پیش فسط تفاوت عمل است.

آقای سید حسن تقی زاده اطلاع شما است در کجاست در بانک ملی است؟
وزیر مالیه - چون بانک هنوز تشکیل نشده داده نشده و اینها هم هنوز ثبت من نیامده و من از پیش فسط صورت خواستام.

حاجی محمد اسمعیل - يك اندازه اطلاع حاصل شده اینها را که داده اند مقداری برای اصلاح کار خود داده اند و يك اندازه از باب پیش فسط.
وزیر مالیه - آنچه از باب تفاوت عمل باشد مطمئن باشید از باب تعارف نمیدانم.

آقای سید حسن تقی زاده - پس لایحه برای ایجاد قانونی جناب رئیس هم فرمودند بگذاریم و آن مجازات رشوه گیری است و این مجلس مجلس قانون میگذارد است و چهارده ماه است ما تمام را بمنوبات میگذرانیم و دوایر دولت تمام مختل است.

حاجی سید آقا - این هفتده هزار تومان وزیر لشکر دروغ است که پول از مستوفی طلب داشت باقی راهم اسباب گرد گذاشته آورد داده.

وزیر مالیه - قراردادی مابین بانک ملی و دولت نوشته شده مذاکره شود.

آقای سید حسن تقی زاده - این مسئله که عنوان شد توضیح اوقات کرده باخر برسد آنوقت.
رئیس - اگر اینها صحیح باشد باید تماقب کنید ولی گفتید هر کس هر چه شنیده بگوید پس باید تحقیق کرد.

آقای سید حسن تقی زاده - بنا بر قانون گذاشته نشود تحقیق و اثبات فائمه ندارد قانون يك کلمه است رای بگیرد مجازات رشوه چه چیز است به معنی اثبات بکنم.

رئیس - این خوب است يك کیسیونی تشکیل بدیم يك فصل با در فصل نوشته شده مذاکره شود بعد بوجه دولت برسد.

صدیق حضرت - این فتون در خارجه يك فصل است آن کسبکه پول گرفته باید پول درایس بدهد و حبس شود و آن کسبکه پول داده سه ماه یا یکسال باید حبس باشد.

دکتروالی الله خان - اینها بیکه گفته شد صحیح است پیش فسط در نبودن تکلیف و نظامنامه حکام را مجبور میکند بعضی کارها از آنطرف هم تعارف میخواهند آنها لایحه هستند بعضی کارها بکنند همانطور که آقای تقی زاده گفتند قانونی گذارده شود.

آقای سید مهملی - خواهش داریم از این موضوع خارج نشوند حجج الاسلام حاضر هستند قانون مجازات ایجاد شود.

احسن الدوله - این رشوه غیر از اینکه باعث خرابی مملکت و ملت است صد تومان میدهند که هزار تومان بگیرند.

آقای میرزا فضلعلی - آقایان حجج الاسلام تصویب میکنند راضی و مرتضی و سوماتی که از دولت دارند قام کشیده شود و ملت هم کاری در جوع نکنند تمام رشوه است البته در حضور حجج الاسلام و جناب وزیر مالیه امروز لازم است اقدامی شود و این اول قانون باشد که بسیار کی در مجلس ایجاد شود.

آقای سید عبدالله - همانطور که رئیس فرمودند هیچ کاری را صحیح نیست بدون تأمل اقدام نمودن باشد بجهت فرادایس فردایک مجلسی تشکیل بدهند

از اهل حل وسط گفتگو نموده فراوان را بدینند تا بعد ما اسباب پیشمانی نشود.

آقای سید حسن تقی زاده چه چکاری مقدستر از این نیست این مطالب اهم باید در همین مجلس حضور حجج الاسلام تمام شود.

دکتروالی الله خان - این مسئله محتاج بگفتگو است زیرا که رشوه تفاوت میکند.

آقای میرزا فضلعلی - در باب معز السلطان جناب وزیر مالیه چه گفتید وجود این شخص برای معاسبه گمرک لازم است البته حضرت عالی خواهید فرمود که برود یا نرود.

وزیر مالیه - بنده از رفتن ایشان مسیوق نبودم.

صدیق حضرت - اگر بنیاد معز السلطان برود مجلس باید راضی نشود آیا ما میخواهیم بعد از این اسامان ترمی بکنند یانه سفارت باید از اجزای خود وزارت خارجه باشد نه خارج از اجزا آنجا.

آقای سید حسن تقی زاده - مطلب از دست نرود قانون مجازات رشوه باید معین شود.

آقای میرزا ابوالحسن خان - در مملکت اسلامی باید قانونی که میگذارند باید مطابق شرع باشد هر چه شرع برای راضی و مرتضی معین کرده بدون هیچ ملاحظه باید مجری گردد بعد از آنکه ثابت گردید بیوجبه همان قانون مجازات داده شود.

آقای سید عبدالله - بعضی چیزها است صحیح نیست از حکام شرع گفتن در شرع حکم راضی و مرتضی فقط پس دادن پول است اگر بهمان راضی میشوند بگذارند ولی يك سیاست دیگر لازم دارد که تعدید و گوشمالی شود و آن سیاست ملکی لازم دارد.

حاجی سید نصر الله - این حکمش همان استرداد وجه است ولی گرفتن پول کشف از خیانت میکند و این مطلب وضیعت عرفیت دارد که بواسطه امانت باو شغل داده شده حالا که سلب آن اطمینان شده باشد مسلوب الاعتبار شود و این هم مضاف با شرع نیست.

آقای میرزا فضلعلی - وقتیکه ملت و دولت یکی شد فلان مستوفی اجیر ملت است باید امین باشد و وقتیکه اجیر شرعی باشد میتوانیم هزار تومان هم شرط قرار بدیم در صورت بروز خیانت معزول شود و جریمه اش هم بیزان شرع ممکن است.

آقای سید عبدالله - عیال و کیل دولت وقتی که خیانت کرد مسلوب الاعتبار است.

رئیس - حرفی دارم و قتیکه خیانت کرد باید از شغل خود معزول شود و حقوق او داده نشود مسلوب الاعتبار تنها کافی نیست.

آقای سید محمد تقی - بنویسند که از شغل معزول و حق گرفتن موجب هم ندارند.

آقای میرزا طاهر - احکام قانونی نباید استثناء داشته باشد و قانون که میخواهید بنویسید منحصر بدیوانیان نیست که سلب اعتبار جزا باشد شاید از رحمت هم باشد یا غیر دیوانی باشد آنوقت مجازات دیگر لازم دارد.

آقای میرزا فضلعلی - در خصوص وزیر انطباعات قرار چه شد چرا مزاحم میشود (تمام و کلا) گفتند ما وزیر انطباعات نداریم (کلام) گفتند در این مسئله رای چه شد؟

وزیر باشی - کیسیون لازم دارد.
آقای سید حسن تقی زاده - ما بمقتضای زمان میتوانیم بعضی چیزها را تغییر تبدیل بدیم آنوقتیکه بدو اسلام بود و آمدهای درست بودند در زمان حضرت امیر علیه السلام یکی از ولات خیانت میکرد رشوه میگرفت جزای او چه بود در چند سال قبل شخصی قانون ایجاد کرده بود که رشوه گیر را بقتل برسانند پس حالا هر چه از روی میزان شرع سخت تر بشود بهتر است خصوص در باره عمال دیوان.

حاجی سید نصر الله - عزل از کار صحیح وقت منصوب نشود دیگر حقوقهم داده نشود و در روزنامه هم تشریح گردد.

دکتروالی الله خان - پس از همه اینها وقتی که معزول شد و مواجیش را قطع کردند تازه مثل آنروز اول است که منصب و حقوق نداشت جریمه می خواهد اگر بنیاد حقوق آزادی مزد و کار باشد بعد از ندادن مثل روز اول است که داخل خدمت نبوده حبس لازم است این کار با آقایان است که بشامه قتیقه حکم نمایند.

آقای سید مهملی - ایراد میرزا طاهر صحیح است مثلاً داخل دیوانیان هستیم نه مسئله دیگر چه باید کرد.

حاجی محمد اسمعیل - اینها حکم شرعی و بنظر احکام است و این حکم از برای اداره دولتی است و اتلاف حقوق مردم است.

میرزا محمود خوانساری - بعضی اشخاص هستند رشوه میدهند و حقوق دیوانی ندارند و قتیقه بشوئات مثلاً فراش باشی خراسان ده هزار تومان میدهند فراش باشی گری بگیرد که کلاه مردم را بردارد اینرا چه باید کرد.

آقای میرزا فضلعلی - ما نمیخواهیم حکم راضی و مرتضی را عموماً معلوم نماییم این حکم فقط برای اینست که رشوه حکام و ادارات دولتی قطع شود
رئیس - اگر امروز در باب تمام رشوه گیرها و طبقات مردم قراری باید گذاشت در این مجلس نمی شود اگر فقط برای عمال دیوان است عیب ندارد.

مستشار الدوله - حفظ حقوق بشر بر همه افراد لازم است آنها بیکه مستخدمین دولت هستند باید بیشتر حفظ حقوقات بکنند پس مجازات آنها هم باید بیشتر باشد يك تنبیه عمومی باید باشد در حق همه که تنبیه و تحذیر شوند و مستخدمین دولت علاوه بر تنبیه و تحذیر قطع مواجیب هر چه گرفته اند دو مقابل پس گرفته شود.

رئیس - دیدید جریمه را تصویب نکردند
آقای میرزا فضلعلی - بعد از آنکه حجج اسلام حرفی نزدند معین کردند دیگر حق گفتگو نداریم.

حسینی خان - بدیهی است همانطور که آقایان فرمودند صحیح است و البته این مجلس مقنن قوانین است ولی در هیچ جای دنیا دیده نشده قانون بزرگی در يك مجلس حضور تمام و کلا و بدون اینکه قبل از وقت بدانند در چه خصوص باید مذاکره نمایند باین دو ساعت بشود ایجاد کرد بعد ما اسباب پیشمانی شود نهایتاً هر قانونی گذارده می شود مجری کنند میخواهد ما امروز قوه اجراء نداریم تمام وزراء عدلیه هستند یعنی کسی کاری دارد گاهی در دربار است گاهی از

جانب سدارت رقمه میرسد کامی برافره رجوع می شود گهی بعد از رجوع میشود رقمه دیمه کمشیرالسلطنه نوشته هیچ اطلاع ندارد وزیر دربار بالمرحوم حکومت میکند آخر علاءالدوله چه حق دارد دخالت بآبورد عدلیه میکند یا اقبال الدوله یا وزیر مخصوص شما محکمه ندارد عدلیه ندارد

آقامیرزا محمود خوانساری - بنده سبوق هستم که علاءالدوله دو نفر سید فرستاده بود خانه را جبراً تخلیه نماید

آقاسید حسن تقی زاده - بعضی میگویند باید وزارت عدلیه صحیح باشد تا قانون گذارده شود من میگویم اول قانون گذارده شود بعد وزارت عدلیه و بی یک قانون که رشوه نگیرند وضع شود رفع اینها را میکند

آقامیرزا ابوالحسن خان - قانون رشوه گذارده شود تمام این کارها برداشته می شود تمام این مداخله در کار یکدیگر جهت رشوه است

آقاسید محمد تقی - جناب وزیر مالیه مدتی است تشریف آورده و مطلبی دارند باید مذاکره شود

مستشار الدوله - باک مطلبی است جزئی راجع بهمین مسئله باید پیش نهاد جناب وزیر مالیه شود و آن رفتن مسیولان و اساتد ملاحظه میگردیم

کارها با هم مدعی بودند میتوان تحقیقات لازمه از بابت معاسبات گمرک بدست آورد رئیس سابق اداره گمرک تدبیراً تمام کرد و کار را بجائی رساند که حالا میخواهد (یریم) راهم روانه کند چند روز قبل عریضه نوشته است بخاکبای اعلیحضرت که یکسال از مدت کثرت (یریم) مانده و سی و پنج هزار فرانک واجب اوست بواسطه اینکه خوب خدمت کرده مرخص فرمایند برود و مواجیش را دو برابر بدهند در جواب دستخط صادر شده سی و پنج هزار فرانک داده شود حال اگر اونو کر است چرا این یکسال که باقی است بمرد شاید خدمت دیگری رجوع شود و ماندنش فایده داشته باشد

وزیر مالیه - رفتن او بواسطه استعدای سابق بود

مستشار الدوله - این استدعا نشده کسی و پنج هزار فرانک اضافه بدهیم

رئیس - باک نکته بنظرم آمد گویند کثرت نامه نوشته شده که زمان رفتن یکسال مواجب بجائی داده شود حال آن وقت هم برود این ضرر هست

مستشار الدوله - آن مطلب دیگری است بعد از تمام شدن مدت کثرت البته ملاحظه انصافی خواهد شد و مواجب تمام داده می شود اما حالا چرا برود شاید وجودش لازم و فایده داشته باشد

رئیس - این ملاحظه با وزیر مالیه است

وزیر مالیه - ضرر ندارد به بیستم لازم شد نگاه میداریم

(یادداشت قرارداد بانک ملی از بابت استعراض چهار کرور قرائت شد یکی از آن شرایط که قریب این مضمون بود (یک کرور بیانک اختیار داده شود که از صاحبان حقوق قبض نمیرشده و فهرست صندوق از قرارداد)

شماری گرفته بخرج دولت بگذارد (مطرح مذاکره شد **وزیر مالیه** - علت تومان شماری این است به هیتم تومانی چند میرسد **آقاسید عبدالله** - صاحبان حقوق مجبور هستند که قبوض و فهرست خود را بیانک بدهند **حاجی سید ناصر الله** - اینها بقدریک کرور می دهند

حاجی محمد اسمعیل - باک چیزی دستی میدهند قبول میکنیم دو بیست تومان نقد دو بیست تومان قبض و فهرست

آقاسید محمد تقی - باک کسی میخواهد شرکت نکند حقوق او باید باشد

حاجی محمد اسمعیل - نکنند بانک مجبور نیست و مقروض نیست

فقہ الملک - چه ضرر دارد دولت خودش این حواله را بدهد

حاجی محمد اسمعیل - سرمایه بیانک بدهند چه ضرر دارد این شرط را ما میکنیم بعضی خدمت بطلت است اشخاصیکه فهرست قبض دارند از بابت سرمایه بدهند که هم دولت از قرض خلاص شود و هم آنها بعقوق خود برستند

آقاسید حسن تقی زاده - بنده این قرارداد بانک را درست ملتفت نمیشوم بعضی مطالب خارج هم ضمیمه شده دیروز خوب بود سعیت شود آن روز ارائه نهد هزار تومان مخارج کردند و امروز در حقیقت تمام مصارف را ارائه کردند که پنج کرور می شود خوب است همان نهد هزار تومان که آن روز بعد از مباحثه زیاد تصویب شد بدهند دو کرور و یکصد هزار تومان باقی در تحت نظارت مجلس باشد که جزء مصارف آنرا بنمایانند آنوقت داده شود بانک مجبور است با آن امتیازنامه که گرفته و خمس سرمایه اش را بدولت قرض بدهد اما در مصارف آن نباید مداخله کرد

حاجی معین التجار - مشتبه نشود خمس سرمایه در صورتیکه پنج کرور هم بفروشد یک کرور بمتواند بدهد اندازه سرمایه آن است که هر چه اسامه فروخته شود نه سی کرور

آقاسید حسن تقی زاده - باین کاری اندازیم ولی بانک نمیتواند محل مصرف قرض را معین کند این حق مجلس است

آقاسید عبدالله - کسی بطلب حق مجلس را نکرده در حقیقت بتصویب مجلس استعراض میکنند

آقاسید حسن تقی زاده - آن روز در مجلس شرط شد نهد هزار تومان در محل مخصوص خرج شود باقی باشد تا محل معین شود بتصویب مجلس بخرج برسد

آقامیرزا ابوالحسن خان - قرار شد وزیر مالیه لایحه نوشته بدهند در مجلس آن روز تصویب چهار کرور قرض شد اما بنده دو کرور و یکصد هزار تومان آن باشد بعد از تصویب مجلس دولت بمصرف برساند و جناب وزیر مالیه هم تصویب کردند

آقاسید عبدالله - مغنی در آن نیست **وزیر مالیه** - ثبت الارض تمامش

رئیس - باز توضیحاً میگویم مجلس چهار کرور را تصویب کرد ولی شرط شد عیال نهد

آقاسید محمد تقی خلاصه مذاکرات روز سه شنبه ۱۳۲۵

رشوه نوشته شود جناب تقی زاده صورتی نوشته در انجن مذاکره شد بالاخره طوری قبول کردند حالا قرائت شود

(صورت قانون رشوه قرائت کردند که خلاصه مضمون او این است: عمال دیوان در صورت گرفتن رشوه محکومند بر مبلغ مزبور و خلع شدن ریش و مرتشی از شئون و خدمات دولتی مادام العمر و قطع شدن مرسوم او)

حاجی سید اسمعیل - این یک جزئیات محل شکل است شاید بعنوان تمارف چیزی گرفتند آنوقت داخل رشوه نیست

حاجی سید ناصر الله - بهر عنوان که باشد حرام است این حکم را از جاری است چیز گرفتن بتوان تمارف رشوه است فرقی نمیکند

حاجی سید عبدالحمید - مادامیکه عمال دیوان چیزی بگیرند امکان عملی دارد غیر از رشوه باشد

آقامیرزا ابوالحسن خان - باید این لایحه مجدداً خوانده شود هر کس رای دارد بدهد فرض مجادله نیست

سعدالدوله - دوباره قرائت شود **دکتر ولی الله خان** - لفظ (او) راجع یکی است لفظ (او) را بردارند تا شامل باشد هر دو را

حاجی سید اسمعیل - عنوان را باید تغییر داد و معین کرد جایز و غیر جایز را من در این باب چیزی نوشته ام اگر مجلس صلاح بداند قرائت شود (صورتیکه حاجی سید اسمعیل نوشته بودند قرائت شد قریب باین مضمون: رایش و مرتشی خلع از مناصب و قطع امرومات و مواجب آنها و استرداد وجه از مرتشی برایش در صورت حرمت و در موقع لزوم و ضرورت تمذیر هر یک بنظر حاکم شرع جامع الشرایط)

حسن علی خان - این فصلی را که آقای تقی زاده نوشته اند خیلی خوب است و چیزی بنظر من سبیه اگر ضمیمه شود خیلی بهتر خواهد شد در باب استرداد وجه رشوه از گیرنده دو برابر بگیرند یک برابر بصاحب رشه نماید و یک برابر دیگر بمصرف خیریه برسد (جمعی گفتند این میشود موافق قانون شرع نیست)

احسن الدوله - چون سابقاً در مسئله رشوه مذاکره شده بود و این لایحه هم اگر چه مطلب دیگری است و همان است که آن شب قرار شد نوشته شود ولی قدر حقیقت راجع به همان رشوه است اجازه می دهید بخوانم لایحه را خواندند

(چند روز است که در مجلس بشیراز مطالب اظهاریه دولتی مذاکره بیان نیامده شد الحمدولله با وجود فلاکت و پریشانی که عموم اهالی ایران گرفتار شده اند این ملت با غیرت من باب تعصب و دولت خواهی که دست اجنبی داخل کار نشود تکالیف دولتی را برای تأدیبه نهد هزار تومان وجه نقد در حق از باب حقوق لازمه و تعدیل مالیات ولایتی برای سته آنرا از مرکز طهران بدون مساجه با اکثریت آرا در مجلس شورای ملی تصویب و قبول شد در این صورت هیچ انصاف نیست که وزیرای در بار هایونی در نظم و امنیت ولایات و رفاه حال ملت سلطان پرست که از جان و مال خود مضایقه ندارند بهیچوجه اقدامی نکرده و تکلیف حکام و مأمورین جز در زمین نکرده مالک محروم و باین

حالت افتشاش و نا امنی باقی بگذارند و حال آنکه بموجب فرمان دستخطهای هایونی تمام مقصود منظور اعلیحضرت اقدس شهبازی خاندان ملکه آسودگی و امنیت عمومی اهالی ایران بوده است و ابتدا راضی بخرابی مملکت و زحمت فوق العاده وجود مبارک خود نیستند با وجود این برای العین می بینیم که آقا قانای از بی نظمی ولایات و نا امنی طرق و از ظلم و استبداد حکام مکتوبا و تلگرافاً شکایتها میرسد و بهیچوجه در نظر اولیای دولت محل امتنا نیست و تکلیف ریاست مجلس است که مراتب را بجایهای لازمه راپورت داده و تحصیل جواب نماید که اینقدر سلسله از جانب کیست و جهت چیست و یقین دارم اعلیحضرت اقدس شهبازی پادشاه جوان بخت ایدای این درجه رایش بخرابی مملکت و ملت خود نخواهند بود که در عاقبت مأیبه ندامت بشود) اینها را که عرض میکنیم جهت دادخواهی است از همه انصاف میخواهم شش ماه است مجلس برقرار شده در این مدت یک نتیجه بنظر برسد دیده نشده آخر اینها یکبار اینجا هستند همه کاسبند و کار دارند از کار و کسب دست کشیده اند در عوض نتیجه میگردند میگیرند و بدهند مجلس باید نتیجه داشته باشد تا یکی یکی در این خصوص رای ندهند نمی شود چه رشوه چه دزدی تفاوت ندارد شرعاً حکم این چه چیز است قبر از تنبیه است دیگر موقع مباحثه نیست آفتابان باید امروز این مطلب را تمام کنند قانون رشوه نوشته شود که استرداد پول و مال مردم بشود دو مسای هم میخواهیم باک مسای که گرفته پس بدهد مادامت او بوسی و سیم

رئیس - در کلیات کسی حرفی ندارد و باید موضوع را معین کرد

حاجی محمد اسمعیل - این رای شما است دو مسای گرفته نشود شاید بعضیها ببلاده چیزی رای بدهند لایحه نوشته شده خوانده شود رای بگیرند

آقاسید مهدی - در صورتیکه رایش هم متصرف است باید مجازات برسد پس باید بول آن را گرفت بمصرف شرعی برسد (جمعی گفتند این نمیشود همان خلع از خدمت و قطع حقوق مجازات است)

سعدالدوله - اولاً بهر اسم و رسم نوشته باید مقصود چیست یعنی اگر یک صاحب منصب نظامی بولی بگیرد و حقوق دولت و ملت را بفرود مجازات آن هم همین است (جمعی گفتند این خیانت است و جزای خائن در حق او جاری است)

اگر یک کسی از اعضا مجلس بولی بگیرد بر صلاح و مصلحت عامه حرف نزنند آن هم رشوه است (گفتند اینهم داخل عنوان خیانت است) پس حدود رشوه را معین نسائید تا بیست این فصل در حق عمال دیوانی ناقص است و در خارجه فصل مشعی نوشته اند شاهام بنویسید و تمام حدود هر یک را معین کنید

رئیس - آقای تقی زاده این فصل را نوشته اند

عجالة نظر بمال دیوانی است **سعدالدوله** - جواب میدهم با اینکه مزاد از این قوانین نوشته شود دست از کارهای خودشان نخواهند کشید

آقاسید حسن تقی زاده - اگر بعضی نوشتن قانون باشد در هر سال در عید نوروز صد تا از این قبیل احکام و قوانین صادر و نوشته میشد که نیاید حکام ظلم بکنند و رشوه بگیرند و ... ولی مجری نمیشد بجهت اینکه مجازات نداشت حالا باید مجازات گذاشته شود البته مجری خواهد شد

سعدالدوله - هیچ قانونی تا حال از طرف این مجلس گذارده شده

آقاسید حسن تقی زاده - غیر از قانون اساسی غیر

سعدالدوله - آیا مجری شده از شاهام برسم (جمعی گفتند مجری نشده)

حسن علی خان - چه چیز آن مجری نشده بدانیم و بخوانیم مجری شده

آقاسید حسن تقی زاده - اذان میدهم توضیحی از برای این فصلیکه نوشته شده بکنم البته میدانید این قانون عقیده شخصی نبود که باینجا رسیده باشد بنده بیش از اینها حدودات و مجازات رشوه را میدانم در حقیقت آنطوریکه آن روز آفتابان فرمودند و نتیجه کیسیون و ملاحظه قوانین شرعی این سه ملاحظه این قانون را تولید کرد و حال هر کدام در کیسیون رای داده اند که هیچ هر کس رای نداده مباحثه دارد بگوید خواهش دارم درست توضیح نمایند که کجای آن اصلاح شود کجای آن ناقص است

آقا شیخ ابراهیم - این فصل چیزی زیاد از شرع ندارد

حسن علی خان - مخصوصاً در فصل مجازات رشوه قید شده که اگر رشوه گرفته باشند از کسی بتوان جنایتی آن وجه استرداد شود ببلاده قصاص هم بشود

حاجی شیخ علی - دو امر است یکی رشوه گرفتن و یکی جنایت هر کدام اینها حکم مایه دارد **حاجی سید ناصر الله** - آن عنوان دیگری است شاید همان رشوه گرفتن مستوجب قتل شده نباید اینها را داخل هم کرد

سعدالدوله - پس رشوه را محدود نمایند **حسن علی خان** - مخصوصاً باید توضیح بشود فرق است ما بین شخصی که از وزرتخانه رشوه گرفته با کسی که از خارج باشد این حکمی که نوشته شده در تمام احاد نمیشود مجری کرد

حاجی سید ناصر الله - موضوع رشوه که از او جنایت و فساد تولید شود حکمش را فرموده اند (ان یقتلوا او یصلبوا بینهما فی الارض)

حسن علی خان - عمال دیوان هم تفاوت دارد و فرق میکند خیانت فلان وزیر غیر از خیانت فلان تلگرافچی است

سعدالدوله - آنوقت میگویم تمام طبقات مردم یکسانند و نمیشود حدود را در قانون معین کرد

حسن علی خان - باید حدود معین باشد **سعدالدوله** - وقتیکه خیانت را داخل رشوه

عجالة نظر بمال دیوانی است **سعدالدوله** - جواب میدهم با اینکه مزاد از این قوانین نوشته شود دست از کارهای خودشان نخواهند کشید

آقاسید حسن تقی زاده - اگر بعضی نوشتن قانون باشد در هر سال در عید نوروز صد تا از این قبیل احکام و قوانین صادر و نوشته میشد که نیاید حکام ظلم بکنند و رشوه بگیرند و ... ولی مجری نمیشد بجهت اینکه مجازات نداشت حالا باید مجازات گذاشته شود البته مجری خواهد شد

سعدالدوله - هیچ قانونی تا حال از طرف این مجلس گذارده شده **آقاسید حسن تقی زاده** - غیر از قانون اساسی غیر **سعدالدوله** - آیا مجری شده از شاهام برسم (جمعی گفتند مجری نشده) **حسن علی خان** - چه چیز آن مجری نشده بدانیم و بخوانیم مجری شده **آقاسید حسن تقی زاده** - اذان میدهم توضیحی از برای این فصلیکه نوشته شده بکنم البته میدانید این قانون عقیده شخصی نبود که باینجا رسیده باشد بنده بیش از اینها حدودات و مجازات رشوه را میدانم در حقیقت آنطوریکه آن روز آفتابان فرمودند و نتیجه کیسیون و ملاحظه قوانین شرعی این سه ملاحظه این قانون را تولید کرد و حال هر کدام در کیسیون رای داده اند که هیچ هر کس رای نداده مباحثه دارد بگوید خواهش دارم درست توضیح نمایند که کجای آن اصلاح شود کجای آن ناقص است **آقا شیخ ابراهیم** - این فصل چیزی زیاد از شرع ندارد **حسن علی خان** - مخصوصاً در فصل مجازات رشوه قید شده که اگر رشوه گرفته باشند از کسی بتوان جنایتی آن وجه استرداد شود ببلاده قصاص هم بشود **حاجی شیخ علی** - دو امر است یکی رشوه گرفتن و یکی جنایت هر کدام اینها حکم مایه دارد **حاجی سید ناصر الله** - آن عنوان دیگری است شاید همان رشوه گرفتن مستوجب قتل شده نباید اینها را داخل هم کرد **سعدالدوله** - پس رشوه را محدود نمایند **حسن علی خان** - مخصوصاً باید توضیح بشود فرق است ما بین شخصی که از وزرتخانه رشوه گرفته با کسی که از خارج باشد این حکمی که نوشته شده در تمام احاد نمیشود مجری کرد **حاجی سید ناصر الله** - موضوع رشوه که از او جنایت و فساد تولید شود حکمش را فرموده اند (ان یقتلوا او یصلبوا بینهما فی الارض) **حسن علی خان** - عمال دیوان هم تفاوت دارد و فرق میکند خیانت فلان وزیر غیر از خیانت فلان تلگرافچی است **سعدالدوله** - آنوقت میگویم تمام طبقات مردم یکسانند و نمیشود حدود را در قانون معین کرد **حسن علی خان** - باید حدود معین باشد **سعدالدوله** - وقتیکه خیانت را داخل رشوه

گردید باید حدود را معین نماید از برای منصب فروشی و لقب فروشی و بی استعانت بکسی کار دادن هر يك از اینها حکم علیحده دارد پس باید معین شود و گفتیم يك جز و در این باب از کتب خارجه ترجمه و نوشته شده یعنی حدود هر کسی را بطور مبسوط نوشته اند.

رئیس - آن در يك فصل نمیشود باید فصل نوشته شود.

سعدالدوله - پس همان است که من گفتم هر کس دستور العمل دارد ملاحظه نمائید چیزی نوشته نشود که منافی هم باشد.

آقا سید حسن تقی زاده - بلی آنها هم ملاحظه شد ولی ملاحظه شرع گفتم این طور باشد که نوشته شده لقب فروشی و منصب فروشی را میشود داخل در عنوان دیگر کرد و مجازاتی برای او معین شود.

آقا سید محمد تقی - پس باید همانطور که جناب سعدالدوله فرمودند وصول آنها نوشته شود.

حاجی بحر العلوم - مندرج بشود در تحت خیانت و غیره امکاش جدا میشود اگر منطبق شد حکمش معلوم و اگر نشد داخل در این موضوع بوده و این حکم را دارد.

حسن علیخان - کسی برخلاف تکلیف اداره خود رفتار نماید دستور العمل میدهند که از روی او رفتار کنند نمیکند ملاحظه رشوه بگیرم بآن تکلیف عمل نکنم باید معین شود.

حسام الاسلام - اصل رشوه پول گرفتاری از کیست برای اینکه باطلی راجح کنند یا حقی را باطل کنند حسن علیخان داخل کردن کسی را با اداره که مناسب آن اداره نیست و شاید او دوست آن شخص هم باشد و چیزی هم نگیرد.

حاجی شیخ علی - خیانت است یا نه. حاجی سید نصر الله - مایک رشوه گرفتن و رشوه دادن داریم فقط از حیث رشوه گرفتن غیر از این عبارتی نداریم و از برای رفع این ریشه خبیثه بهتر و مساعدتر از این فصل نمیشود ولی از حیث وجه دیگر باشد عنوان دیگری دارد و حکم دیگر.

دکتر ولی الله خان - گویا رشوه پیش بعضی درست معلوم نباشد رشوه عبارت است از گرفتن پول از کسی برای این که چیزی یا خدمتی را بطور ناحق باو میدهند خوب است سطرری بقانون رشوه افزوده شود و مضمون آن این باشد که هر کس بیل خاطر یا هوای نفس حقی را بشیرمقی بدهد مشمول است عقیده بنده این است اگر چنین مضمونی منظم برشوه شود البته کامل تر خواهد بود.

حاجی سید نصر الله - آنها ملحق بخیانت است حکم خیانت را دارد.

آقا سید حسن تقی زاده - مملکتی که قانون ندارد و آن هیچگونه لفظ جامع ندارد باید يك مجلس آکادمی داشته باشد که لفظ جعل کند ولی قانون داریم حکم رشوه را شرع گفته است هر جا که دیدیم رشوه است حکم رشوه را بر او جاری میکنیم.

آشیخ ابراهیم - هر گاه کسی مستحق کار است ولی پول میخواهند او را داخل آن منصب نمایند این رشوه نیست؟

آقا میرزا ابو الحسنخان - باید يك قانون و سیاستی معین کرد برای کلیه رشوه این که معین شد در موقتش معلوم میشود اگر رشوه برای قتل و جنایت

شد آنوقت مجازات رشوه را دارد علاوه مجازات قتل و جنایت را هم باید دارد مقصود آقایان آن روز بجهت رشوه بود و گفتند مجازات آن موافق شرع باشد.

حاجی سید نصر الله - حضرت امیر علیه السلام در ضمن خطبه تقسیمی فرموده از مقابل آن اقسام معنی رشوه ظاهر میشود میفرماید (اصدقه ام هدیة ام رشوة) از این نزدیک معلوم میشود هر تعارفی که در او عنوان صده و هدیه نباشد رشوه است لا غیر.

وکیل الرعایة - این حکم رشوه است وقتی که آمدند فضاوت کردند باید موضوع را معین کرد.

آقا سید عبدالله - کلامه آخر کسانیکه متدین بدین اسلام هستند باید شرم بکنند و تکیه شرع حکمی را معین گردناید گفتگو نمایند سرور است. میخواهد عنوان رشوه گرفتن را معین نماید همان عنوان که نوشته شده کفایت است اگر غیر از این باشد خارج از تکلیف مجلس است آن کار بادشاه است.

آقا میرزا ابو الحسن خان - بریز روز بنده همین عرض را کردم.

آقا سید عبدالله - این خلع از منصب و قطع مرسوم سیاسی هر تنی است و مخالف با شرع نیست.

حاجی سید نصر الله - يك سیاست مدنی است که مخالف مذهب نیست در این صورت مجال وسیع است و ممکن است بر حسب مقتضیات قبول تغییرات کرد لیکن جایکه مؤدی بخلاف مذهب شود هیچ امری پذیرفته نمی شود.

آقا سید حسن تقی زاده - آنچه از شرع رسیده اینجاست و نوشته شده آنچه بالاتر نوشته شده اگر علاوه مخالف شرع است او را برزنده.

آقا سید عبدالله - نه غیر او مجازات شرعی نیست ولی مخالف شرع هم نیست و تکیه شخص سلطان بگویی هم بچنین شخصی منصب و مواجب نمیدهم دیگر جای گفتگو نیست.

آقا سید محمد تقی - رشوه یا تعارف باشد. حاجی سید نصر الله - رشوه بهر اسم و رسم باشد اخذش حرام است بلکه اگر مشتبه هم باشد احراز حلیت لازم است (لا یجل مال امره لامره الا من حبس الله له).

آقا سید حسن تقی زاده - لفظ (بعد از ثبوت) زیادی است بجهت اینکه ما صد یا بیشتر باید قانون جزا بوسیله آنوقت لفظ (ثبوت) بگذاریم نمیشود معلوم است قانون جزا پس از ثبوت است (در این موقع خواستند رای بگیرند)

آقا سید عبدالله - این محتاج برای گرفتن نیست اگر بنا باشد برای هر چیز رای بگیرند باید برای نماز عشا و مغرب هم رای بگیریم.

حسام الاسلام - این رای برای حکم شرعی نیست برای اینست دولت قبول کند و مجری بداد.

آقا سید حسن تقی زاده - رای بجهت این است شاید کسی رای برای زواید ندارد.

حاجی محمد اسمعیل آقا - اولاً ما بطوریکه حضرت آقا فرمودند صحیح است میخواهد رای بگیرد برای عزل آنها از خدمت و شئون دولتی و قطع حقوق رای بگیرد نه برای حکم شرعی تا یکحد این حکم تا کجا است در دولت دولتی.

صديق حضرت - بدون استئنا حدی ندارد آقا سید عبدالله - تکلیف مجلس است که قانون وضع کند تا هر جا که ممکن است مجری بداد (وره منتشر و با کفایت آرا همان فصل را که نوشته شده بود در باب حکم رشوه تصویب کردند)

حسن علیخان - این قوانین که در این مجلس گذارده میشود در همه دنیا مثل زنجیر بهم بسته است و باقتضا زمان این قوانین را میگذرانند یکی از قوانین اساسی ما تکمیل بشود ضرر ندارد و امروز گفته شود او این است که بعد از وضع قوانین از دولت میخواهند که تا چند روز بعد باید مجری شود بدینم چون بعضی از قوانین فوری است و بعضی مدت لازم دارد و بقیه من این قانون امروز فوراً باید مجری شود.

رئیس - قوانین دو قسم است یکی قوانین اجرا آن مدت لازم دارد یکی قوانین شرعی است دیگر او مدت لازم ندارد همه وقت فوراً باید مجری شود.

آقا سید حسن تقی زاده - قانون بحسب اقتضا وقت گذارده میشود این قانون رشوه که وضع کردیم انشاء الله فوائد عظیمه از آن خواهیم دید يك عیب و خرابی بزرگی داریم که آن را هم باید يك لایحه قانونی درست کرد هر وقت از دوایر دولتی یا اشخاص معلوم الحال که سرکار میبایند مذاکره شد در جواب میگویند ما حق تصرف در اینها نداریم ولی گویا حق داشته باشیم وضع قانونی بکنیم و جلوگیری نماییم مثلاً اشخاصیکه هیچ ربط ندارند جمع میکنند و کار های بزرگ رجوع می نمایند این است زود زود تغییر میدهند این نمیشود مجلس نمیتواند هر روز با کسی طرف شود و شاید این کار دادن از روی محبت میشود باید قانون وضع شود مثلاً من السلطان بسفارت نرود و فلان شخص مدیریت نشود ... در آرد با بجان حکم استقلال عزل اشخاصی لازم بود گفتگو شد جواب دادند نمیشود حالا می بینیم ما حق داریم و اهل مملکت حق دارند جلو گیری از خرابی مملکت نمایند و در مصالح و فوائد عمومی مذاکره کنند حال من عرض نمیکند که کی وجه ولی بگیریم مجلس حق دارد برای ترتیب این کار ها قانونی وضع کند.

سعدالدوله - این فواید صحیح است ولی حکویا در جزو قوانین وزارتخانه ما نوشته شده و باید تخلف نکنند اکثر تخلف کردند بجزایز خواهند رسید.

آقا سید حسن تقی زاده - این صحیح است ولی یکسطر برای تمام وزارت خاها آن قانون نوشته شود که مجلس هر بیقاعده را در نظر داشته و رفع او را بنماید.

سعدالدوله - این قانون نوشته شده و مجلس هم تا حال این ملاحظه را داشته و هیچ غافل نبوده ولی متاسفانه میگویم هیچ ثمری نه بخشیده.

آقا سید حسن تقی زاده - اگر صلاح میدانید يك لایحه نوشته شود که این مجلس حق جلو گیری از خرابیهای مملکت را دارد.

رئیس - صحیح است ولی همان طور که جناب

سعدالدوله فرمودند نوشته شده در موقتش خواهد آمد حال شما میگویند که پیش بیندازیم آن مطلب دیگری است هر گاه مصلحت میدانید چه ضرر دارد. آقا سید حسن تقی زاده - در جاهای دیگر بمجلس کار میدهند و او هم مثل سایر ادارات کار میکند اما اینجا مجلس باید برای خود کاری پیدا کند.

سعدالدوله - این حرف هم صحیح است شما خودتان را در آن مقام بدانید و آن قانون را وضع کرده دانسته بپرسید رئیس تلگراف خانه شیراز را چرا معزول کردید یا فلان حاکم را که حالش معلوم است چرا فرستادید بگورچین را بگویی منظور آن است حق دارید.

آقا سید حسن تقی زاده - همین بطور قانون نوشته شود يك مطلب دیگر گفتیم دولت هیئت کابینه وزرا معرفی کردند معلوم شد ولی آن اشخاصیکه در ادارات ست ریاست داشتند و داخل کارند معرفی نشدند مثلاً تلگرافخانه با کی بوده و حالا با کسی است یا پستخانه و غیره باید این ها را بدانیم.

سعدالدوله - امروز کار مهم تر داریم از تمام وزارتخانهها قسم تر وزارت عدلیه است که هیچ نظم و ترتیبی ندارد و امروز وزارت عدلیه دست روی هم گذاشته اما ما بدبختانه میبینیم وزارتخانه و هر منشی مجلس عدلیه دارد و من دو نفر منشی معین کرده ام که اتصالاً جواب تظلمات مردم را مینویسند و نمیرسند وزیر عدلیه که آن روز آمدند مجلس گفتند تا به مخارج و قوت ندهند مشغولیت ندارم تمام مقصود این مجلس برای عدلیه بود چرا تمام وزراء را خواستید وزیر عدلیه را نخواستند توضیحات بخواهید دولت آن چیزهاییکه وزارت عدلیه خواسته بود داده است چرا این تکلیف خود رفتار نمیکنند نداده است چه چه بوده نداده.

آقا سید حسن تقی زاده - هر حرفی منتهی يك قانون میشود يك قانون یکسطر نوشته شود که هیچکس حق مداخله در کار دیگری ندارد این صحیح است یا نه.

سعدالدوله - مقصود ما وزارت را خواستیم و آن اعتراضیکه آن روز بوزیر مالیه کردیم در يك موقع گفتند پهرش های بونی برسانم و در يك موقع دیگر گفتند بصدارت عظمی عرض نمایم آن صحبت های آن روز و آن اعتراضات برای آن بود مجلس بدانند طرفش کیست و وزراء هم بدانند طرفشان کیست این رقمه ایست بدست من افتاده و از اینها خیلست استدعای شفلی از صدارت شده و صدراعظم هم مرقوم داشته اند (مسیو کینه در پستخانه شفلی که مناسب باشد بفلانی رجوع نمایند) از این چند چیز معلوم میشود یکی اینکه پستخانه با کمرک یکی است دوم اینکه مسیو که رئیس است سیم اینها با وزیر مالیه است رجوع نشده معلوم میشود وزیر مالیه باید در تمام کارها رجوع بصدارت نماید و از این چیز ها خیلی است همه میدانید و خدا هم میدانند علاج بکنید.

حاجی محمد اسمعیل آقا - چهل و پنج هزار تومان فرنگیها برات توانی چهار هزار خریداری

سعدالدوله از پول تقدیر میدارند و اینها را توانم تومان بیخ میگذرانند و این ضرر دولت و ملت است و آن روز بوزیر مالیه گفته شده که مبادیات کمرک توقیف باشد برای این بود و باید مخارج بجواله مالیه باشد و امروز هم هفتاد هزار پان عنوان گرفته شده حتی فهرست های حواله بصدارت عظمی راهم بفرستیم مگر آنها تکیه نوشته اند نصف داده شود آنها را قبول نمیکند

آقا سید حسن تقی زاده - این کشتی گیری باعث میشود مجلس بهمان فوکه که پیش آمده بود بهمان فوهم برود و در همانجا تکیه در دو سال قبل بودیم خواهیم بود.

حاجی محمد اسمعیل آقا - همین حرفیکه عرض شد غیر از منقبت دولت است ولی همینکه ما مایم کوئیم بخیالتان فرض داریم بر خلاف آن رفتار می نمایم.

سعدالدوله - شاه شهید را در خواب دیدم با تیر فرودند شاهمانشته اند چه میگویند در پشت سر سلاطین چرا بدمی گویند آنچه لازم سلطنت و خیر ملت است باخلاف خود گفته ام جائرا با دست نشان دادند که حالا تکلیف من نیست بگویم فرمودند کتابی یا رساله ای در آنجاست تفصی نمایند مقصود شما در این است و من آدم خود را فرستادم بآن مکان هر چه تفحص کرد چیزی پیدا نشد جز آنکه شخصی از آن مکان آمد گفت باین نام نشان که میفرماید رساله و کتابی نیست اما فرمانی پیش منست و حالا آن فرمان را آورده ام (فرمان را قرائت کردند فریب باین مضمون : خطاب بمرحوم شاهزاده جهانسوز میرزا

ما آزادی مال و جان بتمام رعایای خود دادیم و هر کس مأذون و مجاز است که تجارت های عمده و کمیائنها و غیره تشکیل نمایند جهت پیشرفت تمدن و ترقی مملکت و حفظ حدود و حقوق امنیت آنها با ما است.

تاریخ ۱۳۰۵) سعدالدوله - تعبیر این خواب و غرض از این فرمان جز این است این قانون اساسی که این همه میاوشد اعلیحضرت همایونی دستخط فرمودند و امضاء از شاه مرحوم گرفتند همین آزادی مال و جان برای مردم رعیت بوده ولی تا حال مجری نشده و مقصود دوا این فرمان همان (لفظ آزادی مال و جان) است و تعبیر این فرمان شاه شهید چیست گمان این است تعبیرش این است که قوه اجرائیه نیست و تکیه قوه اجرائیه نشد تصیر سلاطین چیست حالا این مجلس هم اول کاری که میکند قوه اجرائیه را معین بکند اسکر موجود است نشان بدهد اگر نیست ایجاد کند و در این دستخط آخری دو لفظ است یکی فرانسه که لفظ (کنستی توسیون) است و یکی شرع آنچه میخواهیم و میگوئیم و مینویسیم موافق این کلامه است این عرض من مخالف شرع است از آقایان میرم عدد وزرا معین نباشد خلاف شرع است؟ نیست اینکه رشوه نگیرند خلاف شرع است؟ نیست وزرا مشغول باشند خلاف شرع است؟ نیست وزرا باید قسم یاد نمایند موافق کنستی توسیون است خلاف شرع نیست. ما این چیز ها را میخواهیم تا این اساس درست نشود فایده ندارد تزییع وقت است شما تصور کنید پس از آن همه زحمات تا اساس بانک مینمایند میروند اسباب زینت خود را فروخته می دهند حالا آمده شرایط فرار دادند.

آقا سید عبدالله - چون صحبت قسم بیان آمد آن روز هم صحبت قسم شده بود شما این قسم را برای طمأنیه مردم یاد نمائید که مردم اطمینان حاصل نمایند آدمیم بر سر قسم یاد کردن وزرا چون آن در کیفیت نظام نامه نیست برصده ما است که وزرا کاردان در محضر سلطان حاضر شوند و قسم بدهیم.

رئیس - این صحیح است ولی مقدمه دارد و در این هم شبهه نیست که هر کس تکلیف خود را میداند میخواهد بنده اول اقدامی کنم.

سعدالدوله - بنده بیعضی از عبارات این میتوانم قسم یاد نمایم بیعضی نمیتوانم.

آقا سید حسن تقی زاده - تکلیف قسم یاد کردن است و هر کس بقیه خودش است ولی مقصود از قسم یاد کردن این است که امین باشند خیانت نکنند این و کلا تعهد کرده اند که به دولت و ملت خود خیانت نکنند و آن دستخط آخری يك لفظی دارد میتوانیم يك قدری خارج بشویم یعنی تنبیه اساسی را درست نمایم بعد از تمام شدن آن قسم یاد نمایم سعدالدوله - همین است ولی همین قدر حرف بیان آمد شبهه شد نمی شود بجز شبهه آنک قسم یاد کرد.

آقا سید عبدالله - شما چیزی گفتید مردم را بخیال انداختید این لایحه را ببینید زیاد و کم دارد درست نمائید قسم یاد شود.

رئیس - هر قانونی که نوشته شود آن در اینجا ذکر شده پس ما قسم یاد میکنیم مادامیکه حقوق مجلسیان برقرار است و تکیه آن حقوق را گرفته معلوم است حقوق و تعهد ما هم میرود و قسم یاد کردن حالا منافات ندارد با قوانینی که بعد نوشته میشود (در این موقع جناب رئیس و جمعی از و کلا قسم یاد نمودند و مجلس برهم خورد)

وقایع و مذاکرات دار الشورای ملی

روز پنجشنبه ۲۲ شهر محرم ۱۳۲۵ پس از انعقاد مجلس و حضور حجج اسلامیه و کلامه محترمیکه روز سه شنبه ۲۰ قسم یاد نکرده بودند امروز تماماً در حضور حجج اسلامیه سوگند یاد کردند مابده مزید اطمینان خاطر ملت گردید پس از و کلامه آقا سید عبدالله مجتهد آقا میرزا محمد مجتهد معتمد مزید امیدواری و آسایش قلوب عموم ملت قسم یاد کردند از این لطف و تفقد حجج اسلامیه تماشاچیان را مسرت و شادان فوق العاده روی داده همگی متفق الکلمه بصدای بلند تشکرات و امتنانات خود را از حجج اسلامیه اظهار داشتند.

صورت قسم نامه ما اشخاصیکه در ذیل امضاء کرده ایم خداوند را بشهادت مطالبیم و بر آن مجید قسم یاد میکنیم که حقوق مجلسی در مجلسین مطابق نظامنامه محفوظ و مجری است تکلیفی را که با رجوع شده است مهیا میکنم با کمال راستی و درستی وجد و جهد انجام بدهیم و نسبت با اعلیحضرت شاهنشاه متبوع عادل مفتح خودمان صادق و راستگو باشیم و با اساس سلطنت مشروطه و حقوق ملت خیانت ننماییم و هیچ منظوری نداشته باشیم جز فواید و مصالح دولت و ملت ایران موافق قوانین شرع محمدی صلی الله علیه و آله

سپس مکتوبی را که جنابان اشرف الذاکری و

۲

صدر المحققین از زاویه مقدمه حضرت عبدالعظیم علیه السلام بعنوان حجج اسلامیه و کلاه محترم نوشته بودند آقا سید محمد تقی فرائت کردند که قریب باین مضمون بود.

حضور حجج اسلام و کلام عظام و موم مسلمین دارا لیلانه بتمام قسمهای مشروعه سوگند یاد میکنند که ما از اول تاکنون ضدیت با مجلس شورای اسلامی نداشته و نداریم اگر بیش از سارین طالب نباشیم کمتر نیستیم و هیچ وقت طالب فساد نبوده و نیستیم بلکه نهایت جدوجهد بجهت ترویج اسلام داریم و بپای آرای از مجلس نداریم و آنچه نسبت ضدیت بهندند کذب و افترا است مسلم است علماء و مسلمین متفق شدند که مجلس مدلت منقده همیشه مترصد احکام این مجلس باشند مثنی ما هم تظلمی داریم اگر از طرف ملت و دولت در صد دادخواهی برآیند اظهار نمائیم.

آقا سید عبداللّه - بسیار خوب تظلمی دارند بگویند و تبرئه که کرده اند قبول است و بعد از تبرئه جستن ایشان هم برادران ما هستند.

آقای میرزا سید محمد - عرض تبرئه ایشان را قبول کردیم و تظلمی داریم بگوئیم موافق شرع رسیدگی شود و بیاید طهران.

حاجی محمد تقی - قرار بگذارید اینجا که آمدند دیگر در بالای منبر حرفها نزنند و بعضی صحبتها نکنند.

آقای میرزا سید محمد - این رایقین بدانید که امروزه دیگر هیچکس جرأت ندارد بر ضد مجلس و مشروطیت بعضی حرفها بگویند.

آقا سید حسن تقی زاده - بدیهی است هیچ عضوی را از ملت نمیشود برید و دور انداخت ولو فاسد باشد حالا آنها هم برادران ما و اعضای این ملت هستند باید از گذشته صرف نظر کرد مسئله نیست ولی من مطلب دیگری دارم اگر اجازه بفرمایید بیان کنم آن اینست که همچنانکه دول عالم باهم دیگر روابط دوستانه و مناسبات متقابل دارند ملی دنیا هم باید یکدیگر اتحاد و دوستی و معارف داشته باشند و از این قبیل مجالس ملیه هر سلطنتی که نامتصلیه آن ملت و مظهر آن قومند باید باهم دیگر تبادل حساب و روابط برادرانه داشته باشند.

چنانکه این اواخر یک مینای شورای بین المللی هم گذاشته شده که از هر پارلمنت عالم چند مبعوثی بدانجا میروند و هر چند گاهی یکدفعه یکی از برای تخته های دول منقده میشود و پارسال در (لندن) تشکیل شده بود و چگونگی که شورای ملی واسطه اجتماع و ارتباط یک مملکت بزرگ و واسطه سعادت یک ملت است همچنان شورای بین الملل هم مرکز اجتماع و واسطه فلاح جمیع ملل است لذا باید پارلمنتهای دنیا باهم دیگر مربوط باشد پس خیلی مناسب است که ما (دومای) مملکت روس را که دیروز ساعت سه بعد از ظهر افتتاح شده تبریک و تهنیت گوئیم و تلگراف مبارکباد بفرستیم و امیدواریم که و کلاه اعضای آن مجلس بازمثل (دومای) سابق نوع یرست و انسانیت دوست و طالب آزادی و ترقی ملل باشند.

بشارت باد دنیا عموماً و ایران را خصوصاً که همسایه شمالی ما هم بهمان اینهمه انقلابات بمقصود خود رسید و مجلس شورای ملی با دومی ایشان افتتاح شد

آقای میرزا سید محمد - قبل از این مذاکره شده بود و قرار شد تلگراف تبریکی زد خود.

رئیس - بسیار خوب است اگر مجلس اجازه بدهد و تصویب نماید تلگرافی نوشته شود ملاحظه شود.

(وقایع و مذاکرات روز شنبه ۲۴) (محررم الحرام ۱۳۲۵)

پس از انعقاد مجلس آقا میرزا طاهر خاتمه مذاکرات روز پنجشنبه ۲۳ را فرائت کرد جناب دبیر الملک که در مجلس حضور داشته بود و رفاقت طرف وزارت داخله ایراز نمودند خواننده شعر قریب باین مضمون (که کجا بیدیر الملک بر حسب امر خود قدرت اعلی حضرت جبهه معارزی وزارت داخله مین شده اند بعد از این مجلس محترم شورای ملی مزایای را بسمت معارزی وزارت داخله شفاخته و موافق نظامنامه هر وقت مطلبی راجع بوزارت داخله بوده لازم به توضیح باشد ایشان را خواسته توضیحات بخواهند سپس دستخط اعلی حضرت که در این خصوص خطاب بصدارت عظمی صادر شده بود فرائت شد و همه تبریک گفتند.

رئیس - در مجلس پرریوز قرار شد تلگراف تبریکی (بدومی) روس که افتتاح شده مغایره شود صورت باین عبارت نوشته شده فرائت شد (صورت تلگراف خوانده شد عموم و کلاماً متفقاً تصویب مغایره تلگراف را نمودند ولی چون عبارت آیین صورت تلگراف که فرائت شد محتاج بعضی اصلاحات بود قرار شد در کمیسیون علیحده اصلاح نموده مغایره شود).

چند نفری از آقایان قزوقین امروز در مجلس حضور بهم رسانیده اظهار تظلم و تشکیک نمودند باینکه از آن وقتیکه نظامنامه انتخابات بقزوقین فرستاده شد چند مرتبه مردم را بهای داده و مجالس متعدده منعقد شد تا اینکه قره مجزم تمام ظلیقات شش کانه حاضر شده خانه شیخ الاسلام دوتقر ششم محترم را که یکی (آقا شیخ حسین شهیدی) و دیگری (آقای میرزا حسین طبیب) باشد مطابق نظامنامه بوزالت انتخاب نمودند قرار بود روز ۱۴ ساعت آنها را مجلا سر کت بدهند دوتقر از اهل علم که اختیار نامه آنها را هم مهر کرده بودند مخالفت و ممانعت کردند باین واسطه مردم هم اجماع کرده بازار و گساکین را بسته الان در امامان و شاهزاده حسین متحصن هستند و اینهم اعتبارنامه آنها ملاحظه فرمائید بجهت ممانعت شده اند و مستعدی از مجلس محترم هستیم امر شوده که این دوتقر وکیل بیایند و هر کس هم حرفی دارد بیاید اینجا حضوراً رسیدگی شود.

رئیس - اولاً انتخاب در خانه شیخ الاسلام یک قدری خارج از ترتیب نظامنامه است نباید انتخاب در خانه بشود ثانیاً قبل از این در این باب تلگرافات از قزوقین رسید اطلاع بعمل آمدن قرار شد از طرف وزارت داخله مأموری برود رسیدگی نماید اگر موافق نظامنامه این انتخاب شده است که و کلاً روانه نمایند و الا موافق نظامنامه انتخاب شوند.

(عموم و کلاً را در این ماده اختلاف آراء حاصل شد بعد الدوله و آقای میرزا ابوالحسن خان و جمعی را عقیده بر این است که در نظامنامه انتخابات برای انتخاب مسکن مخصوص معین نشده در صورتی که این انتخابات به نظارت حاکم یا مأمور حاکم بوده صحیح است باید تلگرافاً این دو نفر وکیل احضار شوند و بعضی گفتند مأمور برود تعیین نماید و دومی بعضی این شده که بحکومت از طرف

رئیس - بلی دیروز تلگراف کردند که مردم متفرق شوند و فرار شد رسیدگی و تحقیق شود و پنجساعت از شب گذشته تلگراف آمد که مردم ساکت شده اند.

آقای میرزا محسن - تلگراف از آقایان آمده بود که ما هم میخواهیم از شهر بیرون برویم و ابدارم هم ساکت نمی شونیم حال می فرمائید ساعت پنج از شب گذشته تلگراف آمده است نمی دانم ساعت دوازده شب گذشته که ابدارم ساکت و متفرق نشده بودند.

آقا میرزا فضلعلی - نادر شاه حاکم هرات را مزمزول کرد بجهت اینکه آنجا مملکت داشت.

صدیق حضرت - این ملاحظه را همه جا دارند هر شخصی هر جا مملکت دارد آن شخص را بآنجا برای حکومت نمی فرستند.

آقای شیخ حسن - چون که بنده عرض نموده ام که هیئت مجلس مشغول است در صورتی که تکوید و نخواهد صلاح دولت و ملت را پس عرض میکنم بنده را عقیده این است که هر که در هر ولایت صاحب آب و شاک است صلاح دولت و ملت نیست که تمام بدهی دولت بار بار حقوق صاحبان دیوانی معلوم

مجلس یا از جانب وزارت داخله تلگرافی شود که این انتخاب صحیح است بانه و در این مورد تلگرافی از انتصار السلطان بتوان وزارت داخله که راجع بهمین مسئله بود فرائت شده که اشعار داشت برصحت این انتخاب و ترقی اهالی برای رفتن مأمور جهت تحقیق بالاخره پس از مذاکره و مباحثه زیاد قرار شد مأمور بجهت برشت می رود برای تحقیقات بدو این مطلب را در قزوقین تحقیق نموده اطلاعات خود را راپورت بدهد برود برشت و اگر هم صلاح و مقتضی شد تلگراف از طرف مجلس محترم بشود و اعتبارنامه را هم فرائت کردند مأمور بود بهر آقایان و حکومت و جمعی از معارف).

در این موقع ادیب التجار تلگرافات متعدده که آنها از طرف آقایان علماء اصفهان و اهالی آنجا به مجلس محترم و حضور صدارت عظمی توسط و کلاماً مغایره شده بود فرائت کردند که خلاصه مضمون آنها این بود (عموم اهل اصفهان چند نامه است از تعدیات شاهزاده ظل السلطان متظلم هستیم گویا عرایض ما طرف اهمیت نشده لهذا ما هم داکتین راپست و متحصن شدیم که عرایض ما را بخاکهای اعلی حضرت برسانند اولاً رفع مخالفین مجلس ثانیاً عزل شاهزاده ظل السلطان و ثالثاً فرستادن نظامنامه و فعلاً کسان حکومت طوری عرصه را بر ما سخت گرفته اند که بالمره سلب امنیت شده و مضمون تلگراف آقایان علماء هم همین بود که عموم اهالی اصفهان در هیجان واضطراب و ما هم میخواهیم از شهر خارج شویم مانع هستند تا تغییر بحکومت نشود مردم آسوده نخواهند شد.

مجلس یا از جانب وزارت داخله تلگرافی شود که این انتخاب صحیح است بانه و در این مورد تلگرافی از انتصار السلطان بتوان وزارت داخله که راجع بهمین مسئله بود فرائت شده که اشعار داشت برصحت این انتخاب و ترقی اهالی برای رفتن مأمور جهت تحقیق بالاخره پس از مذاکره و مباحثه زیاد قرار شد مأمور بجهت برشت می رود برای تحقیقات بدو این مطلب را در قزوقین تحقیق نموده اطلاعات خود را راپورت بدهد برود برشت و اگر هم صلاح و مقتضی شد تلگراف از طرف مجلس محترم بشود و اعتبارنامه را هم فرائت کردند مأمور بود بهر آقایان و حکومت و جمعی از معارف).

(وقایع و مذاکرات روز شنبه ۲۴) (محررم الحرام ۱۳۲۵)

پس از انعقاد مجلس آقا میرزا طاهر خاتمه مذاکرات روز پنجشنبه ۲۳ را فرائت کرد جناب دبیر الملک که در مجلس حضور داشته بود و رفاقت طرف وزارت داخله ایراز نمودند خواننده شعر قریب باین مضمون (که کجا بیدیر الملک بر حسب امر خود قدرت اعلی حضرت جبهه معارزی وزارت داخله مین شده اند بعد از این مجلس محترم شورای ملی مزایای را بسمت معارزی وزارت داخله شفاخته و موافق نظامنامه هر وقت مطلبی راجع بوزارت داخله بوده لازم به توضیح باشد ایشان را خواسته توضیحات بخواهند سپس دستخط اعلی حضرت که در این خصوص خطاب بصدارت عظمی صادر شده بود فرائت شد و همه تبریک گفتند.

رئیس - در مجلس پرریوز قرار شد تلگراف تبریکی (بدومی) روس که افتتاح شده مغایره شود صورت باین عبارت نوشته شده فرائت شد (صورت تلگراف خوانده شد عموم و کلاماً متفقاً تصویب مغایره تلگراف را نمودند ولی چون عبارت آیین صورت تلگراف که فرائت شد محتاج بعضی اصلاحات بود قرار شد در کمیسیون علیحده اصلاح نموده مغایره شود).

چند نفری از آقایان قزوقین امروز در مجلس حضور بهم رسانیده اظهار تظلم و تشکیک نمودند باینکه از آن وقتیکه نظامنامه انتخابات بقزوقین فرستاده شد چند مرتبه مردم را بهای داده و مجالس متعدده منعقد شد تا اینکه قره مجزم تمام ظلیقات شش کانه حاضر شده خانه شیخ الاسلام دوتقر ششم محترم را که یکی (آقا شیخ حسین شهیدی) و دیگری (آقای میرزا حسین طبیب) باشد مطابق نظامنامه بوزالت انتخاب نمودند قرار بود روز ۱۴ ساعت آنها را مجلا سر کت بدهند دوتقر از اهل علم که اختیار نامه آنها را هم مهر کرده بودند مخالفت و ممانعت کردند باین واسطه مردم هم اجماع کرده بازار و گساکین را بسته الان در امامان و شاهزاده حسین متحصن هستند و اینهم اعتبارنامه آنها ملاحظه فرمائید بجهت ممانعت شده اند و مستعدی از مجلس محترم هستیم امر شوده که این دوتقر وکیل بیایند و هر کس هم حرفی دارد بیاید اینجا حضوراً رسیدگی شود.

رئیس - بلی دیروز تلگراف کردند که مردم متفرق شوند و فرار شد رسیدگی و تحقیق شود و پنجساعت از شب گذشته تلگراف آمد که مردم ساکت شده اند.

آقای میرزا محسن - تلگراف از آقایان آمده بود که ما هم میخواهیم از شهر بیرون برویم و ابدارم هم ساکت نمی شونیم حال می فرمائید ساعت پنج از شب گذشته تلگراف آمده است نمی دانم ساعت دوازده شب گذشته که ابدارم ساکت و متفرق نشده بودند.

آقا میرزا فضلعلی - نادر شاه حاکم هرات را مزمزول کرد بجهت اینکه آنجا مملکت داشت.

صدیق حضرت - این ملاحظه را همه جا دارند هر شخصی هر جا مملکت دارد آن شخص را بآنجا برای حکومت نمی فرستند.

آقای شیخ حسن - چون که بنده عرض نموده ام که هیئت مجلس مشغول است در صورتی که تکوید و نخواهد صلاح دولت و ملت را پس عرض میکنم بنده را عقیده این است که هر که در هر ولایت صاحب آب و شاک است صلاح دولت و ملت نیست که تمام بدهی دولت بار بار حقوق صاحبان دیوانی معلوم

مجلس یا از جانب وزارت داخله تلگرافی شود که این انتخاب صحیح است بانه و در این مورد تلگرافی از انتصار السلطان بتوان وزارت داخله که راجع بهمین مسئله بود فرائت شده که اشعار داشت برصحت این انتخاب و ترقی اهالی برای رفتن مأمور جهت تحقیق بالاخره پس از مذاکره و مباحثه زیاد قرار شد مأمور بجهت برشت می رود برای تحقیقات بدو این مطلب را در قزوقین تحقیق نموده اطلاعات خود را راپورت بدهد برود برشت و اگر هم صلاح و مقتضی شد تلگراف از طرف مجلس محترم بشود و اعتبارنامه را هم فرائت کردند مأمور بود بهر آقایان و حکومت و جمعی از معارف).

آن شخص در آن ولایات حکومت کند باید در این عرض بنده اگر صلاح دولت و ملت هست ما میخواهیم این مطلب را و اگر صلاح ندانید عرض بنده را باندله و برهان رد کنید.

(وقایع و مذاکرات روز شنبه ۲۴) (محررم الحرام ۱۳۲۵)

پس از انعقاد مجلس آقا میرزا طاهر خاتمه مذاکرات روز پنجشنبه ۲۳ را فرائت کرد جناب دبیر الملک که در مجلس حضور داشته بود و رفاقت طرف وزارت داخله ایراز نمودند خواننده شعر قریب باین مضمون (که کجا بیدیر الملک بر حسب امر خود قدرت اعلی حضرت جبهه معارزی وزارت داخله مین شده اند بعد از این مجلس محترم شورای ملی مزایای را بسمت معارزی وزارت داخله شفاخته و موافق نظامنامه هر وقت مطلبی راجع بوزارت داخله بوده لازم به توضیح باشد ایشان را خواسته توضیحات بخواهند سپس دستخط اعلی حضرت که در این خصوص خطاب بصدارت عظمی صادر شده بود فرائت شد و همه تبریک گفتند.

رئیس - در مجلس پرریوز قرار شد تلگراف تبریکی (بدومی) روس که افتتاح شده مغایره شود صورت باین عبارت نوشته شده فرائت شد (صورت تلگراف خوانده شد عموم و کلاماً متفقاً تصویب مغایره تلگراف را نمودند ولی چون عبارت آیین صورت تلگراف که فرائت شد محتاج بعضی اصلاحات بود قرار شد در کمیسیون علیحده اصلاح نموده مغایره شود).

چند نفری از آقایان قزوقین امروز در مجلس حضور بهم رسانیده اظهار تظلم و تشکیک نمودند باینکه از آن وقتیکه نظامنامه انتخابات بقزوقین فرستاده شد چند مرتبه مردم را بهای داده و مجالس متعدده منعقد شد تا اینکه قره مجزم تمام ظلیقات شش کانه حاضر شده خانه شیخ الاسلام دوتقر ششم محترم را که یکی (آقا شیخ حسین شهیدی) و دیگری (آقای میرزا حسین طبیب) باشد مطابق نظامنامه بوزالت انتخاب نمودند قرار بود روز ۱۴ ساعت آنها را مجلا سر کت بدهند دوتقر از اهل علم که اختیار نامه آنها را هم مهر کرده بودند مخالفت و ممانعت کردند باین واسطه مردم هم اجماع کرده بازار و گساکین را بسته الان در امامان و شاهزاده حسین متحصن هستند و اینهم اعتبارنامه آنها ملاحظه فرمائید بجهت ممانعت شده اند و مستعدی از مجلس محترم هستیم امر شوده که این دوتقر وکیل بیایند و هر کس هم حرفی دارد بیاید اینجا حضوراً رسیدگی شود.

رئیس - بلی دیروز تلگراف کردند که مردم متفرق شوند و فرار شد رسیدگی و تحقیق شود و پنجساعت از شب گذشته تلگراف آمد که مردم ساکت شده اند.

آقای میرزا محسن - تلگراف از آقایان آمده بود که ما هم میخواهیم از شهر بیرون برویم و ابدارم هم ساکت نمی شونیم حال می فرمائید ساعت پنج از شب گذشته تلگراف آمده است نمی دانم ساعت دوازده شب گذشته که ابدارم ساکت و متفرق نشده بودند.

آقا میرزا فضلعلی - نادر شاه حاکم هرات را مزمزول کرد بجهت اینکه آنجا مملکت داشت.

صدیق حضرت - این ملاحظه را همه جا دارند هر شخصی هر جا مملکت دارد آن شخص را بآنجا برای حکومت نمی فرستند.

آقای شیخ حسن - چون که بنده عرض نموده ام که هیئت مجلس مشغول است در صورتی که تکوید و نخواهد صلاح دولت و ملت را پس عرض میکنم بنده را عقیده این است که هر که در هر ولایت صاحب آب و شاک است صلاح دولت و ملت نیست که تمام بدهی دولت بار بار حقوق صاحبان دیوانی معلوم

مجلس یا از جانب وزارت داخله تلگرافی شود که این انتخاب صحیح است بانه و در این مورد تلگرافی از انتصار السلطان بتوان وزارت داخله که راجع بهمین مسئله بود فرائت شده که اشعار داشت برصحت این انتخاب و ترقی اهالی برای رفتن مأمور جهت تحقیق بالاخره پس از مذاکره و مباحثه زیاد قرار شد مأمور بجهت برشت می رود برای تحقیقات بدو این مطلب را در قزوقین تحقیق نموده اطلاعات خود را راپورت بدهد برود برشت و اگر هم صلاح و مقتضی شد تلگراف از طرف مجلس محترم بشود و اعتبارنامه را هم فرائت کردند مأمور بود بهر آقایان و حکومت و جمعی از معارف).

شودید از تصویب مجلس ششمین هزار تومان بار باب حقوق بنده و قبضه ارباب حقوق را جمع آوری نموده سهام شرکت به آنها داده و در خرج دولت تصویب دارد یا کله دو کرور یکصد هزار تومان را در مدت دو سال بهشت قسط متساوی بحواله دولت بار باب حقوق و غیره بدهد.

(وقایع و مذاکرات روز شنبه ۲۴) (محررم الحرام ۱۳۲۵)

پس از انعقاد مجلس آقا میرزا طاهر خاتمه مذاکرات روز پنجشنبه ۲۳ را فرائت کرد جناب دبیر الملک که در مجلس حضور داشته بود و رفاقت طرف وزارت داخله ایراز نمودند خواننده شعر قریب باین مضمون (که کجا بیدیر الملک بر حسب امر خود قدرت اعلی حضرت جبهه معارزی وزارت داخله مین شده اند بعد از این مجلس محترم شورای ملی مزایای را بسمت معارزی وزارت داخله شفاخته و موافق نظامنامه هر وقت مطلبی راجع بوزارت داخله بوده لازم به توضیح باشد ایشان را خواسته توضیحات بخواهند سپس دستخط اعلی حضرت که در این خصوص خطاب بصدارت عظمی صادر شده بود فرائت شد و همه تبریک گفتند.

رئیس - در مجلس پرریوز قرار شد تلگراف تبریکی (بدومی) روس که افتتاح شده مغایره شود صورت باین عبارت نوشته شده فرائت شد (صورت تلگراف خوانده شد عموم و کلاماً متفقاً تصویب مغایره تلگراف را نمودند ولی چون عبارت آیین صورت تلگراف که فرائت شد محتاج بعضی اصلاحات بود قرار شد در کمیسیون علیحده اصلاح نموده مغایره شود).

چند نفری از آقایان قزوقین امروز در مجلس حضور بهم رسانیده اظهار تظلم و تشکیک نمودند باینکه از آن وقتیکه نظامنامه انتخابات بقزوقین فرستاده شد چند مرتبه مردم را بهای داده و مجالس متعدده منعقد شد تا اینکه قره مجزم تمام ظلیقات شش کانه حاضر شده خانه شیخ الاسلام دوتقر ششم محترم را که یکی (آقا شیخ حسین شهیدی) و دیگری (آقای میرزا حسین طبیب) باشد مطابق نظامنامه بوزالت انتخاب نمودند قرار بود روز ۱۴ ساعت آنها را مجلا سر کت بدهند دوتقر از اهل علم که اختیار نامه آنها را هم مهر کرده بودند مخالفت و ممانعت کردند باین واسطه مردم هم اجماع کرده بازار و گساکین را بسته الان در امامان و شاهزاده حسین متحصن هستند و اینهم اعتبارنامه آنها ملاحظه فرمائید بجهت ممانعت شده اند و مستعدی از مجلس محترم هستیم امر شوده که این دوتقر وکیل بیایند و هر کس هم حرفی دارد بیاید اینجا حضوراً رسیدگی شود.

رئیس - بلی دیروز تلگراف کردند که مردم متفرق شوند و فرار شد رسیدگی و تحقیق شود و پنجساعت از شب گذشته تلگراف آمد که مردم ساکت شده اند.

آقای میرزا محسن - تلگراف از آقایان آمده بود که ما هم میخواهیم از شهر بیرون برویم و ابدارم هم ساکت نمی شونیم حال می فرمائید ساعت پنج از شب گذشته تلگراف آمده است نمی دانم ساعت دوازده شب گذشته که ابدارم ساکت و متفرق نشده بودند.

آقا میرزا فضلعلی - نادر شاه حاکم هرات را مزمزول کرد بجهت اینکه آنجا مملکت داشت.

صدیق حضرت - این ملاحظه را همه جا دارند هر شخصی هر جا مملکت دارد آن شخص را بآنجا برای حکومت نمی فرستند.

آقای شیخ حسن - چون که بنده عرض نموده ام که هیئت مجلس مشغول است در صورتی که تکوید و نخواهد صلاح دولت و ملت را پس عرض میکنم بنده را عقیده این است که هر که در هر ولایت صاحب آب و شاک است صلاح دولت و ملت نیست که تمام بدهی دولت بار بار حقوق صاحبان دیوانی معلوم

مجلس یا از جانب وزارت داخله تلگرافی شود که این انتخاب صحیح است بانه و در این مورد تلگرافی از انتصار السلطان بتوان وزارت داخله که راجع بهمین مسئله بود فرائت شده که اشعار داشت برصحت این انتخاب و ترقی اهالی برای رفتن مأمور جهت تحقیق بالاخره پس از مذاکره و مباحثه زیاد قرار شد مأمور بجهت برشت می رود برای تحقیقات بدو این مطلب را در قزوقین تحقیق نموده اطلاعات خود را راپورت بدهد برود برشت و اگر هم صلاح و مقتضی شد تلگراف از طرف مجلس محترم بشود و اعتبارنامه را هم فرائت کردند مأمور بود بهر آقایان و حکومت و جمعی از معارف).

قرآنی بیرون آورده اظهار داشتند که ماها قریب هزار نفر هستیم که تمامی قسم یاد نموده و قرآن را مهر کرده ایم که هرگز مخالفت با مجلس شورای ملی ننمائیم و در هر حالی با اوامر و تواری مجلس از جان و مال خود هیچوجه دریغ نکنیم از شما هم استدعا داریم که بعضی اطمینان با ما هم قسم شده قرآن را مهر ننمائید ما هم قسم یاد نموده قرآن را مهر کردیم بعد گفتند مطلب دیگری ما این است که سلام ما را با مجلس مقدس شورای ملی رسانیده از کلاهی محترم اجازه بخواهید که روزی دوساعت اجازه فرمایند لباس سربازی پوشیده مشق جانشناسی نمائیم.

(وقایع و مذاکرات روز شنبه ۲۴) (محررم الحرام ۱۳۲۵)

پس از انعقاد مجلس آقا میرزا طاهر خاتمه مذاکرات روز پنجشنبه ۲۳ را فرائت کرد جناب دبیر الملک که در مجلس حضور داشته بود و رفاقت طرف وزارت داخله ایراز نمودند خواننده شعر قریب باین مضمون (که کجا بیدیر الملک بر حسب امر خود قدرت اعلی حضرت جبهه معارزی وزارت داخله مین شده اند بعد از این مجلس محترم شورای ملی مزایای را بسمت معارزی وزارت داخله شفاخته و موافق نظامنامه هر وقت مطلبی راجع بوزارت داخله بوده لازم به توضیح باشد ایشان را خواسته توضیحات بخواهند سپس دستخط اعلی حضرت که در این خصوص خطاب بصدارت عظمی صادر شده بود فرائت شد و همه تبریک گفتند.

رئیس - در مجلس پرریوز قرار شد تلگراف تبریکی (بدومی) روس که افتتاح شده مغایره شود صورت باین عبارت نوشته شده فرائت شد (صورت تلگراف خوانده شد عموم و کلاماً متفقاً تصویب مغایره تلگراف را نمودند ولی چون عبارت آیین صورت تلگراف که فرائت شد محتاج بعضی اصلاحات بود قرار شد در کمیسیون علیحده اصلاح نموده مغایره شود).

چند نفری از آقایان قزوقین امروز در مجلس حضور بهم رسانیده اظهار تظلم و تشکیک نمودند باینکه از آن وقتیکه نظامنامه انتخابات بقزوقین فرستاده شد چند مرتبه مردم را بهای داده و مجالس متعدده منعقد شد تا اینکه قره مجزم تمام ظلیقات شش کانه حاضر شده خانه شیخ الاسلام دوتقر ششم محترم را که یکی (آقا شیخ حسین شهیدی) و دیگری (آقای میرزا حسین طبیب) باشد مطابق نظامنامه بوزالت انتخاب نمودند قرار بود روز ۱۴ ساعت آنها را مجلا سر کت بدهند دوتقر از اهل علم که اختیار نامه آنها را هم مهر کرده بودند مخالفت و ممانعت کردند باین واسطه مردم هم اجماع کرده بازار و گساکین را بسته الان در امامان و شاهزاده حسین متحصن هستند و اینهم اعتبارنامه آنها ملاحظه فرمائید بجهت ممانعت شده اند و مستعدی از مجلس محترم هستیم امر شوده که این دوتقر وکیل بیایند و هر کس هم حرفی دارد بیاید اینجا حضوراً رسیدگی شود.

رئیس - بلی دیروز تلگراف کردند که مردم متفرق شوند و فرار شد رسیدگی و تحقیق شود و پنجساعت از شب گذشته تلگراف آمد که مردم ساکت شده اند.

آقای میرزا محسن - تلگراف از آقایان آمده بود که ما هم میخواهیم از شهر بیرون برویم و ابدارم هم ساکت نمی شونیم حال می فرمائید ساعت پنج از شب گذشته تلگراف آمده است نمی دانم ساعت دوازده شب گذشته که ابدارم ساکت و متفرق نشده بودند.

آقا میرزا فضلعلی - نادر شاه حاکم هرات را مزمزول کرد بجهت اینکه آنجا مملکت داشت.

صدیق حضرت - این ملاحظه را همه جا دارند هر شخصی هر جا مملکت دارد آن شخص را بآنجا برای حکومت نمی فرستند.

آقای شیخ حسن - چون که بنده عرض نموده ام که هیئت مجلس مشغول است در صورتی که تکوید و نخواهد صلاح دولت و ملت را پس عرض میکنم بنده را عقیده این است که هر که در هر ولایت صاحب آب و شاک است صلاح دولت و ملت نیست که تمام بدهی دولت بار بار حقوق صاحبان دیوانی معلوم

مجلس یا از جانب وزارت داخله تلگرافی شود که این انتخاب صحیح است بانه و در این مورد تلگرافی از انتصار السلطان بتوان وزارت داخله که راجع بهمین مسئله بود فرائت شده که اشعار داشت برصحت این انتخاب و ترقی اهالی برای رفتن مأمور جهت تحقیق بالاخره پس از مذاکره و مباحثه زیاد قرار شد مأمور بجهت برشت می رود برای تحقیقات بدو این مطلب را در قزوقین تحقیق نموده اطلاعات خود را راپورت بدهد برود برشت و اگر هم صلاح و مقتضی شد تلگراف از طرف مجلس محترم بشود و اعتبارنامه را هم فرائت کردند مأمور بود بهر آقایان و حکومت و جمعی از معارف).

نیم ساعت دیگر بیایند و موافق خیال شما دستخط بیاورند .

آقای میرزا آقا میرزا - ممکن است دولت در این مجلس را بپذیرد و تغییر در حکومت بدهد بعد از دو سه روز همان حکم اول را تعیین نماید مثل تنگنایس از آنکه زحمات زیاد کشیده خیانت و ظلم پسر نصر السلطنه را بتمام و در برابر تابت کردیم و موزول شده است و دولت را منصوب کردند . ممتد الدوله هازم هر کت بود تا این پسر نصر السلطنه را منصوب کردند .

رئیس - شاید اصل نداشته باشد باید بوزارت داخله نوشته شود .

وکیل التجار - خوب است آن قانونی را که هر کس صاحب مستغلات کلی در ایالتی است نباید حاکم آن ایالت شود بنویسند .

آقای سید حسن تقی زاده - آن لایحه قانونی که آقا شیخ حسین گفته بودند مختصراً چیزی نوشته ام عوض آن که مباحثات دیگر بشود خوب است این قرائت شود .

رئیس اجازه داد و آقا سید حسن تقی زاده شرحی که در این خصوص نوشته بود قرائت کرد باین مضمون .

هر کسی در ایالتی که سوای مسکن اموال غیر منقوله زائد بر هزار تومان ملک داشته باشد نمیتواند در آن ایالت حاکم شود .

(جمعی گفتند این مقدار خیلی کم است)

حاجی سید نصر الله - من هم چیزی نوشته ام ملاحظه بفرمائید چطور است قرائت نموده باین مضمون اشخاصیکه صاحب مستغلات و املاک در ایالتی هستند از طرف دولت به حکومت آنها منصوب میشوند .

حاجی محمد اسمعیل آقا - اینها که می فرمائید بچه فاشه است مگر ما امیدواری بقانون عدالت نداریم

آقای سید حسن تقی زاده - اطمینان داریم در سایر ممالک هم همین قانون هست .

سعد الدوله - در هیچ جای عالم نیست وقتی که قانون عدلیه مجری شود محتاج باین چیزها نیستیم و اگر بآن قانون اطمینان نداریم باینها هم اطمینان نیاید داشت .

آقای میرزا آقا میرزا - حکامیکه صاحب ملک هستند املاکی را که غصب کرده اند صاحبانش نمیتواند استرداد نمایند آنها اگر در آن ایالت حکومت نداشته باشند مگر استرداد کنند و نظم نمایند .

سعد الدوله - همان حاکم که برود جای دیگر آنجا هم ظلم میکند این قانونی که جلو او را انجا می گیرد آنجا هم می گیرد و آن متظلم بقانون عدالت ملک خودش را استرداد میکند شما یکی از کلاهی مجلس هستید رای شما باید عمومیت داشته باشد شما به نصر السلطنه وظل السلطان نجیبید به عدلیه بچسبید او را درست کنید وزارت عدلیه را بخواهید که بوظایف خود عمل نماید اینها درست می شود اینک من همیشه میگویم و میگفتم و زمام باید در مجلس حاضر باشد برای اینکه وزیر عدلیه بیند این چهارضا اینجا چه میکنند که مانع از کار ما میشوند اگر اداره اوقاص است تکلیفش را از دولت بخواهد او مسئول است اگر کافی نیست استعفا بدهد .

میرزا ابوالحسن خان - وزیر عدلیه باید قانون داشته باشد و همه احکام او باید بقانون شرع باشد مشیر -

السلطنه کلاما عالم بقوانین شرعی نیست و اگر قانون عرفیه است آنچه که شما چیزی ننوشتید آید پس در اینصورت او چکند .

سعد الدوله - کراراً گفته شد فرق است میان قانون و تنظیمات . قانون ماسلمان قرآن است و اغلب قوانین فرنگی هم مأخوذ از قرآن است مثلاً وزیر عدلیه میدانند که در دست رابریه ولی نقضیکه هست در اجرای آنست باید از او پرسید که چطور این قانون را اجری میکند اگر میدانند چرا نمیکند اگر نمیدانند از من پرسید تا بگویم .

آقای میرزا افضلعلی آقا - از مسئله خارج شدیم حکامیکه در ایالتی صاحب مستغلات هستند نباید حاکم شوند میگویند در بعضی از دول متدنه این هست من اطلاعی در این خصوص ندارم باید ملاحظه کرد که این قانون موافق با شرع است یا خیر مضر است یا نافع در صورت موافقت با شرع و عدم ضرر البته صلاح است بواسطه اینکه عدالت فقط عاقل ظلم نیست در ممالک خارجه با اینکه سالها است بسط عمل شده باز می بینیم جنایات است پس معلوم میشود فقط عدالت عاقل ظلم نیست عدالت محتاج است به عدالت اذقیل همین قانون و غیره همان طوریکه پلیس حافظ اموال و امنیت بلد است این قوانین جزئی هم حافظ عدلیه است حکومت در هر دولتی از مستغله و مشروطه و جمهوری یکنوع قوتی دارد البته وقتیکه صاحب مستغلات در آن ایالت شدید قدرت او افزوده خواهد شد در این خصوص خوب است رای گرفته شود .

آقای سید حسن تقی زاده - در ممالکی که عدالت بسرحد کمال رسیده این قانون جاری است و بقیه من فوائد کلی دارد اگر بخواهیم ثابت کنیم که در خارجه هست یا خیر باید کتاب بیاوریم لکن میتوانیم فوایدش را ثابت کنیم .

آقای میرزا ابوالحسن خان - این در قانون اساسی نیست ولسی از معترضین انگلیسها شنیده ایم بواسطه پولتیک کسبیکه دارای مستغلات در ایالتی باشد به حکومت آن ایالت در انگلستان منصوب نمی شود .

صدیق حضرت - قانون عرفی چیزیکه بقتضای وقت وضع میشود ما لازم نیست قانونیکه در دولت سال قبل وضع شده حال اجری داریم بواسطه آنکه آنوقت که آن قانون را وضع کرده اند مقتضایات داشته اند برای وضع آن قانون و حالا آن مقتضیات مفقود است چنانچه صفحات تاریخ بنا نشان میدهد و ممکن است ما حالا قانونی وضع کنیم که اختلاف ما سی سال دیگر نسخ آن قانون نمایند و آن قانون از برای حال ما نافع باشد و از برای سی سال بعد مضر شاید وقتیکه قوانین عدلیه بخوبی نوشته و مدون شد و از وزارت عدلیه مجری شد ما محتاج باین قانون نباشیم لکن این مسئله انقلابیست طول میکشد در این صورت ضرری از برای حال ما ندارد این قانون در وزارت داخله فرانسه مجری است و حال آنکه در مملکت فرانسه حاکم فقط ناظر و رئیس ادارات است در هر ایالتی یک مامور از طرف وزارت مالیه یک نفر از طرف وزارت عدلیه و یک نفر از تلگراف خانه و نظام و غیره در آن ایالت هست و هر یک از این ادارات بکلی از اداره حکومتی مجری است معذرت این که وقتی حاکم در آن ایالت فقط بصلاحه این که وقتی حاکم در آن ایالت مستغلات داشته باشد در عمل انتخاب انجمن ایالتی

آنجا میتواند اغلب از بستگان خودش را منتخب نماید بهین یک ملاحظه این قانون در آنجا مجری است و معلوم است در مملکت ما تا زمانیکه ادارات پایین نحو منظم شود که حاکم فقط ریاست و نظارت در ادارات داشته باشد چقدر اجرای این قانون لزوم و اهمیت دارد .

حاجی محمد اسمعیل آقا - من بر ضد این میگویم که آن کسیکه صاحب ملک است برای حفظ ملک خودش بیشتر ملاحظه و مراعات با رعایا نماید که مبادا املاکش خراب شود و علاوه این مطلب در حق فلان عالم و فلان وزیر هم میاید پس باید قانون عدلیه درست شود تا اینها همه بالتبع اصلاح شود قوام در شیراز چه قدر ملک دارد آقا نجفی در اصفهان همین طور پس باید آنها را ببرد کنید بجهت اینکه این نسبت در همه آنها میاید شما قانون را درست کنید اینها جزئیات است .

سعد الدوله - خصوصاً در این موقع که وضع حکومتها تغییر میکند حاکم هیچ کاری ندارد فقط رئیس انجمن شورای ایالت است . عدلیه از طرف وزارت عدلیه معین میشود مالیات را مامور وزیر مالیه در ریافت میکند همین طور از طرف هر اداره مامور معین است حاکم هیچ دخل و تصرفی در این امورات ندارد و برای رسیدگی مجلس مشورت است که روزی یکی دو ساعت در دارالحکومه حاضر میشوند اگر مطلب مشکلیست رسیدگی می نماید هر گاه اصلاح شدنیها و الا مرکز اطلاع میدهند دیگر هیچ وجه مداخله ندارد پس اول قانون عدلیه است او را باید درست کرد اگر کفایت نکرد آنوقت این فصل را اضافه کنید .

آقای شیخ حسین - بر هیچ مافقی پوشیده نیست حاکمی که ملک نداشته باشد هیچ طرف را ملاحظه نمیکند اما اگر صاحب ملک باشد ممکن نیست که ملاحظه نکند با آن هوی و هوس نفسانی که ندارد مگر معصوم باشد پس حاجی محمد اسمعیل آقا که فرمود ملک ملاحظه ملک خودش را میکند همینطور هم بگویند که مظلومین هم جرات ندارند که اظهار تنظیم کنند .

آقای میرزا ابوالحسن خان - این وقتیکه عدلیه مرتب نباشد اما وقتیکه عدلیه درست و مرتب شد فرقی نمیکند .

آقای سید حسن تقی زاده - بکلی اشتباه شده است وقتیکه عدلیه وسایر ادارات درست شد میشود این قانون را نسخ کرد معصوم این نیست که صاحبان املاک را باید بیرون کرد و حال آنکه تمام این اشتیاقات را آنها میکنند اگر این قانون هیچ فایده نداشته باشد و در انتخابات همین خیلی فایده است آنکس که صاحب ملک است اسباب فراهم می آورد که از کسان و بستگان خود را منتخب نماید و انجمن ایالتی بلدی را بویل خود تشکیل نماید چنانچه انجمن اصفهان که شنیده میشود بهوای نفسانی شد و بسلاسه احتکار جنسی هم نخواهد شد و خیلی از ملاحظیات دیگر است که همه آنها را باید ملاحظه کرد .

حاجی محمد اسمعیل آقا - آصف الدوله ملک داشت که این همه کارها کرد اینها که میگویم همه برای قانون است .

آقای سید حسن - از این قرار معلوم است که آنچه در خارجه نیست ما نباید مجری بداریم زیرا که هر چه گفته می شود تکیه کاه خارجه است باید به بینیم که در اینجا هست یا نه ما باید امروزه

ملاحظه کنیم که این قانون خوب است یا نه می بینیم حکامی که ملاکند چه قدر ضرر برای رعیت دارد اولاً کندی را انبار میکنند و رعیت همیشه محتاج است و دیگر این که رعیت از ترس او نمیتوانند اظهار تنظیم کنند باید ملاحظه حال عموم را کرد کار بشخص ندادیم .

حاجی معین التجار - این مسئله خیلی مهم است و اجرائش خالی از اشکال نیست حکام فقط همین اینها نیستند که از طرف دولت معین میشوند حکام جزء خوانین و رؤسای ایلات که تمام ملاک میباشد و این قانون را امروزه به بینیم میشود اجرا کرد یا نه دیگر اینکه قانون را تیکه تیکه باید گذاشت و باید اساس را درست کرد .

دکتر ولی الله خان - بعضی چنین تصور میکنند قانونیکه وضع شده دیگر نمیشود اجرا داشت این نیست قانون در قانون است یک قانون آسمانی الهی که آن تغییر و تبدیل ندارد (لامبعل لکمانه) و یک قانون عرضی مابین قانون عرضی را میگویند و به بینیم بعضی دون فصل وضع شده و مدجمع آوری شده و مدون گشته یا یکدفعه مملو است هر قانونی که وضع شد بواسطه یک حادثه جعل شده همین قانون که امروز صحبت شد اگر بنا باشد که کلیه ملاکین دست از حکومت بکشند این غلط است باید یک ترتیب صحیحی داشته باشد و وقتیکه ماسفحات کتب را ملاحظه کنیم می بینیم که هر قانونی بقتضای وقت در یک جایی گذاشته شده آن اوقاتی که در فرانسه ملوک الطوائف بود بقتضای وقت نیکه قانون وضع و جعل می نمودند بعد آنها را جمع میکردند حال فکر کنید این مملکت ما سالهای سال است که مردم آن مظلوم واقع شده اند عدلیه هم طول دارد که درست شمیات آن در همه جا دائر بشود پس حالا باید این قانون را یک اندازه جعل کرد که فایده داشته باشد مطلقاً .

حاجی محمد آبراهیم - ما قطع داریم که پنج نفر دزدند بکنفر از آنها را اگر تهمین و کمال قدرت هم داریم کایشان را بگیریم حالا این یک نفر را رها کنیم برود که قوت خود را باینها نشان بدهیم یا لازم نیست .

حاجی سید نصر الله - این حرفها سیر در حواشی است قانون را خواه خارجه وضع کرده باشند یا نکرده باشند ما مکلفیم بمعالصی که در آن ماده است . در این که قانون مفید است هیچ شبهه نیست آن شخص حاکم اگر با کفایت است برود به حکومت جای دیگر این که بگویند فرق نمیکند من میگویم آیا ممکن است کسیکه چهارصد بار چه ده داشته باشد تا ملک او مشروب نشود و استیفای حظ نفس خودش را نکند بگذارد ملک غیر مشروب بشود این از معلات است مگر دارای عصمت باشد .

حاجی معین التجار - بقتضای وقت ملاحظه کنید کار باشخص نداریم چهارصد یا بیشتر یا کمتر این قانون شما کلیه است و میخواهیم به بینیم که موقع اجرائش هست ؟

حاجی سید نصر الله - شما مقصدی در پیش دارید که از کوه البرز بزرگتر است اگر این پیش نرود آن هیچ پیش نخواهد رفت .

حاجی معین التجار - این قانون را بطور عموم بنده عقیده ندارم زیرا که در بعضی موارد موقع اجرا ندارد .

آقای میرزا ابوالحسن خان - این قانون

برای فرمانروائی ولایات و ایالات خیلی لازم است بجهت این که بنده این مقصد را در زمان حکومت صاحب دیوان در فارس مشاهده کردم چون ملاک بود از بابت نان خیلی ضرر ها بر مردم وارد آمد بقیه من در حق آنها صحیح است (بعضی تصدیق کردند)

احسن الدوله - ملک داشتن و نداشتن مناط در ظلم کردن و نکردن نیست چنانچه در چهار سال قبل نظام السلطنه آمد با ذریعایان هیچ ملک نداشت آتش ابروخت که هنوز هم شراره اش در آذربایجان باقیست این تغییر خودمانست اگر ایجاد باشد حاکم کاری نمیتواند بکند اگر اهل آذربایجان در آنوقت مثل حالا متحد بودند او نمیتوانست یک تخم مرغ از تمام آذربایجان فایده ببرد یعنی تمدنی نماید . پس باید قانون نوشت و همگی متحد باشیم که کسی نتواند ظلم بکند .

آقای سید حسن تقی زاده - مقصود از این قانون در حکام کل فرمان فرمایانست امروز بقتضای وقت برای آنها باید قانون را نوشت اگر بعضی مقتضی باشد بطور تعمیم تا حکام جزء و مباشرین حکومت را هم دارا باشد چه ضرر دارد .

آقای سید حسن تقی زاده - یک قانونی که در تمام صور نفع داشته باشد و در هیچ موضوهی ضرری متصور نشود میان دولتمردان قانونی نادر است در عالم لایه بکفایت ضرر خواهد داشت قانون باید نوعیت و قابلیت داشته باشد پس نباشد یکی دو مثال گفت این قانون خوب نیست این قانون خوبست میگویند در آن موارد بتدریج و مقتضای وقت اجراء بشود یا مواردی که باید مستثنی کرد استثنا میکنیم .

رئیس - هر مطلبیکه اول صحبت بشود اطراف او ملاحظه نشده است بنظر اولی خوب می آید ولی وقتیکه طرح شده معلوم میشود نظرات دیگر هم هست پس تمجیل نباید کرد و قدری تأمل و فکر بکنید جهات او ملاحظه بشود آنوقت مذاکره کرده وضع بشود .

آقای حسن تقی زاده - پس خوب است که بیسوی برای اصلاح آن مقرر بشود

وقایع و مذاکرات روز پنجشنبه ۲۹ شهر محرم الحرام ۱۳۲۰

دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه ۲۵ راجعاً به - معتمد تقی قرائت کردند .

رئیس - این کارها و تظلمات شخصی که هر روز بمجلس وارد و اظهار میشود اسباب زحمت شده و مجلس را از کار و تکلیف خود باز داشته باید نظامنامه بلدی امروز قرائت شده اصلاح شود که مردم یک اندازه آسوده شوند .

(چون امروز چند نفر از اهل اصفهان در مجلس حضور داشتند جمعی از وکلا اظهار کردند اول اصلاح کار اهالی اصفهان بشود که از همه امور مقدم و مهم تر است جمعی دیگر از وکلا گفتند آنچه وظیفه مجلس بوده در این باب اقدامات

نموده و الان هم چند روز است حجج اسلامیه و وزراء در دیار و تکرانخانه مشغول اصلاح این کار هستند)

آقای سید مصطفی - اصفهان صد هزار بلکه بیشتر جمعیت دارد لابد پنجاه هزار نفر از آنها متظلم هستند آیا باینها ظلم شده یا نه باید رفع ظلم و رسیدگی بشود یا نه ؟ حال هر طور که صلاح است اقدامی نمائید که اینها آسوده شوند .

رئیس - جواب این سؤال شما همان است که بر روز گفته شد اگر بیک نفر هم ظلم بشود باید رفع کرد ولی از راهش و راه صحیح همین است که گفته ایم باید اینگونه امور را بسوابجهای لازمه اظهار نمائیم و جواب بخواهیم .

آقای سید عبدالحمید شهبانی - جناب رئیس مقرر فرمائید آنچه تکلیف مجلس و مجلسیان است گفتگو نمایند امروز میخواستم این صحبت را بنایم که در چه خصوص گفتگو شود بفرمائید گمانم این است این وضع که فعلاً داریم مخالف بانظامنامه است زیرا موافق نظامنامه این است که وکلا از اطراف بیایند اینجا با اتفاق یکدیگر اصلاح امور کنند بطور عدل و مساوات اگر نباشد بطوریکه وضع سابق اقتضا میکرد حکومت مستبده باشد و وزراء مشغول چنانکه گفتند مشغول هستند بهمان حال سابق بمانند اختصاص باصفهان و جاهای دیگر ندارد چند روز دیگر از همه جا صدا بلند خواهد شد وضع تهران بدتر از جاهای دیگر است . جهات اختلافات این است که مجلسیان معلوم نیست بتکلیف خود عمل میکنند یا نه باید اوضاع سابقه پر داشته شود و در سلطنت مشروطه امور بطور عدل و مساوات اصلاح گردد اگر ما ترتیب امورها ندانیم یا اگر چنانچه بدانیم و عمل نیادیم همه روزه مبتلا خواهیم بود ترتیب در این کار اتفاق و اتحاد است که اولین کار واجب است و اگر چنانچه این اتفاق و اتحاد را گفتیم و مستحکم کردیم تمام این حرفها از میان خواهد رفت چون با از اول تشکیل واجب خودمان را فراموش کرده ایم اینطور شد ما قسم یاد کردیم و قوه مجریه ما قسم یاد کرده است و اینکه فرمودند نظامنامه بلدی نوشته شده آیا قوانین بلدی ملل متدنه است یا با اصلاح اینجا قانون انجمن محلی است که جزو عدلیه است .

رئیس - اشتباه نشود این قوانین بلدی است چون امروزه شهرها خاصه طهران خیلی مشغول است این قانون بلدی تمام شود دیگر ما آسوده میشویم و همه روز تظلمات شخصی و غیره بمجلس اظهار نمی شود و یک قانون دیگری است نوشته میشود مال انجمن های محلی است که باید حفظ حقوق و عدالت را نمایند آنهم در همین چند روز تمام شده در مجلس قسرات خواهد شد .

(در این موقع آقای میرزا ابوالحسنخان تلگرافی ابراز کرد که اهالی شیراز بتوسط ایشان مخایره نموده بودند قرائت شد تقریباً باینصورت)

(صدرالماده و سایر قنویان ملت و حامی انجمن اسلامی که تقریباً پانصد نفرند بجهت بشارت امور دو روز قبل از قوام الملک خواهش تشکیل انجمن کردند تادسور العمل برسد این مطلب بر خلاف رای استبدادیان شده قوام الملک دیر روز باولای دولت ار چند نفر محترمین شکایت کرده همبقتضای بنده هر گاه نسبت به محترمین

توهینی شود تولید فساد بزرگی خواهد شد) (رئیس بازمذکر شد که نظامنامه بلدی خوانده شود جمعی گفتند عدلیه از هر چیزی مهمتر است و جمعی را عقیده این بود باید اولاً فکری نمود که مابین مجلس و اولیای دولت اتفاق و اتحاد حقیقی معنوی شود و وزراء مسئول هم قسم یاد نمایند و رفع این اختلافات بشود)

حاجی محمد اسمعیل آقا - کاریکه مهم است رفع اغتشاش از اطراف و ولایات است فکری فرین باب بشود که رفع این اغتشاشات بشود خواندن نظامنامه بلدی و غیره بعد از تصحیح امنیت است باین انتقادات که هست نبشود باید اصلاح مفاسد بشود امروزه می بینیم روز بروز مفاسد بیشتر میشود همین طور ما مشغول خود باشیم مردم هم در اضطراب باشند آن اصفهان آن تبریز آن شیراز آن جاهای دیگر فکر اصلاح اینها را بکنند .

آقای میرزا فضلعلی آقا - چو در طاس لرنده افتاد مور رهاننده را چاره باید نه زور امروز ما میدانیم که آنچه گفتند چه چیز است هر یک یک چیزی میگوئیم و امروز که کار ما باین وضع است ما نمیتوانیم بگوئیم جهت ایست طرف ما که دولتیان هستند مفرضند لیکن میتوانیم بگوئیم جهت ایست که آنها در اصلاح امور یک خیالی مینمایند و مجلسیان هم یک خیال دیگر تنها فکر و خیال فایده ندارد پس علاجی فعلاً بنظر من رسیده و آن اینست که یک هیئتی از وزراء و یک هیئتی هم از مجلسیان معین شده انجمنی تشکیل شود اولاد همین کار اصفهان و ثانیاً در امراتی که مترقب هستیم و اتفاق خواهد افتاد مذاکره و مذاقه نمایند و نتیجه آراء خود را لایحه نوشته ب مجلس بدهند گفتگو شود آنگاه دیگر نه دولتیان میگویند ما اطلاع نداشتیم نه مجلسیان میگویند ما اطلاع نداریم و رفع این اغتشاشها میشود .

(آقا میرزا سید محمد و جمعی گفتند اینکار بسیار خوب است تا مابین مجلس و دولت اتحاد واقعی نشود رفع این اغتشاشها نخواهد شد)

رئیس - مقدمات این کار فراهم آمده چند نفری از طرف دولت معین شده اند چند نفر هم از طرف مجلس معین شده اند چند روز با هم نشسته گفتگو نمایند خیلی خوب است همین حالا از مجلس چند نفری که صلاح بداند معین شود .

آقای میرزا فضلعلی آقا - هر چند اصلاح کار اصفهان لازم است و تأخیر آن صحیح نیست ولی چون باید در اینکار فکری کرد باشد برای روز شنبه (در این موقع کاغذی از طرف تجار تهران قرائت شد که خلاصه آن تریب باین مضمون است بواسطه نبودن عدلیه تمام حقوق مادر عهده توقیف و تعطیل مانده است ما داریم که تأسیس عدلیه منتظره بشود اگر تا چند روز دیگر اقدام نشود عموماً در مجلس حاضر و متشکی خواهیم بود)

دیگر ممکن نشد در این خصوص گفتگو شود پس خوب است روز شنبه او را بخواهیم یکی دیگر در استصیبات هفتگانه مشروطه قرارداد و زراعت نفر باشند دیگر روزی نباشد و جناب مقبر السلطنه وعده دادند که تا هر روز دیگر این کار را مرتب نمایند حال پنج روز یک ماه و بیشتر شده است و وزیر همایون که نباید دارای این اسم باشد حالا وزیر پست هم شده و دارای دو وزارت است .

رئیس - اینها بتدریج اصلاح خواهند شد .
(مذاکرات روز یکشنبه)
(دوم شهر صفر المظفر ۱۳۲۵)
(دارالشورای ملی)
خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه ۲۹ محرم الحرام قرائت شد .

احسن الدوله - جناب رئیس تلگرافی از تبریز آمده اجازه میدهد قرائت شود (پس از تصحیح اجازه تلگرافی از طرف اجزاء پسخان و کمرک تبریز قرائت کرد باین مضمون) .
حضور جناب احسن الدوله و سکری آذربایجان اجراء ادارتین از تصدیقات رؤسا مجبوراً تعطیل در آنجن متحصن امضا (ارفع السلطان) (ادیب) (نعمت) . بکرات عرض شده که بعد از مزولی مسیونوز و پریم از ادارتین کمرک نیست لازم بل واجب بود که وزارت مالیه یک نفر مدیر ایرانی معین نمایند که از روی بصیرت عمل کرد این دو اداره را ضبط کرده نگذارد مال دولت و ملت تفریط بشود و حال می بینیم که هیچ اقدام نشده بلکه باقتدار نوز و پریم افزوده اند (و مسیو مورناد) مجسمه صرف است و بی اجازه این دو نفر هیچ کاری نمیتواند بکنند و تلگراف اجزاء کمرک و پست شاهد حال است باید بوزارت مالیه اظهار کرده مطالبه جواب شود .

رئیس - بلی باید این تلگراف را از برای وزیر مالیه فرستاد و از ایشان تحقیق این مطلب را خواست تا به نتیجه چه جواب میدهند و روز پنجشنبه مذاکره شد که یک عده از هیئت مجلس انتخاب شدند که با عده هیئتی از رجال که از طرف دولت معین میشود در اینجا کمیونیتی تشکیل داده برای اصلاح امراتی که اتفاق می افتد و تدارک کار مذاکره نمایند حال امروز آن عده که باید از طرف مجلس معین شود انتخاب نمایند .

در این موقع آقا میرزا حسین و آقا شیخ حسین شهیدی و کلای نروین چنین اظهار داشتند که حال شش ماه است این مجلس مقدس افتتاح شده هیچ کاری برای ملت صورت نداده و نزدیک است مردم مأیوس شوند و با آنچه امید داشتند آثاری نمی بینند اگر دو حقیقت همین طور است و کاری از مجلس پیشرفت نداد پس ما هم برویم خانهای خودمان آخر این مردم که ما را وکیل نموده اند تمام چشم براه و منتظر هستند که نتیجه از مجلس برای ایشان حاصل شود و یقین است که بعد پیشرفت کار هم بواسطه متفق نبودن اولیای دولت با ملت و همراهی نکردن در اصلاح امور است و اگر دولت با مجلس اتحاد و اتفاق نداشته باشد هیچ کاری پیشرفت نخواهد کرد و برای حصول این اتحاد و اتفاق که اولیای دولت اطمینان حاصل نمایند

صدیق حضرت - دو سوال دارم مکرر آقای تقی زاده گفتند مطالبی که امروز در این جا گفتگو شد فردا فراموش میشود یکی مسئله انطباعات بود جمعی هم اینجا هستند میگویند وزیر علوم را خواستید ترتیب این کار چه شد بنده جواب گفتم دو دفعه آمده اند بواسطه بعضی کارهای مهم

کمیسیون آمدن وزراء مسئول را ب مجلس رفع مینماید یا نه وقت انعقادش کی است .
رئیس - این کمیسیون موقت است و رسیدگی بکارهای لازمه اتفاق و نظلمات و لایات نموده و تدارک کار برای مجلس مینماید که کارهای ب ترتیب وی تدارک ب مجلس نیامد باشد مهم مذاقه بشود از طرف دولت و هم مجلس بقیه من که خیلی فایده دازد و اسباب پیشرفت کارها میشود بعد از آمدن مذاکرات آن کمیسیون ب مجلس راجع به وزارتخانه باشد آن وزیر باید در مجلس حاضر شود پس وزیر را مستثنی از آمدن ب مجلس نمیکند (در این خصوص و کلاً را اختلاف آراء حاصل شد بعضی را عقیده این بود عده تکیه از طرف دولت برای کمیسیون معین میشود باید از وزراء مسئول باشند زیرا که طرف مجلس وزراء مسئول هستند رای جمعی بر این بود که لازم نیست حتماً از وزراء مسئول باشند بجهت آنکه تشکیل این کمیسیون فعلاً برای توافق و اتحاد ما بین دولت و مجلس است در این صورت هم روزی در مجلس حاضر میشوند چنین نیست بی ترتیب حاضر میشوند آنجا هشت ماه تعطیل است در این مدت کار تدارک نموده وقت انعقاد مجلس پیشنهاد نموده و همه روز در مجلس حاضر میشوند و اینجا تدارک کاری نکردند که همه روز حاضر شوند و این ترتیب خوب ترتیبی است دولت اقدام کرده بجهت این است با وزراء مسئول گفتگو کرده تدارک کار نمایند .

آقای میرزا ابوالحسن خان - در اینکه این راه بهترین راهها است بجهت رسیدن بمقصد و صرفی نیست ولی عرض دارم آن روز جناب دیر الملک اینجا تشریف داشته و دست معاونی وزارت داخله معرفی شدند گفتگوی مرل شاهزاده ظل السلطان بود مجلس بتوسط ایشان بیام داد و خواهش کرد برای داد اعلیحضرت هم مرحمت فرمودند در روز جواب مساعده آمد اما آقا تکلیف وزارت داخله یا معاون ایشان این نیست مطلبی که از طرف مجلس اظهار میشود باید رسماً جواب ب مجلس فرستاده شود باید بگری این مطلب صحیح است بانه .

آقای سید محمد - ممکن است بعد از این یعنی بعد از صدور فرمان بیایند و جواب بیاورند .
آقای میرزا ابوالحسن خان - اعلیحضرت کهال همراهی و مرحمت و پدری فرمودند ولی تکلیف وزارت داخله این است مطلبی که اظهار میشود رسماً باید جواب بدهند .

آقای میرزا حسین طریب - مصدوم بنده همین است که عرض کردم وزراء همراه نیستند و حکام متذکرند که استقلال ندارند و بظلمات رسیدگی نمیشود ظلم و بی اعتمادی به ما بطور سابق باقی و بلکه زیادتیر شده و سلب امنیت گشته اموال مردم را که میریزند آنها را نباید علاج کرد ؟

آقای میرزا ابوالحسن خان - اینها را انجمن علاج میکند ولی در خصوص جواب مطلبی که ذکر شد مجلس صلاح میدانند بوزیر داخله اظهار شود .
آقای شیخ حسین - فراد بود هر چه رئیس بدو بفرمایند در آن باب گفتگو شود حق صحبت دیگر نداریم .
رئیس - حالا هم تکلیف همان است مطلب در باب مذاکره تشکیل کمیسیون بود .

وکیل التجار - این کمیسیون موقت است یا دائمی و برای چه گونه مذاکرات حق دارد و آیا این

داشتند که با بطور بسیار خوب است دیگر محتاج برای گرفتن نیست)
رئیس - حالا که اخذ رای لازم نیست پس من خودم اشخاص را معین میکنم و این مسئله باینجا ختم شد و این حال رفته است از طرف سادات عطسی رسیده خوانده شود)

(رقه سادات قرائت شد قریب باین مضمون چون تشکیلات تجار از ملک التجار هر روزه باعث تصدیح خاطر اقدس اهلی بود لهذا رای ملوکانه چنین هلاک گرفت که این مسئله در مجلس محترم شورای ملی مطرح مذاکره شده قرار قطعی داده بموقع اجرا گذارده شود اگر چه این کار از وظیفه مجلس خارج است ولی چون اهمیت دارد این کار را بطور فوق العاده قبول نموده قرار آنرا بگذارید - و نیز دستخط اعلیحضرت که در این خصوص صادر شده بود قرائت شد قریب باین مضمون .

جناب اشرف سادات اعظم - در باب عمل ملک التجار و تجار لازم است که قرار قطعی گذارده شود تجار آسوده شوند لهذا امر میفرمائیم این مطلب را رجوع ب مجلس شورای ملی نمایند زودتر قرار قطعی بگذارند که فوراً بموقع اجرا گذارده شود)

حسینعلی خان - جمعی از آقایان که در این مجلس حضور دارند از قوانین خارج مطلع هستند و میدانند که در آنجا هایک مجلس ثالثی غیر از مجلس سنا و مجلس ملی هست برای اینکه قوانین ب مجلس ملی یا در مجلس سنا وضع میشود بآن مجلس ارائه میشود و در آنجا مذاکره و مباحثه شده پس از تصحیح مجدداً بر میگردند ب مجلس و اخذ رای میشود و نباید اعضاء آنهم از وزراء مسئول باشند و ما هم یک هم و هم مجلس تشکیل بدهیم و اعضاء آن هم از وزراء بی کار باشند اینها مطلبی نیست که این قدر مذاکره و بیچیدگی شود .

رئیس - باید یازده نفر برای این مسئله از مجلس انتخاب شود که در کمیسیون عیینه در این باب مذاکره نمایند حال هر کس را انتخاب مینمایند بکنند و ابتکار کار مجلس نیست ولی همین طور که جناب صدر اعظم مرقوم فرموده اند باید بطور فوق العاده قبول کرد حال قبول میکنند بانه اگر قبول نمی کنید جواب نوشته شود .

(در این مسئله و کلاً را عقیده مختلف شد بعضی گفتند که بدو یک مجلس حاج ملک التجار در مجلس عمومی حاضر شده گفتگوشی شود بعد رجوع به کمیسیون گردد بعضی گفتند اصل ترتیب مجلس این است هر کاری اول باید ب کمیسیون رجوع شود بعد ب مجلس ارائه شود پس در اینصورت حضور حاجی ملک التجار بکفنه در مجلس عمومی مطرح مذاکره شدن عمل تجار با ایشان هیچ فایده ندارد همان بدو رجوع ب کمیسیون بشود بفرست)
آقای سید عبداللّه مجتهد - این کار است که شاه رجوع فرموده است ب مجلس و مجلس هم برای کسب و تحصیل شرافت و اطاعت از همایونی باید این عمل را بطور صحیح اصلاح نماید مشروطاً باینکه حاج ملک التجار فقط یک دفعه در این مجلس عمومی حاضر شود برای تعزیر دعوا و بعضی هم بعضی گفتگو ها نمایند و جواب رقه سادات هم خوب است باین طور بنویسید که مجلس اینکار را محض امتثال امر همایونی قبول کرده است و باید چند نفری هم از وزراء و علما با اشخاصی که از مجلس انتخاب میشوند باشند - چون اینکار بزرگ است برای ختم عمل انجمنی تشکیل شود و آنهم بعد از حضور حاج ملک التجار بکفنه در مجلس عمومی در همین جا یک اطاق مخصوص معین شود که در روزهای تعطیل مجلس انجمن فوق العاده تشکیل شده این عمل ختم شود و در مجلس عمومی همان دفعه اول جز تحریر نراغ و دعوا چیز دیگر نباید مذاکره شود اینجا تحریر دعوا را می کنند و رئیس صورت آن را ضبط می کند که دیگر مطلب را برنگردانند و حرف دیگر

آقای سید حسن تقی زاده - روز یکشنبه جناب دیر الملک اینجا تشریف داشتند مرل ظل السلطان مذاکره شد رفتند جواب بیاورند روز سه شنبه آمده بدون جواب و مذاکرات زیاد در خصوص این مطلب

نیزند و ادامه بشود و مستند ب سند در آن انجمن مخصوص باشد .
(در این موقع اورا فیکه برای اخذ رای منتشر کرده بودند جمع کرده از گرفتن رای منصرف شدند)

آقای میرزا ابوالحسن خان - این مجلس مجلس شورای است یا مجلس امرا اگر مجلس شورا است باید هر کسی عقیده خود را اظهار نماید نه اینکه چند نفری امر نمایند رقه رای را جمع نمایند این را نمیشود قبول کرد .

حاجی سید نصرالله - اینطور که آقایان فرمودند که دفعه اول طرح مرافعه در مجلس بشود ضرر ندارد .
رئیس - حال این مطلب باشد پس از ختم مجلس در اطاق دیگر مذاکره و ختم میشود . جناب دیر الملک تشریف آوردند مطلبی دارند تلگرافی از حکومت استر آباد در باب اسراف و بوجان بوزارت داخله آمده قرائت شود .

(تلگراف مزبور را قرائت کردند مشربود بر اینکه فعلاً استرداد اسرا بطور خریداری و دادن وجه اسلام و صلح است حال تکلیف چیست)
میرزا محمود خوالساری - جناب رئیس عرض دارم اجازه میفرمائید اولاً آنکه نواب امیر خان سردار در این تلگراف یک سهو قلمی فرموده اند یاد روزنامه مجلس اشتباهی شده است در نطق جناب آقا سید حسین مقصود سردار مفخم لاریجانی بوده است که در این باب داوطلب شد که بدون قوه جبری و ضرر دولت اسرا را مسترد نماید .

دیگر آنکه در صورتیکه بر تمام اولیای دولت و وکلای محترم معلوم شده است که مرتکب این کار سالار مفخم بجنوردی است از فراد تحقیق صحیح سالار مفخم بجنوردی تر کماهای طایفه بیوت را با اینکار دعوت و تشویق نموده وارد خاک بجنورد کرده سپردات و بلد راه داده و دستور العمل ب آنها داده وارد سرحد قوچان کرده بعد از کشتن چند نفر اشخاص و غارت پنجاه هزار تومان اموال و بردن شصت و دو نفر زن پاسری دوباره بغاک بجنورد واز آنجا بجل خود رفتند بعد از فروش اسرا و اموال غارت شده نصف تمام آن وجه را سالار مفخم دادند و دو نفر از آن اسرا معلوم شد اراهل بجنورد هستند آنها را گرفته بلاموض باجانش رد کرده حال چه ضرر دارد همین وجه را از خود سالار مفخم گرفته بدهند و اسرا را استرداد نموده باجانش برسانند و مجازات سالار مفخم را هم که مرتکب این فعل شنیع شده بموجب قانون مجمدی (ص) بدهند لیکن آن دخترهاییکه از قوچان و سایر جاها فرخته اند باید آسف الدوله و شیخ الدوله قوچانی از عهده برآیند ربطی با اسرای قوچان ندارد .

آقای میرزا فضلعلی - چند روز قبل مذاکره این مطلب در مجلس شده تمام شد حال به پنجم وزارت داخله چه اقدامات لازمه خواهد نمود .
آقای سید حسن تقی زاده - روز یکشنبه جناب دیر الملک اینجا تشریف داشتند مرل ظل السلطان مذاکره شد رفتند جواب بیاورند روز سه شنبه آمده بدون جواب و مذاکرات زیاد در خصوص این مطلب

مجلس شورای است یا مجلس امرا اگر مجلس شورا است باید هر کسی عقیده خود را اظهار نماید نه اینکه چند نفری امر نمایند رقه رای را جمع نمایند این را نمیشود قبول کرد .

شد چون ایشان معاون وزارت داخله بودند بهمان
نیظام شاهی اکتفا کردیم بعد هم رقمه نوشته شد
واعلیحضرتهم مرحمت فرمودندرفتند جواب بیاروند
تأحال جواب نیاروندند با اینکه مجلس حضورا از
ایشان جواب خواست و حال غیر از سابق است که
هلمه و جمعیت شهری اجتماع نمایند در منزل حکومت
و عزل شود حالا مملکت مرکز دارد باید جواب
مجلس بیاید.

دبیر الملک - جواب مجلس هم تهیه شد،
امشب فرستاده میشود.

آقامیرزا فضلعلی - از آستانارا چیزی
نوشته اند خوانده شود فرائض نمودند قریب باین
مضمون در باب جنگل آستانراکه سابقا اجاره داده
بودند شخصی فرنگی مدت آن منقضی شده حالا
گویا دوباره وبدون اطلاع و تصویب مجلس همان
شخص اجاره دادند اهالی اینجا از این کار خیلی
مأیوس شده اند مستعدی از امنای ملت هستند
که بوسی فرمایند این نفع راجع بشود ملت و
دولت باشد.

دبیر الملک - این مسئله با ربطی ندارد
میفرمایند از وزارت خارجه تحقیق نمایم اطلاع
بمهم در اینموقع مخیر السلطنه در مجلس حاضر شده
اظهار داشت یکی از فقرات صحبت در روز و در خصوص
قراننامه بانک ملی ناظم ماند و آن مسئله تاریخ
شمسی و قمری است و گمان اینست این را هم بانک
ملی قبول کرده باشد پس از فی الجمله مذاکره
و کلام بعضی از مؤسسين بانک که حضور داشتند
آن مسئله را هم تصویب نموده قراننامه بانک ملی
را که روز شنبه در مجلس مخصوص تصویب و تصدیق
شده بود فرائض نمودند و در وقت رای منتشر با اکثریت
آراء چهار کروار استعراض دولت از بانک بحساب
جاری دولت با بانک بطوریکه در قراننامه نوشته و
مقرر شده بود تصویب شد.

**مذاکرات روز سه شنبه
۴ شهر صفر المظفر ۱۳۲۵
دارالشورای ملی**

پس از انعقاد مجلس حاجی محمد و کبیل کرمانشاه
دو ورثه تلگراف که از طرف اهالی کرمانشاه
رسیده بود فرائض کرد قریب باینمضمون (۱) توسط
وکلای کرمانشاه حضور حجج اسلام و رؤسای
مجلس شورای ملی در این پنج شبانه روز که
بتلگرافخانه متعین شدیم نتیجه این شد که چند نفر
علمای گرج سیرت معض خاطر چند فرمفرضین که
حکم تبعید آنها شده بود نگذاشتند تبعید شوند
علاوه در خانه رئیس القلم جمع شده با اشرار و
سرباز در پشت پام رفته حکم بجهد نموده قریب یک
ساعت سینه ما بیچارگان را هدف گلوله ساخته
چهار نفر مقتول و چند نفر مجروح و هنوز معلوم
نیست مجروحین از زوار و سادات و غیره چند نفر
هستند اگر اساس مجلس محترم شورای ملی برای
رفع تعذبات است برای خدا چاره نمایند و هر گاه
برای یابرداری فرمفرضین است جواب بدهید تکلیف
خود را دانسته بکجا باید پناه ببریم تا ناسد بزرگی
نشده چاره نمایند (۲) از طرف مجلس مقصد امضای
دائر بودن انجمن و از طرف اولیای دولت تبعید
و فریضین رسید امروز صبح خواستیم برویم مخالفین

خانه آقا ابوالقاسم جمع شده در بالای خانه خود با
منصام السلطان و جمعیت ما را شلیک کردندبسر
قوام الرعایا با شش نفر مقتول تلگراف به مجلس و
بها کتای های مایونی کردیم نتیجه این شد امیرافتم عزول
باین وضع چه طور در بر زمین بمانهای خود کار سخت شده
رئیس - غیر از اهالی آذربایجان که بشربیب
صحیح انتخاب و کلا خود را نموده با احترام روانه
کردند سایر ولایات تفهیدند و افراس سابقه خودشانرا
در این مورد بروز دادند مثل قزوین و کرمانشاه
و غیره.

حاج معین التجار - آنچه از خارج اطلاع
حاصل شده و نوشته اند اهالی آنجا دوفقره شده و
هر کدام بیست هزار نفر هستند هر حکمی یک
طرف بشود اسباب فساد خواهد شد و علاوه از اهل
شهر الازهرم بحمايت دوطرف آمدهاند اگر صلاح
میدانید دو نفر از طرف مجلس بروند تلگرافخانه
حضورا با آنها گفتگو کرده و نصیحت نمایند و
ساکت کنند تا اینکه مأموری برود.

رئیس - همین طور که گفتید تلگراف شد
و امروز برای کار مجلس بدربار رفته بودم حضورا
تحقیق کردم ساکت نیشوند بالاخره قرار شد
یک نفر وکیل هم از اینطرف بیاید و همین طور
تلگراف کردند.

آقا سیدحسین - تمام این افتشاشات و
صداها که در همه جا بلند است مثل رشت و قزوین
و جاهای دیگر برای نداشتن نظامنامه بلدی است
فرستادن آن از همه چیز مقدم تر است پس اول
نظامنامه بلدی را بنویسید تمام شود ولایات بفرستید
که رفع این افتشاشات بشود.

حاجی سید نصر الله - نظامنامه انجمن بلدی
ربط باین مسئله ندارد آن نظامنامه انجمن
ایالتی است و نوشته شده یکروز کار دارد که تمام
شده در مجلس فرائض شود.

رئیس - جماعتی مشغول نوشتن نظامنامه
انجمن ایالتی هستند بلکه روزی پنجساعت و شصت
مشغول هستند ولی هنوز تمام نشده یکروز دیگر
کار دارد که یک نوبس شود و در کمیسیون فرائض
شده بعد در این مجلس خوانده شود پس از تصویب
بصحه مایونی برسد اما اینها طوری هستند و عجله
دارند که بکنی دوزخ صبر نیککنند.

آقا سیدحسین - گفتگوی اهالی کرمانشاه
با یکدیگر در سر انجمن ایالتی است نه در خصوص
وکلانی که باید بیایند بجلس این تلگرافی که مخابره
شده یک نفر وکیل هم از آن طرف بیاید ترمی ندارد
ورفع مخالفت آنها را یکدیگر نخواهد کرد.

حاج معین التجار - اهالی کرمانشاه منتظر
رای مجلس و حکمی از طرف آنجا هستند اگر
تلگرافی بطوریکه عرض کردم بشود گمان میکنم
آنها ساکت بشوند.

رئیس - اگر متقاعد میشدند بآن تلگرافات
که کردیم ساکت شده بودند و این حرفها نبود و سه
روز پیش تلگراف شد تا نظامنامه برسد در روز طول
دارد باید صبر نمایند و امروز توسط تلگراف گفتگو
ها شد معلوم شد دست بندی کرده اند این طرف هم
میگویند ما هم و کبیل فرستیم ما هم گفتید بفرستید.
آقا سید عبدالحمین - چونکه همروزه مارا
میتلا داشته و میدارد این است کاریکه مفید بحال
دولت و ملت باشد و باعث اتحاد ما بین دولت و

ملت شود از ما سرزده صحبت اتحاد دولت و ملت
شد فرمودید میشود ووزرا قسم یا خواهند کرد
معلوم نشد کی شده وخواهد شد صحبت عدلیه میشود
گفته میشود چند روز دیگر صحبت قانون میشود
گفته میشود چند روز دیگر تمام میشود وقت مجلس
تنگ است و ملت بتنگ آمده اعتقاد بنده این است
امروز این اتحاد بشود بهتر است از فردا مافوقه
خیالیه هستیم و آنها قوه مجریه و قتیکه قوه اجرائیه
نشد اسباب خرابی خواهد شد.

آقا میرزا فضلعلی آقا این ماییکه گفتید
صحیح است ولی یک کسی میخواهد ببیند که مجلس
شب دروز در کار است یا نه چند انجمنها وجه در
مجلس وجه در خارج اگر کار اسفهان پیش نیامده
بود نظامنامه بلدی تا حال تمام شده بود.

آقا میرزا ابوالحسن خان - رئیس مجلس
در خارج از مجلس نماینده مجلس است امروز در
حضور ایشان آن تلگرافی که در باب اهالی کرمانشاه
شده است باید به پیشم نتیجه چه شده اگر نتیجه
نبخشید البته باید استادگی کرد و خواست.

حاجی معین التجار - تمام اهالی کرمانشاه
امروز دوفقره شده اند و اسباب فساد برپا شده و نیشوند
بگوتیم باید منتظر نتیجه باشیم و منم نمیکوم
زائی را که رئیس داده است مخالفت شود میگویم
دو نفر از طرف مجلس بروند صحبت بکنند شاید
ساکت بشوند.

اسدالله میرزا - مشکل است اهالی کرمانشاه
متقاعد شوند بآمدن وکیل اینها حرفشان در سر
انجمن معلی است و اینکه این قتل که شده استادگی
دارند خوب است تلگراف شود که انجمن معلی
توقیف باشد.

حاج ملک محمد - مشکل است باینهم
ساکت شوند عقیده بنده این است تلگراف بشود
که انجمن باقی باشد و مأمور برای رسیدگی خواهد
آمد آنها هم بروند خائهای خودشان.

آقا میرزا ابوالحسن خان - در تلگراف وزارت
داخله نوشته شده انجمن باقی باشد در اینصورت از
اینجا تلگراف شود که انجمن توقیف باشد صحیح
نخواهد بود.

آقا سید حسن تقی زاده - عقیده ام اینست از
هر شهری که اختیارات انتخاب برپا شده و غیر
میرسد مشکل است آنرا دوفقره بلیتیکه فرض کنیم
زیرا که این مسئله امروزه در مملکت مانیتس است
همین طوری که رئیس فرمودند جمعی درست
فهمیدند جمعی هیچ نفهمیدند آنها را که فهمیدند
پیش افتادند در این صورت باید منتخبین اول را
قبول کرد آنها را که راضی باین امر نیستند حق آدم
گشتن ندارند حق شکایت بحکومت و مجلس دارند
بیایند اثبات کنند و در هر جا بی انجمن کرده و
فوراً چند نفر از وکلا فرستادند خیلی خوب کار
کردند.

حاج سید نصر الله - قتیکه عدد مخالفین
کثیر باشد چه باید کرد دفع آنها را بکنیم اسباب
فساد شود یا باید مراعات بشود.

آقا سید حسن تقی زاده - این نظریکه ما
داریم که دوطرف مستند خط است چند نفر متنفذین
هستند بجهت استبداد و کسر شئونات خودشان و
دیر ملتفت شدن باعث این فسادها میشوند
آقا میرزا ابوالحسن خان - این صحبت است

که باعث این فسادها بعضی از متنفذین هستند ولی
حتی الامکان باید ملاحظه کرد خونریزی نشود
آنها هم از ملت هستند اگر این جلو گیری نشود
باعث خونریزی و افشاش میشود.

حاج امجد السلطان - امورات کرمانشاه
اهمیت دارد و با این تلگراف که با آنها مخابره
شده بدتر خواهد شد و امروز باین تلگرافات آن
طرف ساکت نخواهند شد بجهت آنکه حمایت کن
آنها آقا سید ابوالقاسم و غیره هستند اگر میخواهید
اصلاح شود عجله تلگراف شود بپرد طرف انجمن
توقیف دست از عطا نکنند تا مأمور برسد.

رئیس - خیلی مذاکرات در این باب شده
مقیدام این است گفتگوی حضوریکه در تلگراف
خانه شده بهینیم چه نتیجه میدهد اگر نتیجه نداد
آنوقت تلگراف از طرف مجلس میکنیم شاید تملا
تلگراف ما هم اثری نبخشند و حالا راپرئی انجمن
مالیه داده که پس از تصویب در مجلس باید بوزارت
مالیه نوشته شود اهمیت دارد امر مالیه خیلی عقب
افتاده است.

وثوق الدوله - این چندروزه در کمیسیون
مالیه مذاکرات خیلی شد و نتیجه مذاکرات این شد
که قبل از ممیزی علمی تفاوت عملیکه حکام کل
معامله مینمایند در دستور العمل جمع شود دیگر
اینکه جنس دیوانی تغییر و مبادله بنقد میشدند شود
و دیوان عین جنس بگیرد یکی هم ممیزی سیستم
و غیره که پارسل شده بود و آصف الدوله خواهش
کرد مبنی از آن در حق خود و اتباعش موجب
بر قرار شود اینهم داده نشود و در دستور العمل
جمع شود.

آقا شیخ حسین شهیدی - این تفاوت عمل
جزو اصل مالیات که نبود زیادتی بود که حکام
بظلم میکردند این مجلس که عین عمل است بچه
قاعده این حکم را میکنم که جزو مالیات بشود.

وثوق الدوله - اولاد باید دانست برای
مصلحتی این کار میشود و آن اینست که شش کروار
خرج بیش از دخل است یعنی مالیات شانزده کروار
است خرج بیست و یک کروار لابد باید این اصلاح
شود یا باید بجمع افزوده شود باز خرج کسر شود
و اینهم نمیشود مگر بعد از ممیزی علمی و آنهم طول
دارد پس باید اصلاحاتی قبل از ممیزی بشود حال این
تفاوت عملی که حکام کل میکردند از دست برود باید
دستور العمل جمع شود؟

آقا شیخ حسین شهیدی - این رای را
مجلس تصویب نماید باعث نفع عموم مردم خواهد شد
ورفته رفته حکام زیاد خواهند کرد.

وثوق الدوله - بعد از تصویب و اصلاح
وزارت مالیه بموجب نیش و سند دریافت خواهد کرد
و نیش خواهد گذاشت که زیادتر گرفته نشود.

ثقا السلطنه - عرض میکنم این تفاوت عملی
که میگویند چیزی نیست که بگذراند ضروری بر عیت
داشته باشد و ابتدا صد دینار زیاد نمی شود این
معمولی هر ولایتی است که هست و همان است و
هیچ کس هم سر در نمی آورد مگر مستوفی های
ولایتی باز از آنها صورت گرفت و بهمان طور سابق
دریافت کرد.

حسام الاسلام - تفاوت عمل اینطور که
توضیح و ترجمه شد همان پیشکش است رعیت ترقی
کرده پیشکش هم ترقی کرده حال میخواهیم بهمانهم این

تفاوت عمل ارروی کدام پیشکش است.
آقا شیخ حسین شهیدی - تفاوت عمل اضافه
جمعی است که بخصایجات و غیره بسته می شود این
مطلب را مجلس اذن بدهد بعد حکام هم چیزی
علاوه نمایند آنوقت اسباب بی اعتدالی خواهد
شد اگر حدی محدود و معین شود که تعدی ننمایند
ضروری ندارد.

آقا میر عماد - این در کتابچه است یک
کتابچه دولتی و یکی کتابچه حکومتی این تفاوت
عدل همان کتابچه حکومتی است که همه ساله می
گرفتند حالا از جیب حکومت در آورده بکسبه دولت
داخل میشود.

آقا سیدعلینقی - مالیات سه طریق از
رعیت میکردند یک قسم از روی کتابچه قدیم یک قسم
دیگر که باسم تفاوت عمل حکام میکردند که قدری
از آن بدولت هم عاید میشد قسم دیگر اضافه که
از رعیت میگرفتند این نه بدولت میرسد و نه بحکومت
این اضافه را باید اسقاط کرد.

وکیل التجار - دو ماخذ است یکی مالیات
و یکی اینکه باسم تفاوت حکام میکردند ولی در
گرفتن تعدی می کردند بنده عرض می کنم که این
تفاوت بطور تعدیل و تساوی از فقرا و اغنیاء
گرفته شود.

حاجی معین التجار - معمول بود که حکام
یک پیشکشی میدادند و یک تفاوت عملی می گرفتند
اما معلوم نبود که چه قدر میکردند مثلا از فارس
دویست هزار تومان یا بیشتر تفاوت عمل بود ولی
حاکم مستصد از تومان باین اسم میکردند حالا
ه این تفاوت عمل بجمع دولت می آید باید وزیر
مالیه آنرا صورت بدهد که زیاد از این بگیرند.

حاجی سید اسمعیل - چند مجلس است که
گفتگوی اصلاح مالیه شده و تمام صحبت از طرف
دخل شد که زیاد بشود هیچ از طرف خرج مذاکره
نشده که قدر است و چقدر کس دارند تا مردم بدانند
و بجان و دل بدهند اگر کسری هست پس بهتر است
که اول خرج را معین نمایند.

رئیس - حق باشد است دو تمام ممالک دنیا
اول خرج را معین می نمایند بعد بر حسب آن خرج
دخل پیدا میکنند که اگر مقابل آن خرج دخل نداشته
باشند فرض میکنند و از خرج کسر میکنند ولی
امروزه این خرجی که هست نمی شود از او چیزی
کسر کرد بلکه اگر بخواهیم بعضی ادارات را اصلاح
کنیم بر خرج افزوده خواهد شد پس ما باید اول
نکر دخل کنیم و میدانیم که در مملکت ما خیلی
چیزها است که نفع کلی دارد از قبیل راه شوسه و
آمن و غیره ولی اینها هم مخارج لازم دارد و این هم
معلومست که اگر تعدیل علمی بشود نفع کلی دارد
ولی آن طول دارد پس حالا تا آن ترتیب درست
شود همینطور کسر داشته باشیم یا باین تفاوت عمل
یک طوری اصلاح کنیم.

آقا شیخ حسین شهیدی - تفاوت عمل
را معین کنند که چقدر است تا زیاد از آن
گرفته نشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان - مثلا تفاوت
عملی که حکام از فارس میکردند و قوام الملک
امسال قبول کرد زیاد بر آن نگیرند و مردم هم
معدل خوبست یا راه سهل تر و بهتر بنظر می آید.

رئیس - این کار برای این نیست که چیزی
امسال زیاد بگیرند بجهت اینستکه بکسیه حاکم
نرود حال میخواهیم ببینیم که این کار از روی ضرورت
امسال خوبست یا راه سهل تر و بهتر بنظر می آید.

اعلان کنند که اقتدر باید بدهید اگر اینطور باشد
بنده عرض میکنم که این عین عدالت است و اگر
عشر بگیرند خیلی از این زیادتر است.

آقا سیدحسن تقی زاده - اگر چه امروزه
ترتیب صحیحی باین زودی داده نخواهد شد و ممیزی
علمی هم بآن ترتیب خرج زیاد لازم دارد ولی بنده
عرض میکنم که مالیه را از حکام بگیرند بهحصلین
وزیر مالیه بدهند که آنها دریافت کنند اما ملاحظه
در این صورت لازم است یکی بودن عدلیه در هر
ولایتی و یکی نظارت انجمن معلی مالیه عدلیه باین
زودی مؤسس خواهد شد و بقانون نظامنامه انجمن
معلی میتوانست نظارت داشته باشد خوبست که عجله
عدلیه و نظارت مالیه هر دو با انجمن معلی باشد و
محصان وزیر مالیه دریافت مالیات نمایند حکام دیگر
مداخله نکنند.

رئیس - بلی باید بنظارت انجمن معلی باشد.
آقا میرزا ابوالحسن خان - حرف در این
بوده که این تفاوت گرفته بشود یا نه.

آقا سیدحسن تقی زاده - در گرفتن تفاوت
حرفی نیست ولی محصلین وزارت مالیه بگیرند نه
حکام.

وثوق الدوله - این حرفها بیکه زده میشود
و این مساراتی را که میخواهیم آن از روی ممیزی
علمی میشود و آنهم طول دارد این تفاوت عمل را
حکام معمولاً از رعایا میکردند از گرفتن این هیچ
وقت شکایت نداشتند اگر شکایت هم میکردند از
زیادتی بود که حکام میکردند و از این تفاوت هم
چیزی بکسبه دولت نمی آید مگر اندکی حالا
درین صورت چه ضرر دارد که وزیر مالیه بکسورت
صحیحی بدهد و مردم هم اعلان شود که مالیات
شما اینقدر است و هر گاه کسی زیادتر بگیرد مجازات
بشود و از طرف وزیر مالیه منتش هم باشد انجمن
معلی هم نظارت داشته باشد با این ترتیب چه
عیب دارد؟

وکیل التجار - این تفاوت عمل بنظر حاکم
یا نایب الحکومه یا هر کس که بوده از بنده که
هسایه ملک او بودم یا بلا حظه دیگر از من نمی
گرفت و از دیگری دوماه قبل میگرفت.

وثوق الدوله - این اصلاح باید به ممیزی
بشود همین حاکم که حکام این تفاوت عمل را
می گرفتند می خوردند اصلاح هم بخوردند تا بجمع
دولت بیاید.

آقا سید حسن تقی زاده - بنده در کمیسیون
چند دفعه حاضر شدم ولی یک نکته که هست همین
است که چه ضرر دارد بحساب مالیات از حکومت
تجزیه بشود.

وثوق الدوله - اینکه گفته شد که باید
مجزی بشود و انجمن معلی هم نظارت داشته باشد.

آقا شیخ ابراهیم - این تفاوت عمل را که
حکام میکردند هر ساله یک پیشکش میدادند و بر
آن تفاوت می افزودند حالا باید معلوم باشد که کدام
فرع را روی اصل ببرند و بگیرند.

رئیس - این کار برای این نیست که چیزی
امسال زیاد بگیرند بجهت اینستکه بکسیه حاکم
نرود حال میخواهیم ببینیم که این کار از روی ضرورت
امسال خوبست یا راه سهل تر و بهتر بنظر می آید.

که مثلا از تمام عشر گرفته شود این امروز میشود یا مانع و اشکالی دارد پس باید ببینیم که این ظلم هر ساله را هم امسال بکنیم بهتر است تا ترتیب صحیحی داده شود با نه.

فتح الله خان - عشر گرفتن امسال امکان ندارد ولی تفاوت گرفتن که زیاد نگیرند و نظارت انجمن معالی عیبی ندارد.

آقا شیخ حسین شهیدی - مشربینان شرع یا بنابر میزان شرع بخواهد بگیرد بقصد شساکه دخل بخرج وانی باشد نمی شود بجهت این که عشر شرعی بمنزله وضع تمام مخارج است دیگر نه گمرک دارد و نه سر باز دارد و نه صادر و وارد دیگر دارد هیچ ندارد.

رئیس - حالا دیگر بیش از این مباحثه ندارد اگر بنظر آقایان چیز صحیحی می آید که مقید باینده و سهل تر باشد یک چیزی بنویسند پس فردا خوانده شود.

وئوق الدوله - تفاوت عمل چیز تازه نیست همان است که حکم میکردند و این که آمار اصلاح کنیم که از غنی و فقیر بآلویه گرفته شود این بعد از ممیزی علمی است زیرا که اگر ما بتوانیم از برای اصلاح این امر فکری بکنیم برای اصل می کنیم این همان ترتیب جاریست که بود.

مطلب دوم این است که در زمان صدارت عین الدوله بعضی را فرستادند که حدود خراسان از سیستان و فوجان و توابع آن را ممیزی کردند نتیجه ممیزی که وزیر مالیه تحقیق کردند هشتاد هزار تومان نقد و هشتاد هزار خروار جنس شد ولی سی هزار تومان آن را آصف الدوله استعفا کرده بود که باتباع او مواجب داده شود و از هشتاد هزار تومان موضوع بود که سیون در این باب رای داد که این سی هزار تومان موضوع نشود و در جزو دستور العمل نوشته شود.

سیم تسعیر جنس بنقد که هر کس خالصه خرید بود آن جنس را تبدیل بنقد کرده بودند و این کم کم سرایت در خیلی جاها کرده بود که سیون در این باب هم رای داد که جنس را دیوان بگیرد و تسعیر نشود.

آقا سید حسین تقی زاده - این هم مطلب صحیح است یکی هم در باب تیولان است در آن فراری داده نشد.

وئوق الدوله - در باب تیول مذاکره خیلی شده و مسلم است که بعضی از تیولان خیلی علاوه می برند ولی بعضی تیولان همان بقدر مواجب صاحب تیول هایدی دارد دیگر زیاده ندارد دیدیم اگر بخواهیم کاری بکنیم فقط در همان هائی که علاوه دارند باید بر کرد و این هم سهل است اما بکس دیوان امساله چیزی نیاید لهذا گفتیم باشد برای ممیزی علمی.

آسید حسن تقی زاده - این مسئله را از این سه مطلب جدا نکنید ضمیمه همان ها بکنید تا نامذکره شود.

آقا میرزا ابوالحسن خان - فعلا گفتگو بکنید هر کس حرفی دارد بگوید.

مخیر الملک - تیول باید بر گردد و یک فایده بر گشتن تیول این است که معنکرین غلاما نمیتوانند استکار کنند خر فقه بدست دولت خواهد بود و از آن خواهد شد.

آقا شیخ حسین - من عقیده ام این است که کلیه تیول باید بر گردد بجهت این که بجز الملک فوج را تیول کرده هزار و هار سلونود تومان و شخصی که اطلاع داشت قسم باده کرد که از فوج رخت تنها چهل هزار تومان می گیرد دیگر اسفهان و سایر جاهها هیچ حالا ببینید که این مطلب چقدر ضرر ملت و دولت است هر چه خواستیم از آن شخص تمامی را صورت بگیریم میترسد و نمیداند من یک چیزی نوشته ام میخواهم اگر صلاح دانستید اعلان شود . . . عقیده بنده این است بعضی اشخاص در این شهر از بعضی مفسد ادارات باینترند که اگر بگویند صلاح دولت و ملت است ولی اطمینان ندارند خوب است مجلس محترم بهضور مبارک عالیحضرت پادشاه اسلام عرض نماید که اعلان بفرماید بموم مردم که هر کس مطالب خود را بدون خوف بمجلس شورای ملی عرض نماید اگر این عرض بنده صلاح دولت و ملت است اقدام کنید.

رئیس - این مطلب شما در نظامنامه هست که هر کس هر چه درخیز دولت و ملت میدانند بگوید آزاد است.

رئیس التجار - یکی از فصول امتیاز نامه بانک ملی این است که تمام عایدات دولتی باید باینک ملی وارد شود پس در اینصورت تمام تیولان باید بر گردد.

آقا میرزا حسین طیبی - تیول دو قسم است یکی این که شخصی جانی را تیول کرده است و برده است چیزی هم بدولت نمی دهد یکی هم این که عوض مواجب علمی را تیول دارد و عایدی آن هم بیشتر از اندازه مواجب نیست آن دیگر چرا بر گردد (جمعی گفتند بر گردد و مواجب را از بانک بگیرد).

آقا میرزا محمود خروانساری - عرض دارم اجازه می فرمائید در باب تیولان جناب وئوق الدوله فرمودند که بعضی از تیولان یک جزئی تفاوت علمی دارد و بعضی از تیولان هیچ تفاوت علمی ندارد بنده عرض می کنم در تمام ایران تیولانی که هست از تومانی دو هزار الی سه تومان تفاوت عمل دارد باید این تفاوت عمل صایید دولت بشود آیا این رعیت فقیر غریز سلطان عصر که اطاعت او بر تمام ماها لازم و واجب است رعیت چند پادشاه باید باشد یک پادشاه صاحبان تیولان یک پادشاه حاکم محل یک پادشاه مباشرین گذشته از این ها می دانید هر ده

و تصبه که تیول است قهراً حاکم ولایت باز عیای آن ده عداوت میورزد منتهای ظلم و اذیت را در حق آن جا میبری میدارد آیا میخواهم بدانم این ارباب تیول چه امتیازی با سایر ارباب حقوق دارند که باید بنگاه سال آتیه مانده حقوق خودشان را با مواجب از محل دریافت دارند و سایرین بعد از یکسال و دو سال بعقوبات خودشان نرسند چه ضرر دارد که تمام این تیولان بر گردد و فایده کلی هم عاید دولت بشود و عایدای تیولان هم از دست ظلم و استبداد فوق الماده خلاص شوند و ارباب حقوق هم بآلویه بعقوبت خود برسند.

آقا میرزا ابوالحسن خان - اینکه تیولان بجهت صاحبان آنها فایده دارد هیچ حرفی نیست و در کاری هم که مجلس حکم کرد نمیشود استثناء کرد این هم محل حرفی نیست فقط در کمیسیون اختلاف در این شد که فایده اینکار اگر امسال

بر گردانند بدولت خواهد رسید یا بجا کم محل اگر راهی دارید که بدولت نرسد همین ساعت رای بعید تیولان بر گردد اگر فایده تیولان امساله بحکومت عاید شود چرا بر گردانیم باید برای ممیزی.

شهیدی باقر - کسی از ازا بیترسد فرض را از کجا میدید باید بگوئیم تیولان را بر گردانند پنج کروار کسر معاش و فرض دولت را بدیم غیر از این تیری در تر کش نداریم.

آقا میرزا ابوالحسن خان - اینکه گفتید صحیح است غرض این بود که راهی برای اینکار پیدا شود عقیده بنده این است هدان کسانیکه از طرف وزارت مالیه مباشر مالیات هستند و انجمن های محلی که نظارت در مالیات دارند همان آنها را برای اینکار بگمارد که بگیرند.

احسن الدوله - با وجود سلامت مشروطه و آزادی ملت غیر ممکن است که رعیت بندگی ارباب تیول را که هم جنس خودشان است قبول نمایند بهتر آنست که تیولان بدون استثناء بکلی موقوف و تفاوت عمل آنها با نظارت انجمن های محلی عاید دولت بشود.

مذاکرات روز پنجشنبه ۱۳ شهریور ۱۳۲۵ دارالشورای ملی

امروز دو نفر ازوکلای آذربایجان ورود بمجلس کرده بودند آقا میرزا فضلعلی آقا ایشان را معرفی کرد بانظور (جناب آقا میرزا یحیی امام جمعه خوبی از وکلا آذربایجان از طبقه جلیله علما از علما و فضلا صاحب اجازه و ادب و متشیرو سیاسی دان و از خانواده بزرگ محترم هستند) آقا حاجی محمد آقا حریری از تجار محترم تبریز علاوه بر اینکه از فامیل بزرگ هستند دارای همه گونه کمالات میباشند (حسوم و کلا تبریک گفتند و مشارالیهما بست عضویت در مجلس پذیرفته شدند.

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه ۴ شهریور را آقا سید محمد تقی فرات گرفته راپورت انجمن مالیه مطرح مذاکره شد.

رئیس - در مجلس پررروز باشد در همان مطالب راجه به مالیه که مطرح مذکره بود که چیزی بنظرش میرسد بنویسد یا بگوید.

آقا میرزا اسد محمد مجتهد - امم مطالب امروز نظامنامه عدلیه است باید او را بر همه کارها مقدم بدارید.

رئیس - عرض کردم مشغول نوشتن هستند و رجوع بؤتمن الملک شده است حال اگر در این تغییرات چیزی باعث تعطیل او نشده باشد همین چند روزه تمام شده و بمجلس خواهد آمد.

فتح الله خان - در خصوص تفاوت عمل باید گرفته شود امساله نمیشود عشر گرفت بدون ممیزی و تیولان هم باید بر گردد.

آقا سید حسین شهیدی - بنا بود تفاوت عمل را صورت بدهند که معلوم شود چه قدر است.

آقا میرزا فضلعلی آقا - در آذربایجان سه قسم مالیات است یک قسم مالیات مستلالت شهری است مثل دکا کین و فقیره یک قسم مالیات دهات و یک قسم هم مالیات ایلات . آنکه مالیات شهری است فراری دارد بدون زیاده و تقیصه گرفته میشود

و اگر هم تفاوتی گرفته شود جزئی است از بابت مهلتاته مباشر فقیره است قابل امتنا نیست و جدیدالتسق هم هست اسکر بخواهند از آنها هم مالیات گرفته شود بعد از ممیزی علمی گرفته میشود اما مالیات دهات هر یک یک جمع معینی دارد همه وقت او را میکنند هیچ علاوه باین سینه گرفته نمیشود اگر هم گرفته شود باسم دیگری است مثل پول آب و پول سوخت تجاری تلکرافخانه و فقیره . . . آنهام تفاوت عمل نیست اما ایلات بعضی ایلات هستند اسمی از آنها مانده چونکه مزدی و مرتعی با آنها داده بودند و آن مراتع و مزایع خالی بود اینها مرتع و مزرع کردند به اینجهت مالیات بستند و بعضی ایلات هم اسمی از آنها نیست مالیات بسته اند و در حقیقت دو مالیات بسته اند یکی مالیات سکنه یکی مالیات فقیر سکنه هکذا از اینجهت یک مالیاتی میکنند و هیچ نشانه از آنها نیست و اگر هم اسمی باشد مرتع و مزرع ندارند.

آقا سید حسین شهیدی مابین از روی کتابچه است یا نه ؟

آقا میرزا فضلعلی - از روی کتابچه است ولی بعضی ایلات هستند که با آنها عوارضی بسته اند که مالیات خود را میدهند اما از مهده عوارضات زیاد نمیتوانند بر آید از آنها بالاتر ایلات اکراد و شاهسون است بعضی تفاوت عمل میتوانند از مهده بر آید ولی خیلی زیاد تر میکنند باین اسم در سالهای سابق در عرض هشت هزار تومان چهل هزار تومان عمل شد اینها باعث میشود سکه بندی میروند و بعضی اوقات باقی شده مالیات نمیدهند باعث خرج میشود برای دولت پس باین ترتیب هیچ تفاوت عملی نیست که جمع بسته شود یک صورتی بدهند که وکلای هرجا یا مجلس بدهند که قابل جمع شود و الاذن این را مجلس بدهد با جهالت نمیشود.

آقا میرزا ابوالحسن خان - تفاوت عمل را باید آقایان بدانند که چیز تازه نیست یک ممیزی در چندین سال قبل شده بعد ملکت ترقی کرد حکام بهر جا که رفتند بیل خودشان چیزی علاوه از این بابها گرفته یا نیک گرفتند و از این بابت هم هیچ چیزی بدولت نمیدادند فقط مختصر بیشکشی میدادند برای رفتن بحکومت مثلا فارس صد هزار تومان میداد و تفاوت عمل آن خیلی بیشتر از اینها است قریب سیصد هزار تومان است و کمیسیون مالیه چیز تازه را تصویب نکرده این را همساله رعیت میدهند حال کمیسیون چنان صلاح دانست که این تفاوت عمل داخل خزانه دولت شود و بحکام مواجب بدهند اینکه ایلات و غیره این طور مالیات میدهند و تحویل بر فقر است هیچ محل حرف نیست ولی جرح و تمذیل این نمیشود مگر بعد از ممیزی علمی حالا باید فکری کرد که آن اندازه سکه بگیرند بفرزانه دولت برسد و زیاده از آنهام از رعیت گرفته نشود اگر همان تفاوت عمل را فقط بگیرند همین عدل است.

آقا میرزا اسد محمد مجتهد - پس به آن مذاکره یک پیشکش میدادند بگیرند.

حاجی سید نصر الله - امسال ما حاره بنداریم جز اینکه از باب دفع افسد بفاصله این کار را بکنیم مثلا صد هزار تومان پیشکش میدادند و

تفاوت عمل سیصد هزار تومان بود حکام چند برابر زیاد تر میکردند.

رئیس - غرض آقا میرزا ابوالحسن خان این است که این تفاوت عمل را حقا با اطلاع حکام میکردند و رعیت هم عادی شده میداده است مثلا این دوپست هشتاد هزار تومان فارس سالها است رعیت میداده است آنچه زیاده ایران میکنند آن تعدی فوق العاده است فرضا آمدیم گفتیم بیشتر از صد هزار تومان نگیرند و آن باقی باشد هیچ اطمینان داریم که حکام نگیرند پس همان طور که آقای حاج سید نصر الله گفتند امساله چون نمیتوانیم ممیزی علمی بکنیم از باب دفع افسد بفاصله مثل سال گذشته و سالهای سابق عمل نمائید.

آقا میرزا فضلعلی - توضیح لازم است پرواضح است تا ممیزی علمی نشده باید دفع افسد بفاصله بکنیم اما نه دفع افسد بفاصله زیرا که حکام خیلی تعدیات میکردند و بعضی تفاوت عمل ها هم بود که پر تعدی نبود حالا اگر اذن مطلق داده شود میشود دفع افسد بفاصله بلی اگر آن تفاوت عمل را معین کنند میشود گفت مثلا فلانجا اینقدر مالیات دارد اینقدر هم تفاوت عمل ضرر ندارد بگیرند و از این راه یکی دو کروار افزوده میشود و دوسه کروار هم از خرج کسر کنند تا ممیزی علمی بشود والا اذن مجبور اذن میشود بظلم باشند.

آقا میرزا ابوالحسن خان - بعد از این خواهید فهمید که بهمان ممیزی علمی انجامی که بنده میگویم از آنها بیشتر خواهد شد حال این دو کروار را که جناب آقا میگویند یک کروار آن را کسی توانست معلوم نماید صورت بدهد که در کجا میشود معین کرد و علاوه نمود اول کسی که قبول بکند بنده هستم.

آقا میرزا فضلعلی آقا - همان مباشرین جزء صورت بدهند.

آقا میرزا ابوالحسن خان - اگر مباشرین جزء صورت بدهد عین ظلم است زیرا که من یقین می دانم که عوض دوپست هشتاد هزار تومان تفاوت عمل فارس مثلا آنها سیصد هزار تومان بل مجاوز صا صا میماند و هر عرض کردم تفاوت عمل دو قسم است یک تفاوت عملی است که حکام کل میکنند اینها تفاوت عملی است که حکام جزء معامله میکنند اینها ظلم است کمیسیون آن تفاوت عمل حکام کل را تصویب کرده و آنکه این راهم مانور وزارت مالیه خواهد گرفت و آن وقت بحکام جزء رعیت اطلاع میدهند که دیگر حکام جزء زیاده نگیرند و رعیت هم نداند.

آقا شهیدی باقر - آنچه که بنده فهمیده ام این بودجه مالیاتی مال شصت سال پیش از این است که بیک ولایتی مثلا مالیاتی بسته اند پنجاه هزار تومان کم کم معور شده و سکه پیدا کرده حالا زیاد شده این یک تفاوت عمل است یک طور تفاوت عمل هم این است که در حقیقت همان مالیات را میدهند مثل خود مطهران و مالیات استغایه آن که دوهزار تومان بوده حالا چهار هزار تومان میکنند این تفاوت عملها را تمام از روی رضا و رعیت میدهند و هیچ شکوه ندارند.

آقا میرزا عمام - ما تقریباً پنج کتابچه داریم یک کتابچه در دفتر دولتی است که یک میزاد مالیات معنی آن دارد یک کتابچه هم حاکم کل دارد یک

کتابچه هم حکام جزء یک کتابچه هم مباشرین یک کتابچه هم کدخداهای این تفاوت عمل میکنند در دستور العمل جمع شود مال کتابچه حکام کل است کاریکه میکنند تفاوت عمل آن سه کتابچه حکام جزء و مباشرین و کدخداهارا بردارند آنوقت رعیت خیلی هم متشکر هستند.

رئیس - درسی سال چهل سال قبل بیش از این در کتابهای جغرافیا عده نفوس ایران را مینوهند ده کروار ولی حالا مینویسند بیست کروار اگرچه این از روی تحقیق نیست و تا حال تعداد نفوس در ایران معمول نبوده اما تقریباً نزدیک به تحقیق است پس عده نفوس دو مقابل شده این مردم هم مواد رویدنی از زمین از قبیل کدوم و برنج و حبوبات و فقیره میخورند در این صورت دور برابرش خوراک لازم دارند یکجا قیمت اجناس آن مالیاتی که این میشود و تا بیست برابر قیمت اجناس آن مالیاتی که چهل سال قبل ممیزی کرده مثلا هفت کروار بود از روی کدوم خرواری دو تومان و جو خرواری هشت هزار و روغن یکمن دوهزار و دوهستادست پس باید مالیات امروز بیست (هفت کروار باشد) از روی فاعده زیادتی نفوس و بلکه خیلی بیش از اینها حال این کجا است و از کی زیادتی میکنند یا بد فکری کرده

حاجی سید نصر الله - همه اینها صحیح است اما اگر امروز این را اینها نصف هم بگیرند با ظلم است بقرا زیرا که اغنیا خودشان را بهر وسیله بوده معاف داشته اند در خارج از فایده کبستان تومانی پنجاه هزار عاید دولت میشود چون قرار صحیحی دارند از همه مساوی گرفته میشود ولی اینجا از بی ترتیبی هر چه تعبیل شود سخت است.

آقا سید عبدالله - ما یک معامله عشری داشتیم که هم شاه عرض کردیم و هم بصیر اعظم وهم وزیر مالیه گفتیم شاه هم قبول فرمودند و این ترتیب عشر هم شرعی و یکی از واجبات است کدخداهان چه قدر تاکید در ادای زکوة میفرمایند و وزیر مالیه هم قرار بود ممیز بر سرستد و شاید فرستاده باشد حالا دیگر قید اندم ترتیب دیگری بنظر شما آمده چیست ؟

در این موقع هیئت جدید وزراء هشت گانه که بر حسب اراده عالیحضرت کابینه سابق وزرا تغییر کرده بود برای معرفی در مجلس حضور یافتند بعد از ادای رسوم پذیرائی و نهیشت تبریک از طرف مجلس هشت وزرا معرفی شدند از قرار ذیل (نایب السلطنه وزیر جنگ) (فرمانفرما وزیر عدلیه) (علاء السلطنه وزیر امور خارجه) (وزیر اعظم وزیر داخله) (ناصر الملک وزیر مالیه) (مخیر السلطنه وزیر علوم و معارف) (مهندس الملک (وزیر فوائد عامه) (وزیر هایون وزیر تجارت) (چون وزیر جنگ بواسطه کسالت مزاج بمجلس نیامده بود دبیر الدوله بسمت معاونی وزارت جنگ معرفی شد)

وزیر داخله - عرض این بود که چون کابینه و هیئت وزرا تغییر کرده بود معرفی از ایشان در مجلس بشود و عده ملت امروزه بدانند که دولت و ملت یکی است باید دست بدست بیکدیگر داده کار بکنند تا مملکت معور و آباد گردد.

آقا سید عبدالله مجتهد - تمام افراد ملت از این مراسم و تفقدات شاهانه این پادشاه متشکرند.

اگرچه بحسب سن جوان میباشند ولی در حقیقت پیرمقل و عقل پیر هستند.

سیدالحکما - ماو کلا تماماً بجهة اطمینان خاطر ملت در حضور حجج اسلامه قسم یاد کردیم که خیانت بدولت و ملت ننمائیم اما تمامیت این کار بسته باقدمات وزرا است حالاً حضرات وزراء بفرمانند کدر این مجلس حضور حجج اسلامه قسم یاد میکنند یادحضور اعلیحضرت همایونی باحضور حجج اسلام.

وزیر داخله - فردا که جمعه و اول سال است انشاء الله پس فردا جمع شده در حضور اعلیحضرت همایونی باحضور حجج اسلام قسم یاد نمائیم.

وزیر عدلیه - هیچ روزی مبارک تر از امروز نیست که تماماً باجان و مال برای ترقی مملکت حاضر شده اند و البته همه حاضریم قسم یاد نمائیم و هیچ ابائی از قسم نداریم.

(و کلا و عموم تشاایجان از این ترتیب و همراهی وزرا اظهار مسرت و تشکر کردند.)

صدیق حضرت - میخواهیم بدانیم این ادارات جزو وزارت خانها معین شده که تکلیف ما هم معلوم باشد.

وزیر داخله - بلی صورت آن حضار است بخوانند.

(صورت ادارات جزء وزارتخانها که موع بود بدستخط همایونی خطاب بجناب وزیر داخله که مطابق همین صورت در مجلس معرفی نمائید قرائت شد.)

صورت ادارات جزء وزارت خانها
وزارت عدلیه
اداره محاکمات داخلی.

وزارت خارجه
اداره تشریفات - اداره تذکره - اداره محاکمات خارجه - اداره پولتیکسی - اداره قونسلگری.

وزارت داخله
اداره ایالات - اداره تلگراف - اداره پست - اداره نظمی - مجلس - اداره قراقران - اداره پلدیه - اداره پلیس و ژاندارم - اداره حفاظت الصحه

وزارت مالیه
اداره مالیات - اداره گمرکات - اداره خالصجات - اداره ضرابخانه - اداره وظائف - اداره تقشیش محاسبات.

وزارت جنگ
اداره مخزن - اداره ذخیره - اداره قورخانه و کارخانجات نظامی - اتاموزر - اداره محاسبات نظامی - اداره تویخانه - اداره سوار نظام - اداره پیاده نظام - اداره محاکمات عسکری - اداره بحریه (در مملکتی که مجاور بحر هستند وزیر بحریه مخصوص دارد.)

وزارت علوم
اداره مدارس - اداره اوقاف - اداره مطبوعات - اداره حفریات موزه - اداره مطبعه دولتی - اداره انبیه عقیده.

وزارت فوائد عامه
اداره طرق و شوارع - اداره مغان - اداره راه شوسه و آهن و جنگلها.

وزارت تجارت
اداره تجارت - اداره محاکمات تجارتی داخله - اداره فلاحت - اداره صنایع.

صدیق حضرت - يك سؤال دیگر دارم درجه جا معمول است بکنفر رئیس که میانه خود وزراء وشاه واسطه باشد هست حال در نیانه این وزراء آن بکنفر کیست (جواب دادند وزیر داخله)

آقا سید عبدالله - قبل از آمدن وزراء گفتگوی مجلس در خصوص مالیه بود از شاه استعفا شد قرار شد میزبانی بشود که جناب وزیر مالیه يك عده از میزین و مهتدین را روانه نمایند که از روی میزبانی صحیح مالیات گرفته شود وقت خواستند که تا آن اشخاص را حاضر نمایند حالا نمی دانم فرستادند یا نه.

وزیر مالیه - بلی بهمان ترتیب یکسلفه حضار است فقط منتظر متخرج هستند صورتی نوشته شد بواسطه کسالت مزاج این چندروزه ممکن نشد که ترتیب آن بمجلس اظهار شود آنصورت از راهی شود اگر مجلس تصویب کرد میروند.

مستشار الدوله - مرض دارم البته باید از تشریف فرمائی کابینه جدید وزراء عرض تشکر نمائیم اما باید در باب بعضی محاکمات و ادارات در وزارتخانه مادی یک کمیسیون علیحده تجدیدنظری بشود.

حاجی محمد اسمعیل آقا ضروری ندارد عرض همین است از این اتفاق و اتحاد که امروز شده باید به مدستی یکدیگر کارها صورت بگیرد.

مستشار الدوله - چون کمیسیونی که قرار شد فقط بجهت پذیرائی وزراء بود این بود که سرست عرض شد و نخواستیم سوء ادب بشود اگر مجلس تصویب میکند در کمیسیون دیگری در خصوص محاکمات و ادارات بوزرا که میخواهیم حالا عرض کنم تجدیدنظری بشود.

مذاکرات روز شنبه ۸ صفر دارالشورای ملی
غلام مذاکرات روز پنجشنبه ۶ صفر را آقامیرزا طاهر قرائت کرد.

احسن الدوله - جناب رئیس عرض دارم اجازه میفرمائید در خصوص گمرک و پست تیریز باوجود آن تلگرافی که رسید جوابی دیده نشد تا کی باید صاکت بنشینیم وزیر مالیه ادای حق خودشانرا کرده اند بیانه و حالاً هم تلگرافی رسیده قرائت شود.

(تلگراف مزبور قرائت شد باین مضمون جناب سعیدالدوله و وکلای محترم آذربایجان این سوم تلگراف متعینین اجراء گمرک و پست است که مضاره کرده ایم تا حال جواب نرسیده اگر ترتیب در کار است چرا جواب نمی آید حجج اسلام بتک آمده اند ملت باجان ایستاده اند علی المجاله آقای فقه الاسلام و جمعی حضور اعلیحضرت تلگرافاً عرض کرده اند وقت معامله و قرار داد نامه استعراض از دولتین را خواسته اند که ملاحظه شود بر شما وکلای محترم لازم است که قرار داد نامه استعراض را بخواهید و ملاحظه نموده اطلاع بدهید و عراض اهالی آذر بایجانرا برسانید احضاق حق شود.

(صدیق حضرت و بعضی اظهار داشتند که اجراء است چرا خودشانرا داخل کرده و از دیروز ادارات ایرانی شده جواب داده شد هنوز اداره پست از بلژیکها خارج نشده.)

آقامیرزا ابوالحسن خان - کتیه باید این تلکرافات بوزارت داخله فرستاده شود و هم بوزیر مالیه اظهار شود تا به بنیم بقیه جواب می آید.

حاجی محمد آقا ضروری - پس کی باید جواب خواست بدهند.

آقامیرزا ابوالحسن خان - بجهت تاخیر جواب این بود که کابینه جدید وزرا معین شود ولی حالا مجلس نمیتواند جواب مطالبه نماید و آن روز در کمیسیون هم مذاکره شد گفتند باشد تا هیئت جدید وزرا مسئول معین شود.

سعیدالدوله - به بنیید چه قسم تلگراف شده مضاره کرده اند که معاهده و قرار دادنامه استعراض دولتین را بکل اطلاع بدهید این همان است که من در چهار ماه قبل گفتم و در این نکته هست چرا آن نوتیجات را ارائه نمیکنند اگر مخفی است در کمیسیون مخصوص مذاکره ارائه شود این بولورا باید ملت بدهد نباید سند آنرا ببینند در این خصوص نکته هست و من چندین اصرار کردم اگر بخواهید قراری در این کارها از گمرک و پستخانه وغیره بگذارید تمام بسته باین است که این قرارداد نامهای فروش را بنیید و بدانید.

حسنعلی خان - اجراء پست و گمرک بتکلیف خود عمل نکرده اند اول نباید بمجلس اظهار کنند بلکه اول باید بوزیر خودشان اظهار بدارند اگر عرض آنها رسیدگی نشد آنوقت بمجلس اظهار دارند و چندروز است مذاکره میشود که شامل کلاکار نمیکند چرا جزئیات را داخل مجلس نمیتوانید ببینیم آیدار کدام مجلس ملی باید گفتگوی منزل حکومت بشود یا برای داغ یا اجراء است و غیره باید رسیدگی نماید این جزئیات ابتدا بر طبق مجلس نباید بمجلس شروع بنوشتن و وضع قوانین نماید چنانچه خود جناب سعید الدوله فرمودند تکلیف مجلس نیست جزئیات برسد بلی تلگرافی بتوسط مجلس برسد همین قدر تکلیف مالینست بوزراء مسئول بفرستیم آنها هم تشکیات را و هر اداره باید اول رجوع بوزیر خود نمایند.

سعیدالدوله - این بیاناتی که گفتید صحیح است و غالباً من گفتم که مجلس باید بوظیفه خود عمل نماید ولیکن چند ایراد دارم در مسئله عزل ظل السلطان چرا این ایرادها نکردید که امروز میکیند مجلس حق ندارد رسیدگی بتشکیات نماید.

حسنعلی خان آن اهمیت داشت مثل وقت تیریز.

سعیدالدوله - اینهم اهمیت دارد تلگرافاتی چندروز قبل رسید ما را خواستند تلگرافخانه و این آقایان و کلا آذربایجان التماس کردند که جلوه جمعیت را بگیرد بوزرا معرفی شوند و تحویل جواب نمائیم امروز روزی است که وعده سر آمده و من یک حرفی دارم و آن اینست که دولت بیش از آن قدر این مجلس دو قرض کرده و این برگردن ملت است یعنی ماها حال نباید نوتیجات و سندیان را از وزارت خارجه بخواهیم و بگیریم و بدانیم هر کس شریک قول من است دست خود را بلند نماید (تمام) و کلا دست خود را بلند نمودند و گفتند صحیح است باید نوتیجات را بدید (حالا دیگر در این باب و قرائت دیگر مادم که آن استاد دیده نشده مذاکرات جایز نیست و اگر بخواهید درست از نکات کار بلژیکها ملتفت شوید اینست که میکیند دولت روس متعهد شده ملائیم که قرض داده نشده ما را ابقا نماید و ما باید باشیم و خودم بوسائل مختلفه از خارج اطلاع حاصل کردیم اما میخواهیم بدانیم در حقیقت این طور است که باید بلژیکها سرکار بوده رسیدگی و اداره نباشند مابق نداریم و اگر اینطور نیست باید چاره

کرد دولت بابانک روس طرف است و هر طور اطمینان میخواهد با اطمینان میبیم.

آقامیرزا ابوالحسن خان - در اینکه آن قراردادها را باید خواست و دید باید این مجلس یا کمیسیون باشا هم آیم اما در فقره مطالب بلژیکه مسئله دیگری است ربط باین ندارد.

مستشار الدوله - همین مسئله را بعد از ختم مجلس با ادارات لازمه و وزراء اظهار نمائیم کثرات نامه و قرار نامه و اسناد استعراض هر چه هست صورت آنها را بخواهیم زیرا که اینها قلاً اصول کار واقع شده باید دیده شود.

سعیدالدوله - در این باب مذاکره کردند و از وزارت خارجه خواسته شد و وزیر خارجه هم شخصاً مرادید گفت صورت اینها حاضر است میفرستیم - دائم فرستاده اند بیانه.

آقامیرزا فضلعلی آقا - یکی هم فقره جنگل است از آن بود نوشته بودند در باره جنگل را اجاره کرده میخواهند تصرف نمایند و آن روز دیر الملک بود قرار شد جواب بیاورد تا بعد قراردادها آنها باید خواسته شود.

رئیس - این قراردادها هم جزو همان قرار نامه است که باید خواسته شود تا حال هم غیر از قرار نامه لیانزوف چیز دیگری بمجلس فرستاده اند.

آقامیرزا فضلعلی آقا - اینکه گفتید قرار شد اجراء پست اول باید بوزیر خود اظهار نمایند بعد بمجلس آیدار نظامنامه نوشته نشده که مجلس را واسطه قرار بدهند؟

حسنعلی خان - بطور کلی عرض کردم که حق ندارند عراض را بمجلس اظهار کنند.

آقامیرزا فضلعلی آقا - آن ادارات وزارت خانها بآن طور که نوشتند تصویب شده یا محتاج به مذاکره است و توهم نرود باینکه آن ترتیب مقبول شده.

آقامیرزا ابوالحسن خان - در هر مملکتی که حق پادشاه داده شد وزرا را معین نماید حق دارد ادارات را هم خود پادشاه معین نماید و آنکه جناب مستشار الدوله هم فرمودند که در کمیسیونی تجدید نظر شود.

آقاسید حسن ققی زاده - رسم است در اول هر سالی خلاصه اعمال سابقه هر اداره را منتشر مینمایند چون امسال سال نو است من میخواهم اعمال سال گذشته مجلس را منتشر نمایم یکی آن است که ما شش ماه میشود در اینجا نشسته ایم بر عراض مردم رسیدگی میکنیم مجلس نباید بر عراض تنظیم مینمایند رجوع بآن کمیسیون نمایند دیگر بمجلس نیاید و آن کمیسیون طرف و مسئول مجلس باشد دوم فراموش کاری است هر عنوانی که در مجلس میشود و چند روز اوقات مجلس بضرایع مینماید بعد از چند روز فراموش میشود و ناخواسته مینماید.

آقامیرزا ابوالحسن خان - جواب مطلب اول این است قرار شد دوازده نفر برای انجمن رسیدگی بر عراض معین شود و اسامی هم نوشته شده نزد آقای حاجی سید نصرالله است.

آقاسید حسن ققی زاده - سعادت هر مملکتی بسته بقانون است ما که اینجا نشسته ایم باید وضع قوانین نمایم و مالی را که روح مملکت است اصلاح نمائیم و اینکه تا حال کار پیش نرفته بجهت همین تظلمات است که بمجلس اظهار شده.

سعیدالدوله - شما بطور می خواهید فراد بنمید که وزیر مالیه حضور ندارد چنانکه نمی خواهید قرار بگذارید (جمعی گفتند فعلاً حضور وزیر مالیه لازم نیست حالا مذاکره در خصوص آنست که تفاوت عمل در دستور العمل جمع بشود پناه بند از تصویب مجلس آنوقت باید قرار و ترتیب وصول آن در کمیسیون با حضور وزیر مالیه داده شود.

آقا میرزا حسین طیبی - باید فهمید این تفاوت عمل بیه صبه گرفته میشود.

وثوق الدوله - گفته شد تفاوت عملیکه سابق حکام کل میگردند و سنت شده بود اسامی افراد شد جزو جمع کتابچه دیوانی شود.

سعیدالدوله - تفاوت عمل دو قسم است یک قسم آن معین است که اینجا دفتری بود و رعیت می دادند در یک قسم دیگر معامله حکام است آن را بیه طول معین مینمایند.

وثوق الدوله - آنرا بوسائل سر به غیره میتوان معلوم کرد مثل اینکه مؤمن الملک حاضرند و صورت چند ولایت را میدهند و از مباشرین جزو هم صورت گرفته میشود بعد از تطبیق صورتها جمع کتابچه دستور العمل میشود.

سعیدالدوله - پس یک کمیسیونی لازم است این تحقیقات بشود بجهت اینکه این سفر که به یزد رفته هر دهیکه حاکم تومانی چهار تومان مثلا معامله کرده بود خیلی شاکر بودند و چیزی شنیده ام بنظرها افرات می آید در یک دهی برسید مالیات اینجا چه قدر است گفت کدام مالیات را میکویید گفتم مگر دو مالیات دارد گفت بلی مالیات آنجا شش هزار تومان است ولی حاکم پست و پنج هزار تومان میکرد خیلی اسباب حیرت و تعجب من گردید.

وثوق الدوله - معجب در این است که باین تفصیل تمذیبات حکام مذاکره شد که تفاوت عمل جزو جمع دستور العمل شود بعضی رأی ندادند.

سعیدالدوله - خیلی عجیب است آنها یکسره رأی ندادند بامتنی تفاوت عمل را فهمیده اند یا خیال حکومت دارند.

آقامیرزا فضلعلی - آنها یکسره رأی ندادند و یکی اینکه تفاوت عمل را نمیدانند و یکی اینکه میکیند تفاوت عمل مجهول را نمیشود رأی داد جزو جمع دستور العمل شود از آنجمله بنده هست کاری ندادند و نمیدانم زیرا که همینقدر مجلس اذن بدهد علاوه گرفته خواهد شد و این اذن بظلم در رزق کردن ما خواهد بود.

مؤمن الممالک تفاوت عمل مجهول نیست کرمان و بلوچستان يك نجات عمل دارد نوشته اند مثلا هشتاد هزار تومان این ماخذش این است که سابق رعیت رویه میداد و حالا ترقی کرده در حقیقت همین اصول مالیات را گرفته اند و این تفاوت بواسطه ترقی رویه است.

سعیدالدوله - يك کمیسیونی شد با حضور وزرا و مستوفیا بنده را هم دعوت کردند و بشاه عرض شد که از طرف وزارت مالیه آدم مخصوص برای وصول مالیات برود خیلی پسندیدند آیا این معجزی خواهد شد.

وثوق الدوله - کویا مجری شود.

سعیدالدوله - اگر این مجری شود تماماً پیدا نمائیم.

درست خواهد شد و گویا غالباً با تصور رأی داده اند اگر این طور است پس در حکم گذشته است و تماماً را مباشرین معزول صورت دادند و مجلس رأی میدهم تفاوت عملها یکسره دو قسم است یکی آنکه جمع کتابچه بود و یکی معامله حکام کل در يك کمیسیونی تعیین شده پس از تصویب جمع دستور العمل شود.

حاجی امین الضربدین که وصول مالیات اسامی بوزیر هر ایالتی رجوع شد و وزیر مالیه از آنها صورت خواسته اند آنها هم صورتی داده اند بروقی میل خودشان که سابق تومان پنجاه تفاوت دارد.

حاجی محمد اسمعیل آقا - باید بوزیر مالیه اظهار شود این دو ولایت را که معین کرده اند صورت آنرا بفرستند مجلس ببیند اگر صحیح است معامله نماید و همچنین سایر جاها.

وثوق الدوله - تا دستور العمل نوشته شود چهار ماه طول خواهد کشید شاید تا آنوقت صورت صحیح بدست بیاورند.

سعیدالدوله - وقتیکه انجمن منعقد شد از برای تعیین مالیه اجزائی داخل شد که این مسائل هر چه مشکل باشد حل میشود یکی از آن مسائل این است هر که صورتی میدهند دیگر آنرا بجای نمیفرستیم (در این موقع و کلاه را عقیده مختلف شد بعضی گفتند باین ترتیب وصول مالیات تاخیر خواهد افتاد باید فکری برای حالیه کرد بعضی اظهار داشتند که فعلاً اصل مالیات را بگیرند و آنوقت ترتیبی برای تفاوت عمل داده میشود و بعضی چنین بیان کردند که اول در اغلب ولایات سه ماه بعد از همد شروع بگرفتن مالیات میشود و از هر کس که گرفتند دیگر ممکن نیست چیزی از او گرفته شود و تا بلیا گفتگو و مذاکره فعلاً در خصوص طریق و راه تفاوت عمل نیست البته ترتیب و قرار وصول آن در حضور وزیر مالیه در کمیسیون طبعیه داده خواهد شد حالاً حرف در اینست که این تفاوت عمل را رأی میدهند جزو جمع دستور العمل شده و وارد خزانه دولت شود یا بهمان ترتیب سابق دخل حکام باشد.

آقاسید حسن ققی زاده - این افزودن تفاوت عمل بر اصل مالیه برای اصلاح کمر جمع است و این در صورتی درست خواهد شد که ما بدانیم تمذیل علمی تا سال آینده یاد وصال دیگر تمام میشود و اطمینان حاصل کنیم اینرا ضرورت باید اذن بدهیم ولی اگر در سال طول بکشد این نمیشود بواسطه ترقیات مملکت ممکن نیست باید راه دیگری گرفت.

مؤمن الممالک ماخذ این سؤال همان است که اسامی مثل سابق معامله شود بعد میزبانی نمایند من حاضر مینماید و پنج محسبات برای میزبانی بشمارم.

آقاسید حسن ققی زاده - مقصود دانستن مدت تمذیل علمی است که دخالت در اینکار دارد.

وثوق الدوله - گمان نمیکند ممکن باشد مدت میزبانی معین کرد و دخالت این مدت میزبانی هم در تصویب تفاوت عمل کویا اشتباهی شده تفاوت عمل تقریباً يك معامله است که حکام همه ساله میکردند و خواهند کرد و وقتی نخواهند کرد که میزبانی علمی بشود.

آقاسید حسن ققی زاده - این را مفصلاً میدانیم این که گفتیم تعیین مدت میزبانی دخالت دارد بجهت این است که ما میخواهیم تا پنج سال بتوانات سابق رفتار نماییم نمیشود باید راه دیگری پیدا نمائیم.

آقاسید حسن ققی زاده - این را مفصلاً میدانیم این که گفتیم تعیین مدت میزبانی دخالت دارد بجهت این است که ما میخواهیم تا پنج سال بتوانات سابق رفتار نماییم نمیشود باید راه دیگری پیدا نمائیم.

آقاسید حسن ققی زاده - این را مفصلاً میدانیم این که گفتیم تعیین مدت میزبانی دخالت دارد بجهت این است که ما میخواهیم تا پنج سال بتوانات سابق رفتار نماییم نمیشود باید راه دیگری پیدا نمائیم.

آقاسید حسن ققی زاده - این را مفصلاً میدانیم این که گفتیم تعیین مدت میزبانی دخالت دارد بجهت این است که ما میخواهیم تا پنج سال بتوانات سابق رفتار نماییم نمیشود باید راه دیگری پیدا نمائیم.

آقاسید حسن ققی زاده - این را مفصلاً میدانیم این که گفتیم تعیین مدت میزبانی دخالت دارد بجهت این است که ما میخواهیم تا پنج سال بتوانات سابق رفتار نماییم نمیشود باید راه دیگری پیدا نمائیم.

آقاسید حسن ققی زاده - این را مفصلاً میدانیم این که گفتیم تعیین مدت میزبانی دخالت دارد بجهت این است که ما میخواهیم تا پنج سال بتوانات سابق رفتار نماییم نمیشود باید راه دیگری پیدا نمائیم.

سعدالدوله - آن روز در باب تعدیل علو سبب شده هیچ حرفی نرود چون امروزه موقع رسیدن میگویم اولاً علاوه کردن تفاوت عمل بر اصل مالیات بطور مطلق مانده صحیح نیست چیزی که هست میخوانیم آن تفاوت عمل مصلحت حساب کل داخل خزانه دولت شود تا آنجا که منتظر میزری علمی بشویم آنهم مناسط نیست تعدیل علمی که جناب ناصر الملک گفتند تا پلئون ایجاد کرد و پنجاه سال طول کشید پس باید فکری کرد نه آن تعدیل علمی کامل ممکن است و نه باین طور صحیح است و بهخواهد شروع به تعدیل علمی بکنید یا نکنید بحال امروزه ما ثمری ندادیم باید از آن میزری صرف نظر کرد و یک میزری بین بین اختراع کرد بنده یک چیزی اختراع کردم و بجناب شهبالدوله هم گفتیم پسندیدند.

آقا سید حسن قنقی زاده - ما میخوانیم کارمان صحیح شود باید قول وزیر مالیه را صحیح بدانیم بجهت آنکه مجلس بخواهد در جزئیات مداخله نکند نمیشود متصراً باید حرف وزیر مالیه را مجری کنیم و مدت میزری هم باید همین شود. اعضاء مجلس را در این موقع نیز اختلاف آراء پیدا کرد گشت جمعی گفتند مسئله میزری چند روز قبل مذاکره شده گذشته است جمعی در باب تفاوت عمل تردیدهای حاصل کردند که ممکن نیست بدون تعیین جمع دستور العمل شود بالاخره پس از از مذاکره و مباحثه زیاد جناب آقای سید عبدالله مجتهد چنین عنوان کرد که هر مطلبی را باید تأمل و تفکر کرد بازوری دقت و بصیرت رای داده شود در این مسئله تفاوت عمل که مطرح مذاکره شده امساله از روی اضطرار جز و جمع دستور العمل شود باز آقایان و کلا تجدید نظری نمایند شاید مطلب تازه بنظر بیاید ولی من یک مطلبی اظهار میدارم که مصدر و مطرح انکار باشد آن مسئله مشر و میزری است که باید این سنت سنی انشاء الله جاری شود چیزی که هست عشر در غلات اربابه واجب است و ما مستحبات را هم در اینجا ملحق کردیم و گفتیم که عشر گرفته شود و برای گرفتن این عشر مقدمه یک میزری بشود که از فلان جا یک صورت تضمین بیارند آن را تطبیق کنند با آنچه در نوشته و کتابچه میزری است که صدق و کذب گیرنده عشر معلوم شود و نیز همین شود که فلان محل قابل این قدر عشر بوده یا نبوده و این میزری هم آن قدر طول و زحمت و مخارج ندارد و از امسال یکجا را شروع نمایند و شما هم نمیخواهید امساله رای بهمدی که تفاوت عمل جز و جمع شود همانطوریکه هر سال عمل میکردند وزیر مالیه خودش بداند شما در مکر مقدمات سال دیگر باشید. رئیس و جمعی دیگر اظهار داشتند صحیح میفرمائید ولی اصلاح مالیه کلیه از جمع و خرج مخصوص مجلس است و باید بصورت مجلس باشد پس لابد محتاج برای است و برای سال آتی البته باید مقدمات عشر گرفتن را تهیه و تدارک کرد.

دکتر ولی الله خان - اینکه گفتید باستی اول مخارج را زمین نمود و از روی آن جمع شود صحیح است ولی در تمام مملکت رسم است که اول دخل را همین میکنند بعد خرج را از روی دخل مینمایند پس از آنکه مملکت آباد شد دست بصنایع گذاشت و صاحب ثروت گردید آن وقت خرج را همین میکنند بعد جمع را پس ماکه در اول کار هستیم اول باید دخل را همین نماییم سپس خرج را.

مذاکرات روز یکشنبه ۹ شهریور المظفر ۱۳۲۵
دارالشورای ملی
خلاصه مذاکرات روز شنبه ۸ را آقای میرزا طاهر قرائت کرد و راپورت انجمن مالیه مطرح مذاکره شد.
رئیس - مطلب دیروز در خصوص تفاوت عمل

ناقص مانده گریبان محتاج پیدا کرده لیبست کم گفتگو بشود **آقا شیخ محمود** - فرض از تشکیل این مجلس معلوم است حفظ شریعت و تقویت دولت و ملت است زیرا که بدون تقویت دولت و ملت هیچ کاری پیشرفت ندارد پس هر حکمی که از این مجلس صادر و وضع می شود بحق باید ملاحظه شود حق حفظ شریعت حق دولت حق ملت در باب دولت تفاوت عمل که مجلس می خواهد حکم کند جزء جمع شود باین اسم موجب تنفر ملت خواهد شد ولی چون تفاوت عمل در جانشان دارد و بیکدیجه مال مباشرین جزء و کدخدایان لها بنظر بنده چنین میرسد که تغییر اسم داده و مجلس بگوید آن تفاوت عملی که حکم جزء مباشرین و کدخداهای می گرفتند امسال موقوف است و تغییر این باشد تا مردم بگویند که از مجلس تعلیمی نسبت بر ما ملاحظه شده است.

آقای میرزا محمود خواسناری - مملکت ایران باین وضع خوب است جناب رئیس در مذاکراتی که میشود یک قرائی بگنجانند و آنکه دولت از سابق مقروض است و حلاله مقشون حقوق خود را بخواهند چه ضرر دارد رعیت تومانی دو تومان یا دوهزار مثلا بدهد و ستم ظلمت خود را بگذارد.

حاج میرزا ابراهیم - میفرمائید پنج کرور کسر جمع داریم رعیت بدهد اول باید ملت بداند خرج چیست و برای ملت خرج میشود یا نه آن وقت ملت بدهد شما که نمیدانید چه خرج میشود چه طور حکم میکنید آن وقت تمام ملت از مجلس بر میگردد و تمام قوت مجلس باطل است.

آقا سیدعلیقینی - وضع مملکت پریشان شده فعلا ما معطلوم داریم یکی ذات مقدس ما سید حضرت است که مظلوم و زرا است یکی هم ملت است که مظلوم و کلا است یکی هم مجلس است که مظلوم اعضاء خود شایسته بلی اگر قانون وضع شد که دائماً بنانه این همه گفتگوها لازم است ولی لابد باقتضای وقت مملکت تغییر خواهد کرد و این مسئله تفاوت عمل فقط امساله است و محتاج باین همه مذاکرات و معطلی نیست و اینکه آقا شیخ حسین گفتند اشتباه شده اشتباه هم نشده پس علی الاجتاه امساله بهمان ترتیب سابق مالیات را وزیر مالیه بگیرد و محتاج بصورت مجلس نیست.

رئیس - اینجا یک اشتباه شده و آن اینست که عمل مالیه راجع بمجلس است پس آنچه گرفته میشود و آنچه خرج میشود باید بصورت مجلس باشد در این صورت واگنار بود میز مالیه بشود ممکن نیست حال حرف در سر این است آنهاست که چیزی نمی دهند بولی میفرماییم بیستم الساعه که روز سیم سال است میتوانیم سکاوی بکنیم که تمام فواید آن عاید دولت بشود آیا ممکن است یا نه و مثلا بگویند در سر اینکه فلان قدر خلاص است ممکن است فوراً دست آورد لابد مدت میخواهد پس تمام این معلوما که گفته شد در نظر است ولی وقت میخواهم با نظوری که مذاکره میشود همانطور که آقا مهدی باقر

میکند باین شرط که اشخاص امین باشند هر توبولی که تومانی یک تومان علاوه میگردند پنج هزار بگیرند این میشود سه کرور دو کرور هم از مخارج کسر میشود این میشود پنج کرور.

آقا شیخ حسین - بیمنی ما ما هنوز مشتبه است بعضی ها گمان میکنند مجلس میخواهد حکم بکند مثلا رعیت بازار را بکفران بپردازد امسال یک شاهی بدهد ولی بعضی هم میگویند این چیزیکه همه صاه گرفته میشود و حکام پرده پارکمی ساختند امسال بغزیه دولت عاید شود که خرج ملت نماید ولی باز مسئله مشتبه است خوب است فرستی بدهند جناب و توفیق الدوله درست مطلب را توضیح نماید.

رئیس - بعضی از وکلای شبهه دارند در این خصوص خوب است آن شبهه را داخل این مجلس نمایانند همه آنها جمع بشوند در یک کسبیبونی علیحده و آنجا هر رای و اظهاری دارند بگویند که دیگر عمل شبهه نباشد بجهت آنکه عنوان هر مطلب تازه باعث شبهه افشان می شود.

حاج میرزا ابراهیم آقا - بعضی اظهار داشتند بهتر است که اول خرج معین شود. **آقا شیخ حسین** و جمعی گفتند خرج و دخل هر دو با اختیار مجلس است پس هر چه خرج لازم باشد تصویب می نمایم و از جمع هر چه زیادی مانده بخرجهای مملکتی می رسانیم آقای مشهوری باقر چنین بیان کردند آنکاریکه باید الساعه بکنیم چه چیز است امساله باید مالیات از رعیت بگیریم یا نگیریم اگر باید بگیریم که عجله امساله مثل بازار گرفته شود و برای کسر جمع میگردیم از این راهها اینکه گفته شد زیاد و کم نمایانند.

کفتند امساله مالیات تعطیل شود بجهت آنکه نه خرج را میدانیم نه جمع را.

توفیق الدوله - گمان اینست درست اطراف مسئله جمع نگاشته و معلوم بعضی از آقایان نشده اولاً راپورت کمیسیون این بوده که این طور تفاوت عمل گرفتن و غیره خرج مبارکه نخواهد رساند و آنچه که مخارج مملکت را برساند همان میزری علمی بواسطه نبودن اسباب و عشر بجهت منظم نبودن ادارات و برای کسر نمودن خرج بعضی از حقوقات را کسر نمایم شاید استعطاق داشته باشد و مستخدم دولت هم نباشد تا آنجا که بکنیم امروزه برای کسر شش کرور یک اصلاح حالی بشود یعنی چیزی بر جمع افزوده شود و چیزی از خرج کسر نمایم که توافق جمع و خرج بعمل آید عجله در عمل جمع بعضی و جوهاست از رعیت گرفته میشود و سنت جاری شده امساله اینها بطوری مضبوط گردد که بدون پرسه نتیجه همین تفاوت عمل بود بعضی از آقایان هم باید بدانند که بعضی جاها هیچ تفاوت عمل ندارد مثل آنرا بجان و قزوین و غیره و این تفاوت عمل مثل مالیات است و حکام کل در سابق از حکام جزء یکساعت از بابت اصل مالیات میگرفتند و یکی از بابت فرع شاید رعیت آن خرج را هیچ ندانند و همه را اصل بدانند و کار هم بآن تفاوت عمل جزو کنیابترین و شیاط میگرددند نداریم فقط همان تفاوت عمل که حکام کل میگرفتند بطوریکه آقای رئیس التجار گفتند بعد از وضع مخارج از سیمه هزار تومان بیشتر نخواهد شد و این صورت نباید این تفاوت عمل بر جمع افزوده شود و البته بدهم از خرج کم و کسر خواهد شد.

حاج میرزا ابراهیم آقا - اگر خرج را پیش بیندازیم چقدر میتوانیم از آن کسر نمایم.

آقای میرزا ابو الحسن خان - اول باید جمع را همین نمایم تا آنجا که بگردیم دستور العملی میخواهند باید یک دستور بدهیم که آنها مشغول کار باشند و ما هم اینجا مشغول کسر از خرج شویم.

احسن الدوله - جناب رئیس - لفظ تفاوت عمل اسباب وحشت شده خوشت بگویند چیزی که سالهای سابق حکام کل از روی کتابچه و لایق میگرفتند بکسر تدافع افشاش هم میشود و خیلی هم رعیت متشکر میشوند که از چوب و فلک حکام جزو باشرین و غیره آسوده شده اند.

رئیس - آنچه در این باب سؤال و جواب باید بشود شده اگر تصور مینمایید باید حرف زد باینکه اگر نباید حرف زد رای گرفته شود.

میکرفت حاجت کند (در این موقع ورقه رای منتشر شد و (۶۸) رای گرفته شد که تفاوت عملیکه حکام کل در حیل حاصل میگرددند در همانست جمع دستور العمل بشود).

مذاکرات روز سه شنبه ۱۱ شهریور صفر المظفر ۱۳۲۵
دارالشورای ملی
خلاصه مذاکرات روز یکشنبه ۹ را آقای سید محمد تقی قرائت کرد.

رئیس - بیاورد بقیه راپورت انجمن مالیه باز امروز مطرح مذاکره شود چون ملاحظه نمودم که مطالب آن یک یک باید در این مجلس طرح و مذاکره شود و این نمیشود. لهدا گفتیم انجمن مالیه یک خلاصه هم از جمع و هم از خرج بنویسد و در مجلس قرائت شده از روی بصیرت مذاکره شود پس امروز نظمنتمه بلدی خواننده شود.

آقا شیخ ابراهیم و بعضی چنین اظهار داشتند که قرائت و تفتیح و مذاکره نظامنامه ایالتی مقدم است نظامنامه بلدی مدتی تأخیر بیند عیب ندارد و بعد مذاکره از کمی وقت مجلس شد.

وکیل التجار - آقایان همه میدانند که مجلس شورای ملی مسئولیت دارد و کارهای لازم هم هست باید اصلاح شود و وقت مجلس حکم است و نمیتوانیم بگوئیم وقت نداریم خصوص آقایان و کلاسیکه از سایر جاها آمده اند زیرا که عموماً در این راه باید از تمام کارهای شخصی دست بکشیم و با جان و مال برای اصلاح امورات و پیشرفت کار حاضر باشیم و همینطور هم هست عقیده بنده این است جناب رئیس بفرمائید آقایان و کلا از سه ساعت بتروب مانده بیایند و ادوساعت از شب گذشته مجلس منعقد باشند اولاً باین یک ساعت و نیم وقت و این کارهای فوق العاده و کارهای اتفاق افتاده هیچ کاری پیشرفت نخواهد کرد.

رئیس - چون بحث آقایان و کلا تجارت دارند نمیتوانند از ادوساعت بتروب مانده زودتر حاضر شوند و این طرف تا ادوساعت از شب گذشته مجلس منعقد باشد عیب ندارد و آنکه می خالا که خود آقایان گفتند از سه ساعت بتروب میایم کافی است صحنی آید و ادوساعت از شب بفرستند پس است پیش از اینهم نمیشود کار کرد.

آقای میرزا محمود خواسناری - جناب رئیس مکرر در مکرر فرمودید اصلاح عمل طایه فلان همیشه لازم تراست و آن روز هم گفتید هر کس چیزی در این خصوصها بنظرش میخورد بگوید بگوید پس عرض میکنم مسئله قبول و تسعیم جنس خیلی مهم است و تأخیر میکند لایق قبول دست انداز می کرده و بکار خود سوار میشوند و بعدا کرات این دو مسئله هم بر سر روز میمان آمده بود خوب است امروز این دو مسئله تمام شود بعد نظامنامه بلدی یا ایالتی قرائت شده و مطرح مذاکره گردد.

حاجی میرزا ابراهیم - همه اینها یک نفر مینماید صحیح است الا اینکه اینها از فروعات مشروطه است تنظیم اصول مشروطه چه شد که تمام می شود؟

رئیس - آراهم مشغول نوشتن هستند و جمعی از آقایان هستند که باید جمع بشوند نوشته شده تمام شود.

آقای میرزا ابو الحسن خان - با بیدار است گفت هیچکس بشکلیف خود عمل نمیکند نه کمیسیون مالیه نه کمیسیون تکمیل قانون اساسی و نه دیگری ببقیده بنده هر کس نمی تواند از عهده بر آید استعفا بدهد.

مستشار الدوله - کمیسیون تنظیم قوانین اساسی بشکلیف خود عمل کرده و نوشته اند ناروز شنبه حاضر میشود و قرار است اجراء آن انجمن روز پنجشنبه علی الطلوع حاضر شوند و یکدفعه در کمیسیون قرائت شده تجدید نظری بشود آن وقت روز شنبه پایکشنه بیاور روزی را که مجلس صلاح بداند بیارند مجلس خوانده شود.

آقای سید محمد مجتهد - اولاً باید تمام اصل مجلس بداند که در این شهر انجمنها از برای تخریب این مجلس منعقد است و بعضی از اهل مجلس هم در آن انجمنها حاضر میشوند ولی این مجلس در تحت حمایت حضرت امام عصر عجل الله فرجه بوده ابتدا اعتنائی باین اشخاص نیست و امروز تمام ملت باین اساس مقس همراه هستند تا آنجا چیزی که هست این است که این همه ماجان آمدیم و دچار زحمت و خسارت فوق العاده شدیم چیزی که مقصود و منظور بوده هنوز از این مجلس دیده نشده و داخله مجلس ابتدا منظم نیست اول کاریکه میکنید مجلس را منظم و مرتب کنید هر کس عرضی و تظلمی دارد نمایند بکجا اظهار دارد و یکجائی را قرار بدهد که برایش مردم پرسند این وضع مجلس نیست یکی نطق میکنند باید همه گوش دهیدند اینکه چند نفر یکدفعه حرف زده و همه نمایند یک مطلبی را اقدام میکنند یک روز یا دوز روز کم یا زیادتر عمرتان را ضایع میکنند مهذا ناقص میگنارید شروع بصلط دیگر مینمایند نگاهدارد.

آقای میرزا ابو الحسن خان - ما اگر این مسئله قبولات و غیره درست نشود هیچ کار ما درست نیست

آقای میرزا ابو الحسن خان - ما اگر این مسئله قبولات و غیره درست نشود هیچ کار ما درست نیست